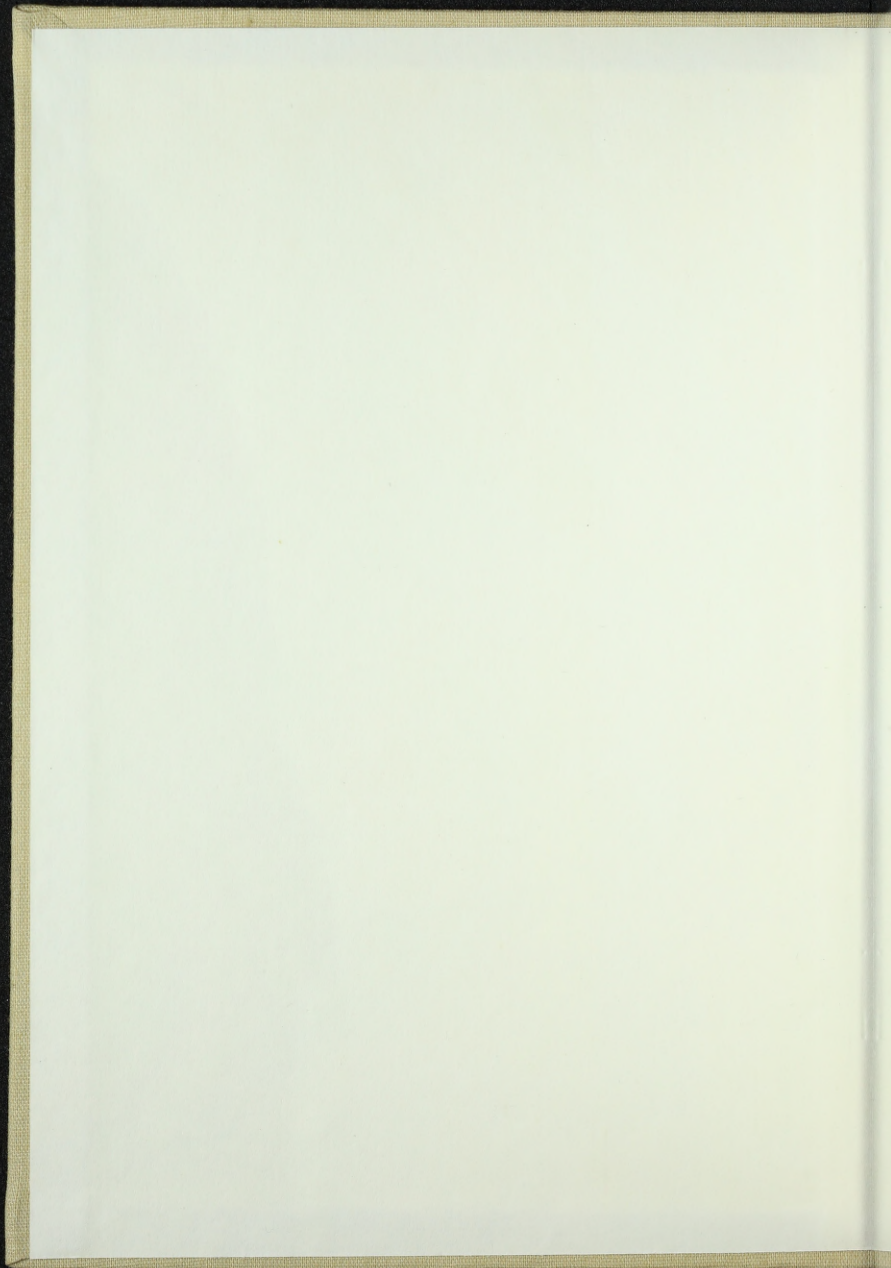


MC  
110.641





AZ ÖREGHEGY  
ÁRNYEKÁBAN





írta:  
dr. Farkas Győző

# AZ ÖREGHEGY ÁRNYÉKÁBAN

1950  
Kiadás  
1950

Kiadja a Magyar Könyvtárak Központja  
Budapest, Magyar Könyvtárak Központja  
1950. évi kiadás, 1950. évi kiadás  
Kiadás: 1950. évi kiadás, 1950. évi kiadás  
Kiadás: 1950. évi kiadás, 1950. évi kiadás  
Kiadás: 1950. évi kiadás, 1950. évi kiadás

1950. évi kiadás

AZ ÖREGHEGY  
ÁRNYÉKÁBAN

MC 110641



1990

Kiadja: Aranyhíd Lap- és Könyvkiadó Kft., Veszprém

Borítótervezés: Balogh Zoltán

8 ív terjedelem, A/5 forma

Nyomtatásban megjelent: 1990.

Készítette: nemesvámosi ÁFÉSZ Nyomda  
Nyomdavezető: Eper András

ISBN 963 02 8822 2



Előszó

Írta:  
**dr. Farkas Győző**

Szerkesztette  
és a fotókat készítette:  
**dr. Szalay Attila**



Dr. Farkas Győző

Dr. Farkas Győző

Dr. Szalay Attila



Dr. Farkas Győző



## Előszó

Amikor e könyv megírását elhatároztam, tisztában voltam azzal, hogy a cselekmények hiteles rögzítése a szubjektivitástól, az egyéni átélések élményétől nem lehet mentes. Bizonyára sok olyan olvasója lesz e könyvnek, aki a tsz mozgalom különböző eseményeiben, a kollektív munka sikereiben és kudarcaiban maga is részt vállalt. Nehezíti helyzetemet — bár a tsz mozgalomban 27 évet, a csabrendeki tsz-ben „csak 18-at” töltöttem el vezetőként — hogy én is másképpen éltem meg bizonyos gazdasági eseményeket, mint egy-egy részleg vezetője, vagy egyéb munkát végző dolgozó. Ezért már most a kedves olvasótól, mindenekelőtt a tsz-tagoktól és alkalmazottaktól kérek az esetleges túlzásokért, bizonyos helyzetek dramatizálásáért elnézést. Igyekszem a megélt eseményeket élményszerűen — úgy ahogy az akkori körülmények között láttam és éreztem — visszaadni. Szeretném, ha meg tudnám értetni és átéreztetni olvasóimmal azt, hogy vezetőnek sem volt könnyű, és milyen sok lelki vívódást jelentett elsősorban önmaga és a kudarctól való félelem legyőzése, egy-egy gazdasági döntést megelőzően. Arra is szeretnék utalni, hogy a vezetői munkatársakkal történő egyezés hogyan és milyen módon történik, mielőtt döntés születne. Mindezeket természetesen folyamatában teszem, a tsz gazdálkodásának, a ma meglévő szerkezetének kialakítását kronológikus sorrendbe rakva és azt bemu-

tatva. A tsz történetének szerves részét képezi néhány tsz-tag élettörténete, visszaemlékezése.

Kétségtelen, hogy az 1949, majd 1959-ben alakult termelőszövetkezetek első éveit küzdelmesebbek voltak bizonyos vonatkozásban, mint az azt követők, melyek megítélésem szerint viszont lényegesen dinamikusabbak, hangulatosabbak. Ezért a megalakulás éveiről kevesebbet, míg az egyesített termelőszövetkezetéről többet szólok.

Az 1970-es egyesülés utáni időszak talán azért is kap nagyobb szerepet, mert annak résztvevője voltam, így nagyobb a betekintésem, és tulajdonképpen ezek az évek voltak termelőszövetkezeti tagságunk életének meghatározó részei. Igazán nagyüzemmé ezekben az években terüünk tsz-ünket. Lényegesen kulturáltabb lett a munkavégzés, benne természetesen az emberek is. Nagyobb helyt kapott a szellemiség, amelyben nagy szerepet vállalt a mezőgazdasági értelmiség növekedése. Addig míg az 50-es, majd a 60-as években alig dolgozott, legfeljebb egy főiskolát, vagy egyetemet végzett a szövetkezetben, addig napjainkban több mint ötven. Ezen túlmenően ezek az évek döntötték el tsz-tagjaink, illetve dolgozóink hosszú évekre meghatározó sorsát, életszínvonalát, a gazdasági stabilitását. Arról is szólok majd, hogy egy-egy tevékenység kialakítását milyen tényezők motiválták, ehhez milyen információkat tudtunk beszerezni és az érzelmi tényezők ezt mennyire befolyásolták. Nem lesz könnyű, de a helytelen döntések-

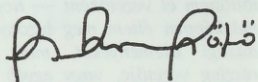
ről, kudarcokról is őszintén szeretnék beszélni.

Nyilván személy szerint a tsz elnöknek, de a tagságnak sem volt könnyű megélni és feldolgozni ezt a korszakot.

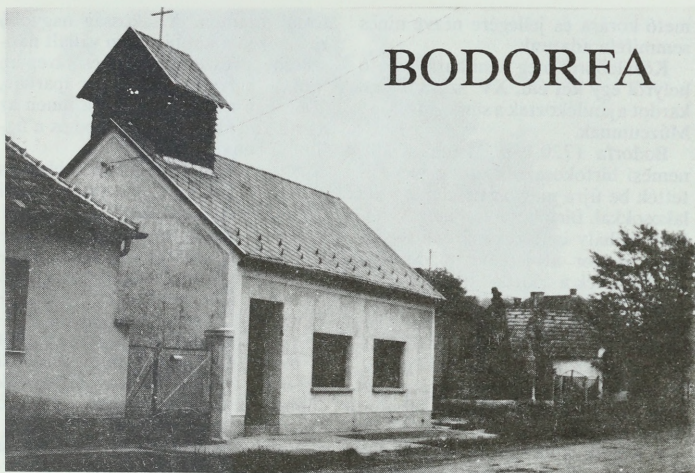
Bizonyára keveset tudunk egymásról, falvaink történetéről, ezért szükségesnek és indokoltnak tartom, hogy a rendelkezésünkre álló adatok mértékéig valamennyi község rövid történetét is leírjuk. Itt szeretnék segítséget nyújtani azoknak, akik nemcsak a falújukat, de ezt a tájat, környeze-

tüket, a benne élőket is szeretik. Remélhetőleg e könyv az itt élő emberek szeretetéről győzi meg az olvasót.

Tekintettel arra, hogy egy ilyen könyv megírása rendkívül sok információ beszerzését igényli — nem utolsósorban olyan szakembert, aki ehhez a mesterséghez ért — ezért elsősorban a könyv szerkesztését Szalay Attilára, szövetkezetünk lapjának szerkesztőjére bíztuk. Reméljük, hogy a kedves olvasót — a teljesség igénye nélkül — ma a falu és a tsz történetével kapcsolatosan kielégítjük.







## BODORFA

Először 1412-ben említik, Sarosbodorfalú néven. A tatárjárás, majd a török dúlás idején elpusztult. A középkori eredetű templom romjai az elmúlt században még megvoltak, a legenda szerint Barátfán barátok éltek itt. Istentisztelet alatt a törökök megtámadták a templomot és sok embert megöltek. A község belterületén, a szövetkezeti vegyes bolt előtt temetőre bukkantak, ahol tömegsírok, pénzek kerültek a felszínre, amik az 1500-as évekre utalnak. Ugyanitt az útépitők találta: egy nagy faragott követ is. Utoljára az egyetlen nemesi községet 1555-ben írták össze.

A kisközség dombos vidéken fekszik. Régebben a sümegi járáshoz tartozott (1966-ig), majd területszervezés során Deveserhez kapcsolták. Ekkor 250, míg 1939-ben 298-an lakták. Hajdanán a falu az 1 km-re fekvő

Lovaspuszta helyén állt. A mostani település nagyobb részét erdő borította, a Kígyóspatak vízenyős árterének északi peremén alakult ki.

Lovaspusztán is találtak több kilónyi pénzt. Fejes István tsz-fogatos 1985-ben például egy nagy kőládára bukkant Varga István kertjében, amin egy római szarkófág volt, azonkívül ezüst tallérokat és Mátyás korabeli aranyokat fordított ki az eke. Feltehető, hogy szerzetesek rejtették el azokat. A község előtt elhaladó út valamikor római út volt.

A községtől észak nyugatra 4-500 m-re fekszik a Temetői-dűlő, amelyről már Pesty Frigyes is említést tett. Hosszú idő óta az ekek állandóan csontvázakat vetettek fel és ez nagyobb temetőre utal. Ma is lehet a felszínen csontokat látni, azonban a te-

mető korára és jellegére nézve nincs semmiféle adatunk.

Közelebről meg nem határozható helyről egy két élt, XV. századi vas-kardot ajándékoztak a sümegi Darnay Múzeumnak.

Bodorfa 1720-ban lakatlanul állt, nemesi birtokosainak utódai népesítették be újra magyar és német ajkú lakosokkal. Birtokosa volt még Kisfaludy Mihály is, híres költőnk Kisfaludy Sándor atyja. Sárosbodorfalút azért illették a „Sáros” jelzővel, mert még 1964-ben is csak nehezen lehetett megközelíteni nagyobb esők alkalmával. Lyukacsos, gödrös föld útján megállt a víz, és tavakat képezett. Ha a falúba betévedt egy jármű, azt csak lovakkal vagy ökrökkel lehetett onnét kivontatni.

A Kigyóspatak az 1960-as évek elején megáradt. A sárosfői halastónál átszakította a gátakat, az állami gazdaság halastavából „kiöntötte” a halakat és kézzel lehetett „halászni” a mezőkön. 1964-ben a bitumenes (ortalánított) bekötőút megépítésével egyidőben szabályozták a Kigyóspatakot is. Egyes szakaszokon új mederbe terelték, másutt mélyítették, szélesítették, egyenesítették.

A felszabadulás előtt a határ nagyobb részén a nagybirtokosok gazdálkodtak. Eszterházy Tamást hetvenkedő nagyúrként ismerték, aki egyszer — fogadásból — hintóval behajtott egy város kirakatába. Lovaspusztát hitbizományi birtokként tar-

tották számon. A lakosság nagyobb része ezen a két birtokon vállalt napszámot és részesaratást. Később egyre többen helyezkedtek el az iparban. 1968-ban már sokan jártak innen az ajkai bányákba, az eröműbe és a halimbai bauxitbányába.

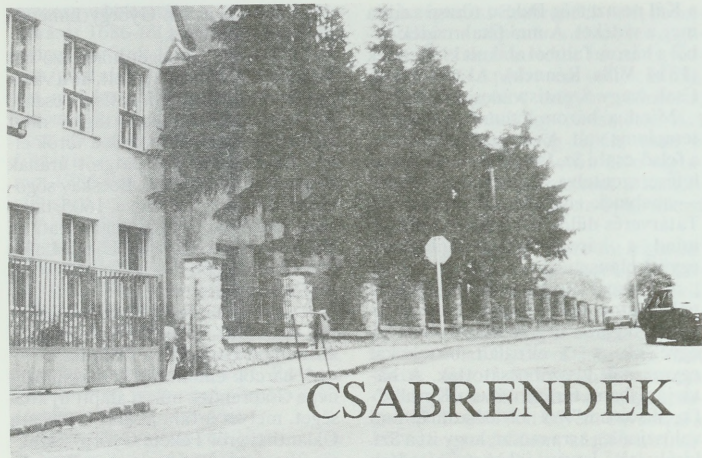
Az „egyesüléstől” az idősebbek és az asszonyok a káptalanfai tsz helyi üzemegységében dolgoztak.

Bodorfán 1959. február 2-án szövetkeztek a gazdák, akik „Népszabadság” néven szövetkezetet alakítottak. Az egyesített tsz kebelén belül szarvasmarha hízlalással és dinnyekertéssel foglalkoztak, de zöldségféléket is termeltek. Jelenleg a csabrendeki tsz-ben dolgoznak. Az asszonyok többsége a szövetkezet nyúlfeldolgozó üzemében talált munkát.

Villany és telefon 1946 óta van a községben. 1964-ben az egész villanyhálózatot felújították. Más vidékekkel sűrű autóbuszjárat köti össze. Általános iskolája 1977-ig működött, azóta az iskolások naponként Káptalanfára járnak be. Van a községnek kultúrháza, könyvtára, vegyes boltja. A vizet minden házba bevezették. Felújították a régi házakat, korszerűbbé tették. 1982-ben a faluban 55 család élt.

Bodorfa a múltban a káptalanfai körjegyzőséghez, 1950-től 1968-ig pedig a nemesyhanyi községi közös tanácshoz tartozott. Ma a káptalanfai községi közös tanács társközsége. 150 lakosa van.





## CSABRENDEK

A több mint háromezer lelket számláló község festői környezete csak azért nem igazi idegensalगतó, mert a sümegi vár látszólagosan nagyobb élményt nyújt, mint Rende. Már 20-30 km-ről is jól látható, a Bakony nyúlványaként kiemelkedő Öreghegye, amely ugyan nem történelmi hely, de természeti szépség.

Azok, akik veszik a fáradságot és felmennek a hegy gerincére — ahonnan egy gyalogösvény vezet a fehérkővekhez — gyönyörködhetnek a táj szépségében. A panoráma az évnek minden napján lenyűgöző. Talán még a tavak sem hiányoznak, annyira változatos ez a táj. Tavasszal az egész hegy virágozik, nyáron sok a gyümölcs és az árnyat adó fa, ősszel ugyancsak több száz színben pompáznak. A tél a szőlősgazdák csendes pihenője, az egész évben megérdemelt munka gyümölcsének, a bornak érlelője.

A falu nagyobbik része — a DK-i mészkőalapú Öreghegy nyúlványára épült, míg a másik része — ez főleg az utóbbi 30-40 év terméke — a laposabb, könnyebben kezelhető ÉNY-i, NY-i részen fejlődött igazán.

Csabrendek ősi település, már a kőkorszakban éltek itt emberek a Csúcshegy lejtőjén; amikor még a mélyebb részeket tenger borította. Később a kelták, majd a rómaiak lakták még e vidéket, amely átmenetet jelent az erdős hegyvidékből a sík termőföldekbe. Őket a pannon szlávok, a szlovének követték.

Községünk neve Rende, vagy ahogyan eredetileg ejtették Rennek. Rednek, szintén szláv eredetű, még a honfoglalás előtti korból való. Jelentése vörösérc, a bauxittól vörösre festett földre utal. A Csab név már magyar eredetű, a Csaba személynévből származik. A honfoglaló magyarok közül



a Kál nemzetség Bulesu törzse szállta meg a vidéket. A mai Csabrendek ebből a három falúból alakult ki: Rendek (1314 Villa Rennek), Al-Csab, Fel-Csab (vagy Szentistváncsab).

Mind a három falunak paróchiás temploma volt. A rendeki Szt. Lőrinc, a felső-csabi Sz. István vértanú tiszteletére szentelve. A tatárjárás idején — melynek emlékét a Táborhely és Tatárverés dülök máig megőrizték — mind a három falu templomával együtt elpusztult.

A Marcal forrásvidékén Csab püspöki birtok, 1287-ben a Csabi nemzetség tagjai a bagodi nemesekkel kiengyeztek, s az elfoglalt birtokokat egymásnak visszabocsátották. A határjárásban „terrabilium Kyrallyfia distórum”-ról olvashatunk, ami valószínűleg arra mutat, hogy itt a Szt. király (első István) jobbágy fiai voltak a birtokosok.

Az egész környéket a Renneki és Chaby nemzetség birtokolta. A török hódoltság alatt mind a három falú elpusztult. 1428-ig Csabrendek jelentős település volt. Zala megye keleti részének járási székhelye.

1550-ben már Csab és Rendek paróchiája nincs betöltve. Sümeg várának közelsége miatt állandó véres harcok dúlnak a környéken. 1532-ben devecseri Choron András Sümeg kapitánya jelenti, hogy Devecser és Sümeg között 2.500 török katona fekszik temetetlenül. 1563-72 között a Sümeg környéki 16 falú már a töröknek adózik. A sümegi Nachie 50 akese adót fizet Szerrásd Ali tímárnak. A török megszállás alatt a két Csab elnéptelenedik. Templomainak csak romjai maradtak, soha többé fel nem épülnek. Rendek azonban mindvégig népes hely maradt. 1598-ban 32 házat vettek listára. Négy malma is működött.

1624-ben Szt. György ünnepén 24 házat felégették.

1632-ben a Sümeget környező hat falú török uralom alatt volt, de a várat nem tudták elfoglalni. A Csabi család is elvesztette birtokait, tagjai mint végvári katonák harcoltak a török ellen. Csaby Mihály Szentgrót urának Hagymásy Kristófnak, Bocskay sógorának volt sereghadnagya. 1605. tavaszán megrohanta a sümegi várat, az ebédülő asztal mellett ülő Újlaki Lajos püspököt megölte, s levágott fejét a várfokon kivetette.

A Csabiak birtokai 1648-ban az Érsek családra, majd a belőle leágazó köznemesi családokra szálltak.

A harcok elmúltával a három falu népe Csabrendek néven alapít új községet, melyet a falú akkori földesura Galánthai gróf Fekete György északmagyarországi tót, cseh, morva és lengyel, valamint Bajorországból és Styriából származó német telepesekek népesít be. Az 1728-tól vezetett anyakönyvekben ilyen nevekkel találkozunk: Polák, Kozák, Ersowszki, Rodoviczki, Záhorszki, Porubcsek, Polacsek, Kulicsek, Marczinkó, Vaskó, Hankó, Kopecskó, Zelenka, Hruska, Csemba, Lukácsa, Pecsenske, Pucsek, Huppán.

Magyar őslakók is maradtak néhányan: Pál, Deák, Baráth, Csöndös, Biró, Hegedűs, Fazekas, Serfőző, Nyiró, Hóti, Gersei, Millei, Csöpregi, Simonai. Megjelent az első cigány Arvai Istók, majd a Görcsi család.

A tótok hamar megmagyarosodtak. 1745-től való feljegyzés, hogy — néhány öreg kivételével — már megtanulták a magyar beszédet. A zsidókat is hozzászámítva 950-1.000 lakosa lehetett a községnek.

Szt. Lőrinc romba dőlt egyházát 1725-ben újraépítették, 1843-ban

megnagyobbították. A nép lelki gondozását 1686-tól kezdve a sümegei ferences barátok látták el, míg 1728-ban újból alakult a csabrendeki plébánia, melyhez fiatalként hozzácsatolták Gyömöröt, Gógánfát, Dabroncot, Ötvöst, sőt egy időre Gyepüt és Kajánföldét is. A mostani plébánia templomot 1785-ben kezdték építeni barokk stílusban.

A falu legnagyobb birtokosa a galánghay Fereket család volt, aki 1759-ben a grófi rangot is megkapta. Fekete György 1711-ben született Pápán (helytartósági tanácsos, királyi főudvarmester, alkancellár, végül országbíró). Meghalt 1788-ban Budapesten, felesége Niczky Anna volt. Padányi Biró Márton veszprémi püspök jó viszonyban volt a családdal.

Fekete György fia volt János, az író és öbester, aki 1741. november 10.-én született Csabrendeken. Nagyon elmés, eleven és lelkes ember volt, széles olvasottságú. „Mesrabsodies” című franciául írt két kötet versét elküldte Voltaire-nek. Jelen volt 1792-ben Ferenc császár koronázásán mint tábornok. A királynéval olaszul beszélt. Ahogyan ezt Kazinzy írta, Főton is volt birtoka. Ott halt meg 1803-ban. A család birtoka akkortájt szállt rá a Mihalopicsok kezére. Rác eredetű gazdag bácskai család volt. A néphagyomány úgy tudja, hogy Fekete gróf zálogba adta csabrendeki birtokát. A záloglevél pontosan megszabta melyik napon — mielőtt a nap lenyugodna — kell a zálogpénzt visszafizetnie. Fekete gróf el is küldte tisztartóját a pénzzel, de a zálogba vevő uraság elébe küldte egyik emberét, aki becsalta egy útmenti fogadóba, ott etette és itatta, s úgy látszik le is részegítette, mert csak akkor tért magához, mire a nap már lenyugóban volt. Fölkapott lová-

ra, s vágatott Csabrendek felé, de mire odaért a nap már mélyen lenyugodott. Így nem tartotta be az egyezséget, tehát a pénzt sem vették át tőle.

Fekete grófot nagyon bántotta, hogy a birtokot így elvesztette. Azt beszélték, hogy még halála után is visszajárt, s fekete lován ülve vágatott végig szellemlovasként a kastély bástyáin és ijesztgette az új birtokost és házanépét.

A lakosok nagy része mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkozott. Sok volt a részes juhász, akik egy-egy uraságnak vagy nemesnek birkákat legeltettek és fizetés fejében a szaporulat bizonyos hányada őket illette meg. „Birkásoknak” hívták őket, akik évek múltával meggazdagodtak. Legelő volt bőven. Tavasszal a köves hegyoldalakon, később a ritkább erdőkben, tisztásokon és az ugar-nak hagyott földön tudott legelni a nyáj.

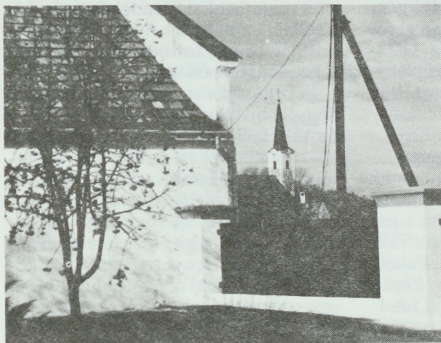
A gulyások tavasztól őszig kint voltak a hegyekben. Ősszel innen hajtották a jószágot a vásárra. Főleg a katonaság élelmézésére vették össze azokat.

A község földterülete különböző elnevezéseket kapott a tulajdonosaik neve szerint, így ismeretes: Cserneltag, Barcza-tag, később Csabpuszta, Háczy-tag, Csiktag.

Az iparosodás korán megindult. A völgyben folydogáló kis patak partján egymást érték a vizimalmok, melyek nagy kerekei fáradhatatlanul hajtották a köveket és őrölték a lisztet.

A rendeki molnárok egymással nagy versenybe voltak. A konkurencia óriási volt. A malmokat a liszt minősége alapján osztályozták, no meg persze az sem volt mindegy, hogy mennyit tudnak adni a lisztből a búzáért. A Hány, Klug, Vér, Baranyák









*Dr. Barcza László kastélya. Csabrendek, Zalam.*

Csabrendek



*Gróf Lajos Erdőbirtokos kastélya*

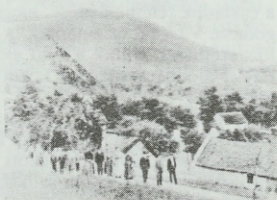


*166m. kath. templom.*



*Barcza kastély*

## Archiv felvételek



*Csabrendek, háttérben az Országy.*

molnárok sokszor még alattomos esz-  
közkhöz is nyúltak, hogy a paraszto-  
kat megnyerjék maguknak. A malmo-  
kat általában tulajdonosaik alapján  
ismerték. Ismertünk azonban más el-  
nevezést is — ilyen a rendeki, pinkóc-  
zi, petrici, hobay, hanyi malom —  
amely természetesen nem mind a  
csabrendeki közigazgatási területhez  
tartozott. A Hány féle malmot Dr. Mé-  
száros István igazgató főorvos vásá-  
rolta és újította fel. Az ugynevezett  
Kis malom a püspökség tulajdonában,  
a rendeki malom valószínűleg a neme-  
si közbirtokosok tulajdonában volt.

A malmoknál is nagyobb számban  
voltak kocsmák, vendéglők.

Tudunk urasági vendéglőről is. A  
csárdát Pipagújtónak hívták. Népes  
és virágzó volt a takácsok céhe. A fa-  
lutól nyugatra eső „kenderföldek”-en  
termelték a kendert.

Sokan foglalkoztak fonással. A ké-  
sőbbi Kókuszgyár és a mai Háziipari  
Szövetkezet alapjait itt kell keresni.  
Nemcsak kosarakat, hanem seprőket,  
borítókat és kocsikasokat is készítet-  
tek.

Ácsok, egyben kerékgyártók, bog-  
nárok is szép számmal voltak a falu-  
ban. Az asztalosokat akkor még nem  
az asztal, hanem a szekrény készítésé-  
ről nevezték el szekrényeseknek. Ezek  
kezdetben főleg németek voltak, de az  
idegenből jött mesterektől csakhamar  
elsajátították a mesterséget a helybeli  
magyar legények is. Ezzel együtt járt  
a családok felemelkedése, meggazda-  
godása. Vargák, csizmadiák is nélkü-  
lözhetetlenek voltak a falu életében.  
Ezek is jobbára németek közül kerül-  
tek ki.

Szabót csak keveset találtunk, ko-  
vácset is csak egyet. Forgács Pált, aki  
gyermekével együtt dolgozott és így  
ki tudta elégíteni a falu szükségletét,

amely jobbára: patkolásból, kerekek  
vasalásából, ekevasak élesítéséből állt.  
Takácsok is éltek a faluban, akik híre-  
sek voltak e vidéken. Bejárták az egész  
országot a csabrendeki damasztal,  
ágyneművel és abrosszal. Major, No-  
vák és Ükkös nevű takácsokat jegyez  
fel a krónikás.

Volt a faluban egy fűrészelő is,  
Honhammer József, de hogy mi mű-  
ködtette a fűrész, vízierő-e vagy szél-  
malom, nem tudni. Hentes, mészáros  
is akadt. A zsidók rituális vágásait a  
sakter végezte.

Néhány építész nevével is találko-  
zunk az 1770-80-as években, ami azt  
mutatja, hogy megkezdődtek a na-  
gyobb építkezések. Ezekhez kellett  
kőműves, de szakképzett tervezőkre,  
irányítókra, kivitelezőkre is szükség  
volt. Elsőnek mindenesetre gróf Feke-  
te János építette meg a máig is fenn-  
álló Fekete kastélyt, amelyet ma a ter-  
melőszövetkezet irodának használ. Az  
építés 1775-re tehető. Nagyon szép  
lett a régi stílusban épült kastély. ÉK-i  
részén lévő három bejárata másfél  
méteres folyosóra nyílik. A folyosóról  
lehetett a 13 szobát megközelíteni.  
Ezek valamennyien egybe nyíltak.  
Minden szobában cserépkályha volt,  
amit a folyosóról lehetett megrakni. A  
szobák 40-50 m<sup>2</sup> alapterületűek és  
valamennyi boltíves. A középső főbe-  
járat fölött van a Fekete grófok csa-  
ládi címere. A kastélyhoz nyolc hold  
park és télikert tartozott. Kistárkány,  
Nagytárkány, Tüsképuszta, majd a  
Csernel birtok és annak részei, a Cser-  
neltag területén lévő földbirtok is hoz-  
zá tartozott.

Az 1790-es években épült a két Bo-  
gyay kuria. Az egyik a főutcán (a for-  
rással szemben), a másik a Gyömrei  
utcában. Ugyancsak ekkor épült az  
Érsek család kuriája is a Sümegi utcá-



ban, méternyi széles falaival, boltozott helyiségeivel. Sümegről érkezve az Árpád utcában mindkét oldalon nemesi családok laktak. Ezekre az épületekre jellemző volt, hogy az udvari részen úgynevezett ámbituson, folyosórész húzódott végig a ház hosszirányában. Ezeknek már csak nyomai láthatók. Az érsek féle (ma Kustos) házban maradtak meg az építkezés formái. Idő közben azon is történtek átalakítások. Kustosok, Kozsátsok, Dolnyárok, Végek, Persaitsok lakták az utcát. A nemek közül ki kell emelni Vörös János altábornagyot, aki később hadügyminiszter lett.

Olasz tervezők tervezték és kőművesek építették a Barcza kapitány féle kúriát, melyet már lebontottak, s helyére tanácsház és művelődési központ épült. A kastélynak könyvtára, levéltára és fogadója is volt. Ciklopsz-kő faragások díszítették. A könyvtárszoba jelentette a toronyszobát. A folyosót mozaikból kirakott alapzat ékesítette. A bejárati nagykapu és kis-kapu kovácsoltvasból készült remekmű volt, ami jelenleg a temetőben található. A kastély udvari részén pompázott a télikert.

A kastéllyal szemben foglalt helyet az emeletes vendégfogadó, a régi bállok színhelye. Lent mézárószület, míg jobbról a Háczyk féle kastély. A fogadó jelenleg a sümegi ÁFÉSZ tulajdona, mint étterem. A Háczyk féle kastélynak hatalmas verandája van. Arról nevezetes, hogy a kapu felőli második ablakból ugrott ki Bogyai Antal földbirtokos, akit Savanyú Jóska egyik társa agyonlőtt. A történet szerint vadászvacsorán vettek részt a meghívottak, amikor Savanyú Jóska beállított bandájával, hogy pénztől és ékszerektől megfosszák a vendégeket. Később Háczyk Kálmán, majd a Ta-

ranyiak, illetve Nagy Pál főispán lett a kastély ura.

A mai textilbolt helyén egy alacsony szalmatető, Zöld Fának nevezett kis vendégfogadó állt. Híressége, hogy a Hobay domb környékén kifosztott, Bécsből jövő kereskedők pénzét a betyárok itt mulatták el.

Az általános iskola mellett található a Bogyai Antal féle kastély, ennek szobáiban a freskók nyomai még láthatók. Egyébként Házcky Kálmáné volt a mai Böröcz-féle ház is. A Kini-zsi utcát — ahol egykor őseink táboroztak —, táborhelyek is nevezték. Itt sátrakban laktak és télen a hideg elől a Buhin-völgybe menekültek.

A tanítás a katolikus egyház irányításával és segítségével folyt. Az első mester Büki Imre, aki a tanítás mellett a kántori teendőket is ellátta. A harangozást is ő végezte, melyért mindazoktól, kiknek szántóföldjük volt egy kévét, akiknek szülője, kettő mérce bort kapott. Fa járandósága 18 szekér. Földje, rétje ekkor még nincsen, helyette két szekér szénát adnak neki. A tanításért egy-egy iskolai évre minden fiú után 75, minden leány után 50 forintot kapott. Ha valaki szegénysége miatt nem tudott fizetni, azt ingyen, minden díj nélkül köteles volt tanítani. Az iskolaépület, mely a mester lakásával egy és ugyanaz épületben volt, a következő helyiségekből állt: 1 szoba a mester számára, 1 szoba iskolásoknak (30 gyerek befogadására alkalmas), 1 konyha, 1 kamra és 1 istálló.

Jóformán csak hat hónapig tanítottak. Valamikor a szüret után október végén kezdtek és március végén befejezték. Még 1874. október 5.-án sem kezdtek meg az akkor már állami iskolánál előbb a tanulást. A gyermekeket a szülők már korán munkára fogták. A kisebbek libákat őriztek, a na-



gyobbak a disznókat hajtották fel az erdei legelőre és a marhákat a falu alatti hatalmas közös legelőre. Az iskola 1874-ig egyházi, ettől kezdve állami.

A faluban nagy számban éltek zsidók. Itteni térfoglalásukat elősegítette, hogy a falu nem egyetlen földesúr birtoka volt, hanem néhány dzsentri és számos köznemesi család között oszlott meg. Sümege, püspöki birtok lévén nem telepedhettek. Deveser a bugó katolikus Eszterházyak kezén volt, akik nem rokonszenveztek a zsidókkal. Maradt tehát Rendek, a környék legnépesebb faluja. A francia háborúk idején a zsidók, mint a hadseregnek szállított gabona szállítói és gyűjtői kezdtek feltűnni. A gabonát a parasztoktól ők vették meg, ők adták hitelt a nemeseknek, a birtokosok minden terméke az ő kezükön változott pénzzé.

Járványok gyakran pusztították a lakosságot. 1759-ben feltűnően nagy volt a gyermekhalandóság. 1761-ben pedig szintén járvány szedte áldozatait, fiatalok és idősök között egyaránt. 1816-ban egész tavasszal dühöngött a gyermekek között a torokgyík. Néha egy-egy család 2-3 gyermeke halt meg egymás után. 1831-ben az egész országot végigpusztította a kolera, év végéig huszan haltak meg Csabrendeken. 1848-ban ismét gyermekek között dúlt a járvány, ami főleg júliustól szeptemberig tartott. Három, sőt négy gyermek is meghalt naponta. Volt olyan család, aki kettő gyermekét is eltemette egy nap.

Az utolsó kolerás halott 1849. szeptember 21.-én halt meg. A járvány áldozata lett magának a doktornak, Redl Antalnak 60 éves felesége is. Ebben az esztendőben 311 volt a halottak száma, amihez ha az előző évit is

hozzá vesszük, akkor két év alatt 492. Óriási érvágás volt ez a falu életében, hisz két éven belül a lakosság egynegyede kipusztult.

Az 1800-as évek elején az iparosok száma mintha kevesebb lenne, mint az előző korszakban. Ennek oka, hogy a század első két évtizedében a gabona-termelés szerfölött gyümölcsöző lett, a szántóföldeket erdő feltöltésével (Cseres, Nyíres dülők) növelték. Az iparosok egy része is visszatért a jobban jövedelmező mezőgazdasági foglalkozáshoz.

Az 1848-as forradalmi eszmék inkább a köznemesség és a polgárság körében hódítottak. Mái is emlegetik a faluban Barcza kapitány nevét. A másik 48-as honvéd Oszter Huber Péter, ő is végig küzdötte a szabadságharcot Klapka seregében. Komáromból szabadult haza, s mint ilyen, menlevelet kapott, így nem bántották. Még Persaits Antaltól lehet gyanítani, hogy beállt honvédek, akit utána besoroztak a császári hadseregbe. Ismert még egy 48-as honvéd (Kapocsi János), a Barcza uraság egykori ispánja.

Az 1870-80-as években a Bakony utolsó nagy legendás betyárvezére volt Savanyú Jóska. A betyárvilág utolsó véres színjátéka 1881. augusztus 31.-én játszódott le a piactéren levő Tarányi kuriában. Ekkor halt meg Bogyai Antal sümegi főbíró. Savanyú Jóska gyakran megfordult Rendeken, mert nővére Savanyú Mária (Sipócz Ignác felesége) a Csabi utcában lakott. Ennek tulajdonítják, hogy a Sipócz család meggazdagodott (300 hold földjük volt). Savanyú Jóska állítólag az Öreghegy dobogókői részén szokott megpihenni.

Az 1870-es évektől kezdve egyre gyakoribbá lettek a tüzesetek. A mai öregek visszaemlékezése szerint sok

esetben maguk a tulajdonosok gyűjtötták fel zsuppos házaikat. Bebiztosították, utánna rövid időre kigyulladt és leégett. A biztosítótól kapott pénzen új, cserépetős házat építettek. A tűz másik oka gyűjtogatás, rend szerint valamelyik haragos gyűjtotta fel bosszúból.

A századfordulón a község birtokviszonyában is változás történt. A Chermel család, mely a Mihalopicsok után birtokolta a rendeki határ kétezer holdját, a század vége felé birtokait eladta. Chermel Olivér halála után özvegye Riefel Róza bárónő elköltözött a faluból és Budapesten pazarolta el a birtok jövedelmét. Utána a birtokot is.

Kistárkányt 1893-ban már Licht nevű izraelita bérli. A Bungátás majort és a kastélyt Bau zsidó, sőt 1899-ben már Nagytárkány pusztát is uralta. Az évszázados ősi birtok (Fekete grófok, Mihalopicsok, Chermelek) sorsa az I. Világháború alatt teljessé vált véglegesen. Az egész birtokot a kastéllyal együtt egymillió koronáért a marhakereskedőből földesurrá avangált Grósz Lajos zsidó vette meg. Ő a birtok felét ölenként 15 koronáért kiparcelláztatta. Előtte az erdőben lévő fákat kitermeltette, amelyért 10 millió koronát kapott, a földek árából pedig 20 milliót. Így tehát az egymillió koronáért vásárolt birtok feléért kapott 30 millió koronát. Sőt még megmaradt neki ezer hold és a 13 szobás kastély (a nyolc holdas parkkal).

A falu népessége az 1901 évi összeírás szerint 3.431, ebből mintegy ezer a zsidó. A nyomasztó gazdasági

helyzet miatt egyre többen vándoroltak ki Amerikába.

Az első bányamunkást, Szita Imrét, aki Ajka Csingervölgyben dolgozott, 1907-ben említik. Mezei István pedig az első gyári munkás.

Az I. Világháborúnak a községben 122 hősi halottja volt.

1919 márciusában a községben is megalakult a direktórium és a munkástanács. Ez utóbbinak harminc tagja volt. A Vörös Hadseregben négy katonára teljesített szolgálatot. Vörös őrség nem volt, Sümegről szokott kijönni 4-5 tagú járőr. 1919-ben ellenforradalmi lázadás volt (május 6.-án és 7.-én), melyről a Munkás című Nagykanizsán kiadott lap számol be. Értelmi szerzője Dr. Radovics László káplán, segítője Meizel József, aki menekült brassói apátlébanos volt.

Említést érdemel még Hegyi Károly csabrendeki szabómester, aki csak a dicsőséget kívánta, de érezvén a veszedelmet, társait magukra hagyta. A faluban elterjesztették a hírt, hogy a kormány megbukott. Így a kommunista rend megszűnt, a direktóriumot pedig fel kellett oszlatni. A lázítás hatására az emberek megrohmozták a községházát, s a direktórium egyetlen ott lévő tagját, Bem Ferencet letartóztatták és kötelezték a községi iroda illetve pénztár átadására. A vörös katonákat fegyvereik átadására készerítették, de Radovics tisztelendő tettének öntudatára ébredve reggel szabadon bocsátotta őket. Időközben Zalaegerszegről kilencven vörös katonai segítségükre sietett.



# GYEPÜKAJÁN



Gyapü nevét először 1353-ból tudjuk, középkori elődje pontosan nem ismert. A falú régészeti leletek alapján a XIV-XV. században állott fel. A Marcal patakot balról szegélyező dombvonulat gerincén középkori templom szétdőlt maradványait találták meg. A templom alaprajzát nem lehetett megállapítani, felszíni jelenségek alapján. Kőkitermelés következtében a templom helye besüppedt, sőt a huppadásban egy-két nagy kő is megmaradt. A szerteszt heverő kőtörmelékeken kívül biztos támpontot ad a templom azonosításához a mintegy 30 m átmérőjű, ovális formájú kerítőfal jól kivehető nyoma és a kövek közé szóródott emberi csontdarabok. A községtől 1,5 km-re található a „Melegforrás-dülő”, amely a Marcalpatak bal partján fakadó sziklaforrásról kapta a nevét. E területen őskori, római és középkori „kultúrrejteket” bolygattak meg szántás közben. A felszíni anyag kisebb római telepre utal. A helyi hagyomány erre a területre teszi a török időkben elpusztult Kis-

keszi falú helyét, melynek volt temploma. Elképzelhető, hogy az 1346-ban feltűnt Keszi Szent Péter templom Kiskeszi templomára vonatkozott. Szentkirálykeszi feltűnése mindenesetre arra utal, hogy a XV. században egymás mellett már két Keszi volt. A középkori Nagykeszi falú nevét a helyi hagyomány a mai napig fenntartotta.

Egy 1792-ben készült térképen Csabrendektől keletre találjuk Nagykeszi pusztát. A „Szentkirály” megkülönböztető jelzőt Holub József várjobbágy birtokkal magyarázza.

Feltehető az a lehetőség is, hogy a templom Szent István tiszteletére volt szentelve. A Szent Péter templom tulajdonképpen Kiskeszi egyházára vonatkozik. A XVI. századi összeírásokban mindvégig Szentkirálykeszi néven tartják nyilván, de 1548-ban már pusztá községként szerepel.

Keszi volt a honfoglaló magyarság 8. törzse, s ennek emlékét őrizték meg a Kesz, Keszó, Keszü helynevek.



A régi oklevelekben két községként — Gyepü és Kaján néven — szerepelt a mai falu. Ekkor Gyepü-Kaján néven említették, később már egybeírták nevét. A Gyepü helynév a zalai gyepük emlékét őrzi, amelyre a középkorban a határőrök felügyeltek. Neve sokszor változott. 1542-ben „Gyepü”, 1566-ban „Gyepen”, 1574-ben „Gyepew”, 1592-ben pedig „Gyewpew”. Egy 1780-as okirat szerint Gyepü lakói Kiskeszti pusztára törtek és sűrű erdőt kiirtottak.

Kaján földéről 1757-ben tesznek először említést az okiratok. 1768-ban 26 család, 125 lélek lakta. A malom 8 forintért bérelték az uraságtól, aki ekkor gróf Eszterházy Károly volt. Gyepüvel együtt előbb a szántói, majd a tapolcai járáshoz tartozott. A török időkből kevés feljegyzés maradt az utókorra, mely a török hódoltság alatt elpusztult. Lakossága később visszatért.

Régi oklevelek megemlítik Hobaypusztát, ahol kókuszfonógyár működött „Első Magyar Kókuszfonó és Szövőgyár részvénytársaság” formájában. Alapanyagot külföldről hoztak, melyből kókuszszőnyegeket és lábtörőket gyártottak. A két világháború között a gyár leállt. A II. világháború után egyik részlege beindult és 1947-ig működött.

E gyár utódja lett a „Csabrendeki Háziipari Szövetkezet”. Az egykori Hobay-pusztá a mai „Kókuszmajor”. (1382-ben Hobay, 1385-ben Habay, 1485-ben Hwba néven említették.

A volt gyárat a tsz gazdasági épület-té alakította át.

Gyepü és Kaján a múlt század végéig különálló község volt. 1895-ben Gyepükaján néven egyesítették. A két település között az a különbség, hogy

a gyepüiek gyengébb, értéktelenebb földön gazdálkodtak. Ma ezek a különbségek elmosódtak, s csak az idősebbek emlékeznek a két rész között húzódó gyepüre, amit a mai köztudat — a belterületen — az országút helyére tesz.

Határa köves, sziklás, nehezen művelhető. Felszabadulás előtt a gyepükajániai herceg Eszterházy Pál káptalanfai birtokán és a szomszédos Fejér megye uradalmaiban dolgoztak, mint summások és részaratok. Télen fát vágtak a környező erdőkben.

A község határa 1933-ban 1584 hold, amelyből 939 holdon a szántó, míg a többi szőlő, erdő, rét és legelő volt. A szántó terület 59%-át „bírták” a középparasztok, 39%-át a kisparasztok, 2%-át pedig a nagygazdák. Ebben az időben 16 napszámos élt a községben. Keresetük 60-80 fillér volt naponta. A kisparasztok átlagosan évenként 90-100 pengő adót fizettek. Ekkor 1 q gabona 10 pengő volt. A gyenge termés és a nagy adó miatt sokan eljártak dolgozni távoli vidékre, hogy jövedelmüket növelhessék.

Gyepükajánnak az 1938-as népszámláláskor még 850, 1949-ben 750, 1960-ban 650, 1968-ban 580, 1980-ban pedig 550 lakosa volt. Ma 520-an lakják, tehát egyre csökken a lakosság létszáma. Ez oda vezetett, hogy az utóbbi időben több ház lakatlan, megüresedett. A fiatalok Ajkára, Devecserbe, Tapolcára és Sümegre költöznek. Mezőgazdaságban csak kevesen dolgoznak. Az ajkai bányákban és ipari üzemekben naponként több mint százán utaznak buszokkal és munkájáratokkal. Az „Új Élet” tsz-ben — amely 1959-ben alakult — főként az idősebbek dolgoztak, főként szarvasmarha- és juhtenyésztéssel foglalkoztak. Ma a csabrendeki „Egyetértés

TSZ" helyi üzemegységében dolgoznak.

1945. március 27-én a szovjet csapatok „felszabadították” a községet. Augusztus 15-én alakult meg — 14 taggal — a Magyar Kommunista Párt (MKP). A pártszervezet titkára Kubics István földműves volt. A korábban (április 15-én) létrejött földosztó bizottságnak három tagja volt: Eszli Sándor, Réfi Benedek és Zoller Mátyás. A gyepükajániai a csabrendeki dr. Barcza László földbirtokos vagyónából kaptak földet.

Sokat fejlődött e kisközség 1945 óta. A villany 1962-ben gyulladt ki. Villamosítása 650 ezer forintba került, melyből 525 ezer forintot az állam, 125 ezret pedig a község fizetett. A kultúrházat — 156 ezer forintért — a községfejlesztési alapból építették.

Az orvosi rendelőnek alkalmas helyiséget 100 ezer forintból vásárolták. Tűzoltószertárat, ravatalozót, bekötő utat és vízvezeték hálózatot is építettek. Szabályozták a „Melegvíz-patakot”, ezenkívül sportpályát és gyermekjátszó parkot hoztak létre. A csabrendeki ÁFÉSZ új boltot és bisztrót épített. A felsőtagozatú általános iskolások a káptalanfai körzeti iskolában tanulnak. Autóbusz közlekedése az 1950-es évek elejétől megoldott.

Közigazgatásilag a káptalanfai községi tanácshoz tartozik.

Határában folyik el a Melegvíz-patak, amely a községtől délkeletre fekvő mummult mészkö teraszából fakad. A bővízü patak szabályozását 1969-ben fejezték be.

1950 előtt Gyepükaján Zala megyei község volt.



# HOSZTÓT

Ösi település. Első lakói délszláv tótók voltak, akik Szlovéniából települtek ide a XI. századi katonai jellegű telepítések idején. Neve Hosszútót (vagy Hosszú-tót) korai eredetre vall.

Földjét 1271-ben vásárlással szerezték meg (vagy királyi adományként kapta) a Szalók- nemzetség tagjai. Ettől kezdve a középkorban a szalók nemzetség faluról elnevezett ága, a Hosszútóti család birtoka. Akkoriban a család Dunántúl gazdagabb középirtokos nemessége közé tartozott és a XV. és XVI. században tevékenyen részt vett Zala és Veszprém megyék nemesi életében. A család a XVII. század végén halt ki. Ők akkor már Kőszegen voltak.

1476-ban a Hosszútóti család mellett a Váti és az ipakfalvi Vincze család is birtokos volt itt. A XVIII. század elejétől Tarányi, majd az Oszterhaber és Gyulai Gaál családok a falu birtokosai. A török hódoltság idején 1660 körül a helység elpusztult. Korábban ellenállt a török támadásoknak. Hosszútóthy Imre 1561-ben palánkkal vette körül a XIII. században épült templomot, hogy védelmet nyújtson a portyázó török ellen. A megerősödő török támadások miatt a lakosság a XVII. század második felében elhagyta a falut. Hosztót és Marcal folyó jó védelmet nyújtó ingoványban szigetföldvárat épített és abba költözött. Az új település Vas és Veszprém megye, illetve két folyó (a Marcal és Torna) összefolyásánál létesült. Neve így Szege-Vár lett. Innét a lakosság már nem tért vissza a régi településre.

Hosztót parókiális egyháza 1455-ben Keresztelő Szent János tiszteletére volt szentelve. Első említése 1333-tól ismert, amikor Tamás volt a papja. A templomtól északra a Zalagalsára vezető út mellett sok késő középkori cserepet találtak. De előfordultak jól iszapolt téglapiros és sárga edénytöredékek, gyorsforgású koronggal előállított (nyaknál kiöblösödő feketés barna, belül vörös, kívül szürkés-feketé) edénydarabok, peremek, oldaltöredékek, hornyolással díszítve. Ezek a lelet anyagok a XV.-XVII. századra tehetőek. Az 1548-as „rovás” megjegyzi, hogy a falut a török elpusztította. Az 1555. évi „adohátralék jegyzék szerint” a török birtok hódoltsági adót fizetett. Ez az összeírás malmot is megemlít. 1594-ben 28 háza volt.

A török visszavonulása után a Hosszútóti család német ajkú, római katolikus vallású telepeseket hívott meg elárvult birtokaira, akik 1700 körül telepedtek le. 1720-ban még csak két zsellér családja lakta. 1828-ban már 242 lakosa volt. Egyre jobban népesedett a község, úgyhogy 1910-ben 351, 1920-ban 391, 1934-ben 373 lakosa volt. Területe 1939-ben 1270 kh, lakóházainak száma 373. Itt volt birtoka a zalaszegvári Lázár József földbirtokosnak. Ővé volt a József-major. Ezenkívül csak kettő 25 holdon felüli birtokosa volt a községnek. A lakosság többsége kisparaszt, erdőmunkás és cseléd volt.

1969-ben a devecseri járásban 270 lakosú kisközségként tartották számon. Korábban 1966-ig a sümegei járáshoz tartozott. Önálló tanácsa (1950-től 1968. december 31-ig) mű-



ködött, majd 1969-ben Zalagalsával — új nevén Veszprémgalsa — alkotott közös tanácsot. Ma Csabrendek társközsége. Magyar ajkú lakosságának 95 %-a dolgozott az 1958-ban létrejött „Ezüst Kalász” tsz-ben, ahol az első évben 28, 1967-ben pedig már 55 Ft volt egy munkaegység. Nem volt szükség állami dotációra. Elsősorban növénytermeléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. Mindössze a lakosság öt százaléka járt az ajkai üzemekbe. Ma a csabrendeki „Egyetértés Tsz” kebelében működik. A régebben sáros, sötét, elmaradott falu, a felszabadulás után lépett a fejlődés útjára. 1958-ban vezették be a villanyt. Ugyanekkor épült községfejlesztési alapból az orvosi rendelő. Felújították az 1940-ben épült kulturházat. 1961 óta autó-

busz is közlekedik. 1967-ben a régi földút helyén új bekötő épült, míg a belterületi utakat saját erőből alapozták. 1968-ban új autóbuszvárakozó is építettek.

Néhány évtizede még zsuppos házakat lehetett látni, melyek azóta eltűntek. A régieket átépítették, de több új házat is emeltek. Könyvtára forgalmas. Korszerűsítették az orvosi rendelőt, a járdásítást befejezték. Az elemi iskolás diákok a csabrendeki iskolába járnak. Egykori külterületén a József-majornban lebontották a régi cselédházakat. Lakói beköltöztek a községbe.

Hosztótnak ma 145 lakosa van. A községtől alig 2,5 km-re található a Marcal, amelyet 1969-ben kezdték el szabályozni.

# KÁPTALANFA



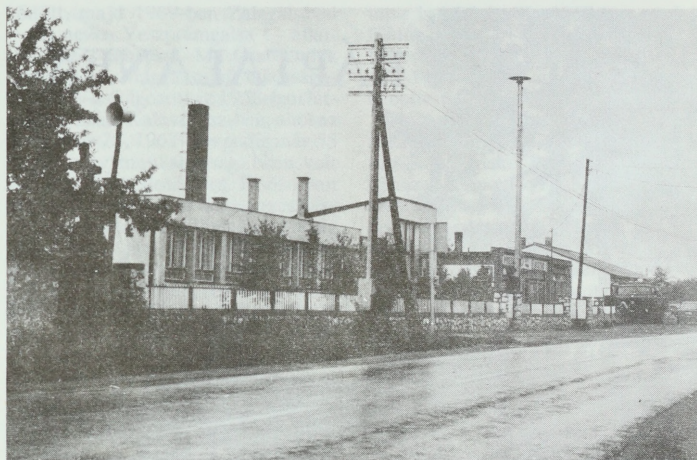
Legrégibbi írásos forrásaink 1252-ben említik, amikor a csatári konvent és a fehérvári káptalan elhatárolják itteni birtokaikat. Egy oklevél 1367-ben Villa Sarrul néven tünteti fel. 1458-ban Possessico Sarfferu alakban fordult elő, amikor Csab-bal és Gyepü-vel szomszédos. A mellette folyó Sáros, vagy Sárosd folyótól — a mai Kígyós patakától — nyerte a nevét. Később, egy másik Sárosd nevű községből megkülönböztetve kapta a Káptalanfalva, rövidítve Káptalanfa elnevezést. Neve 1542-ben Káptalanfalva.

A török 1552-ben pusztította el. 1545-ben még Choron András devescseri főúr kezén volt, ahol 2 adófizető, négy szegény és 14 puszta telek állt. A török által elpusztított Káptalanfalva

csak később népesült be. Állítólag Szentgyörgy és Kis-Hany lakosai települtek ide. A török időkben a község a devescseri nákiechez tartozott. Írások szerint 1563-ban Káptalan kilenc háza 50 akce adót fizetett Musztafának.

A község a sümegi devescseri útvonal mellett fekszik. Neve 1464-ben tűnik fel először, bár a vidék a XII. században már lakott volt és a királyi várhoz tartozott. Ebből következik, hogy a káptalan csak adományként kaphatta. A birtokot a XVI. században külön dékán igazgatta, majd 1548-ban ispán. A XVII. sz. elején a birtok az Esterházy családra szállott, akik devescseri uradalmukkal birtokolták három évszázadon át.





Települési adottságai és megélhetési forrásai jónak mondható. Határtágas, szántói jól termők. A föld inkább rozs termelésére alkalmas. Legeelője mind a saját határában, mind a szomszédos pusztákon (Keszű, Barátfa) bőséges. 1780-ban az egész telekhez 20 hold szántó és 8 szekér szénát termő rét tartozik. A lakosság léte alapját a földművelés és az állattenyésztés jelenti.

Az 1715. évi összeírás idején már a népesebb falvak közé tartozott. Legutóbbi földesura gróf Esterházy Tamás volt. A község plébániáját 1751-ben létesítették. Templomát gróf Esterházy Károly egri püspök építtette 1788-ban. A falu népessége: 1828-ban 794, 1851-ben 850, 1939-ben 1187, 1969-ben (február havában) pedig 1161 fő. Harminc év alatt 26 fővel csökkent a lélekszáma. A község határa 1935-ben 5857 kat.hold, amelyből

2846 hold volt az erdő. Az 1930-as években a határ 71 százalékát (4.000 holdat) nagybirtok foglalta el. Állatállománya 1711-ben: 20 ígás állat, 10 fejős tehén és 8 növendékmarha. 1750-ben: 206 ígás, 94 fejős tehén, 71 növendékmarha és 360 birka, kecske, sertés. Áruiukat a sümegi és pápai piacra viszik.

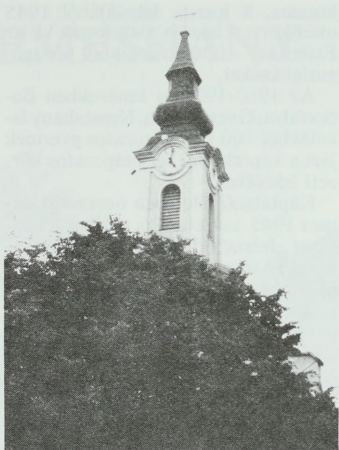
A malom helyben van, amely 1564-től folyamatosan figyelemmel kísérhető a forrásokban. A vizimalmot 1513-ban a „kis patak” hajtja. 1705-ben kétkerékű a földesúri malom, amelyet a falu bérlő évi 6 forintért és egy rókabőrért. 1829-ben a Fekete-patakon, 1832-ben a Hanyi-patakon áll a malom. 1770-ben évi bére 42 Ft.

A Hanyi-patakon Káptalanfa és a Koptató csárda között köhíd található. A faluhoz tartoznak 1856-ban Barátfa, Nagy és Kiskeszű és Sárosfő puszták.



Mindvégig lakott település, pusztaságáról írásos forrásaink nem tudósítanak. 1705-ben a Horvát bán csapatai porrá égették. Anyakönyvei 1775-el kezdődnek. Katolikus elemi iskolája emberemlékezet óta működik. Tanítóját a lakosok fogadják, a plébánossal egyetértésben. 1771-ben a tanító ABC-t tanít és olvasást, az önként jelentkezőknek írást is. Korábban a lakószobájában végezte az oktatást, de 1888-ban már külön tanterem van. Csak télen tanít, mert nyáron a mezei munkák miatt az iskola zárva van. A tanító egy személyben kántor és a falu jegyzője is.

A lakosságból 1935-ig 93-an jutottak földhöz, 41-en kaptak házhelyet. A községben a felszabadulás előtt egy felekezeti iskola volt 3 tanítóval. Egyéb intézményei: 4 vegyeskereskedelem, 1 fogyasztási szövetkezet, 2



kocsma, 8 iparos. Iskolájából 1945 után körzeti iskolát alakítottak ki, az Esterházy - féle épületekből pedagóguslakásokat.

Az 1960-1970-es tanévekben Bodorfalva, Gyepükaján, Nemeshany iskolából 100 felsőtagozatos gyermek járt a káptalanfai felsőtagozatos körzeti iskolába.

Káptalanfa életében nevezetes dátum 1945. március 26, amikor a községet „felszabadították” a szovjet katonák. Átvonulásukkor a szovjet csapatok hátrahagyták betegeiket és sebesültjeiket, akiket az iskolában és a postán helyeztek el. Az ideiglenes szovjet kórház orvosai a község lakóit is gyógykezelték. Az utolsó betegetek 1945 nyarán, repülőgépen szállították el. A kórház ekkor megszűnt.

A felszabadulás előtt a Magyar Élet Pártja működött a községben. A Kommunisták Pártja 1945 októberében alakult meg. Alapító tagok: Bacén Béla, Csordás István, Bakos Kálmán, Horváth József és Kamondi József. Titkára Bacén Béla volt.

A földosztó bizottság 1945 április első hetében alakult meg Bakos Kálmán volt gazdasági cseléd elnökletével. A hét tagú bizottság 149 személynek jutott földet gróf Esterházy Tamás birtokából. Az erdő állami tulajdonba került. A felszabadulás gyökeres változást hozott a község életében. Az 1944/45-ös és az 1945/46-os iskolaévben a volt egyházi iskola két tantermében tanítottak. A nyolc általános iskola kialakulásával kiemelkedő változás következett be az 1946/47-es tanévben. Az iskolaellátás tovább javult 1979-ben, amikor megépült az új négytantermes Forfa-iskola.

Káptalanfán a villany 1949-ben gyulladt ki. Orvosi rendelő épült

1950-ben, lakással együtt 240 ezer Ft értékben. Állatorvosi lakás és rendelő létesült 1955-ben 230 ezer Ft-ért. Állami erőből építették meg a bekötőutat egy km hosszúságban, 1 millió Ft költséggel. A postaigazgatóság beruházásaként posta épült 1969-ben 200 ezer Ft-ért. A Tanácsház 1971-ben 900 ezer Ft-ba került. Bisztróval, presszóval húsbolttal gyarapodott 1972-ben a falu másfél millió forint ráfordítással. Az új ABC és a takarékpénztár 3 millió Ft költséggel 1986-ban készült el. A felszabadulás óta mozit, tűzoltószertárt, egészségházat, kultúrházat, ravatalozót és sportöltözőt létesítettek. Sok új házal is gyarapodott a község. Vízvezetékbe nyelik a vizet. A lakosság többsége az Ajkai környéki bányákban és ipari üzemekben, valamint a csabrendeki Egyetértés Tsz káptalanfai nyúlfeldolgozójában dolgozik.

Káptalanfán „Aranykalász” néven alakult meg a közös gazdaság 1959. március 1-én, amelybe az egész község lakossága belépett. A tsz-hez csatlakozott 1968. január 1-én a bodorfai „Népszabadság” Tsz. A tagok napi keresete 1968-ban 95 forint volt. A község gazdasági központja Csabrendeken van.

Káptalanfa közjegyzőségi székhely volt a tanácsválasztások előtt. Hozzá tartozott Gyepükaján, Nemeshany és Bodorfa. Ma is székhelyközség, ugyanezen községekkel társulva 930 lakosa van. Közigazgatási területén 1986-ban 523 televíziót és 176 személygépkocsit tartottak számon. Iskolásai helyben tanulnak. Kültérületi lakotthelye Sárosfő, nyolc lakossal. Határán halad át a nagylengyeli olajvezeték. A káptalanfai olajmelegítő 1967-ben kezdte meg működését.



# NEMESHANY



A „Hany” helységnév a magyar régi hany (mocsár, láp, ingovány) főnévből keletkezett. A „Nemes” előtag kishanyesi lakosokra utal. Nevét 1230-ban már említik. Egy részét akkor már nemesek birtokolták, másik része várföld volt. 1439-ben Benczhanyjáról olvasunk. 1464-ben Alsó és Felsőhany mellett megvolt Középhany is. Mint nemesi falvak, csak Alsóhany jobbagyfalu.

A három falu temploma Szent György tiszteletére épült. 1550-ben négy falura vált: Nagyhany, Kishany, Szentgyörgy és Hany, azaz Középhany. 1531-ben a diktátorok így jegyezték fel „Hann cum pertinentiis.”.

A XIX. sz-ban már csak a Hany név ismert, ezen veszi fel a falut az 1900. évi Helységnévtár, mígnem a belügy-

miniszter 1908-ban a név végleges formáját Nemeshanyban állapította meg.

A lakosság fő megélhetési forrása 1960-ig a földművelés volt. Inkább a rozstot és árpát termelték, a kapásnövények közül pedig a burgonyát és a kukoricát. Állattenyésztés Szentgyörgypusztán volt. 1796-ban már több, mint 17 falka állat legeli a szűk határt.

A település alatt folyik a Nádtó-patak, melyen malmok állanak. 1566-ban 2 malmát jegyzik fel. 1761-ben a közbirtokosok által épített malom áll a faluban, 1776-ban közerővel újabb malmot próbálnak építeni, 1797-ben pedig Bezerédi Péter földesúr ad helyet malom építésére Német János molnárnak.



Közlekedési viszonyai jók, mivel a település a gráci-körmendi postaút mellett fekszik.

Áruikat a sümegi piacon értékesítik. A falun kívül állott 1832-ben a Koplaló vendégfogadó. A Kígyós patak partjára települt község az ajkai járáshoz - korábban (1966. ápr. 1-ig) a sümegi járáshoz - tartozott.

Két község török idők alatti-utáni összeolvadásából alakult ki a falu. Szentgyörgyfaluy helyén egy nagy pince maradványa ma is látható. Tömérdek mennyiségű eserép került elő.

Középhany ill. Kishany helyén még a század elején is előkerültek falmaradványok, elszórta ezüsttallérok, német pénzek és aranygyűrűk.

A török hódoltság alatt majdnem teljesen elnéptelenedett. A visszatérő nemesek újjáépítették és felvirágoztatták a községet. A hódoltság után — egészen a jobbágyfelszabadításig — nemesek lakták. Nemesi jellege végig megmaradt. Virágzott a kereskedelem is. A Somló borával, valamint mésszel és terménnyel kereskedtek.

Katolikus temploma az egykori Szentgyörgy faluból áthozott kőből készült 1797-ben. A falu lakóinak száma 1725-ben 650 fő, 1775-ben 60 izraelitát is számontartottak. Nemes-hany 1939-ben 1825 kat. holdas háttárral rendelkezett. Ekkor 682 lakosát említették. Többségben magyar anyanyelvűek és római katolikusok lakták. Egy r.k. és egy evangélikus elemi népiskolája, valamint két általános továbbképző iskolája működött.

A felszabadulás előtt 2-5 holdas gazdák lakták. Számontartottak 40-

50 középbirtokost és 15-20 holdas gazdálkodót is. A földnélküliek képesaratót és alkalmi munkát vállaltak a nagygazdáknál. Az 1960-as népszámláláskor még 670 lelket számoltak, 1969 szeptemberében már csak 590-et. Népessége azóta is csökkent, ma 460 lakosa van. A lakosság többsége a helyi tsz-ben, kisebb része pedig az ajkai ipari üzemekben dolgozott 1968-ban, mintegy 150 fő utazgatott különböző munkahelyekre.

Az „Új Élet” tsz 1959. márciusában alakult. Területe 867 hold szántó, 272 hold rét, 3 hold szőlő, 206 hold legelő, 21 hold erdő és 42 hold használaton kívüli terület. Fő üzemága az állattenyésztés és növénytermesztés volt, amely 101 embernek adott megélhetést.

A község képe jelentősen megváltozott. A kultúrház 1960-ban épült 550 ezer Ft összegben. Ezt később klubszobával bővítették. Villanya 1951 óta van a falunak. Fodrász üzletet és autóbuszvárót is építettek. Házi kivitelésben ravatalozó épült. Tanácsházat, szolgálati lakást építettek, portalanították és szélesítették a községben átvezető utat. Felújították az iskolát, új vegyes- és italboltot létesítettek és szabályozták a Kígyós patakat.

Valamikor négy, ma egy alsótagozatos iskolája van. Nemes-hanyban 1968. december 1-ig önálló községi tanács működött. Ma a káptalanfai községi közös tanács közigazgatásai területe. Hírnevet szerzett a községnek a nemes-hanyi csipke, melynek megteremtője S. Tóth Mária volt.

# SZENTIMREFALVA

A község első említése 1367-ből származik, Villa-Sarusd néven. További változatai: 1376-ban Sarusdfeu, Sárffó majd Sárosd.

1564-ben „Szent Imre Sarosdja”, teljesen pusztá. 1572-ben a török felégette. 1574-ben Choron János és Sárosdi Baltazár birtok. A török hódoltság idején — mint hódolt hely — Imrefalu néven szerepelt (1588-ban). A török hódoltságot követően először 1720-ban említették újra, mint curiális (nemesi) helységet, de egészen 1908-ig Sárosd a neve. Mai nevét temploma védőszentjéről nyerte. A ma álló templom térkőrívén szentélye, diadalíve és a szentélynél szélesebb hajója középkorú eredetűnek látszik. Ezt támasztja alá, hogy Szent Imre tiszteletére van szentelve, valamint hogy a mai faluképnek megfelelő út éles kanyarral kénytelen a templom szentélyét megkerülni. E középkori templom papját 1334-ben leírja egy oklevél. (Békefi 1907). A község egy harmadát nagy tűzvész pusztította el 1905-ben.

Katona Józsefné elbeszélése szerint a falu északi végén (a Kertekalja dűlőben) a Káptalanfára és Zalagalsára vezető utak elágazásánál, 10-15 éve egy gyermek sírját találták, ami mellett méces volt. A Kígyós pataktól 400 m-re egy homokos felszín mintegy 150 x 50 m-es felületén sok őskori, kőszilánk és római cserepet találtak, ami település nyomait sejteti. Hasonló jeleket találunk a helyi kőeszközök készítésénél is.

A község területe 1939-ben 1688 kat.hold, lakossága 551 fő. Vallásuk — négy evangélikus kivitellével — római

katolikus. Lakóházainak száma akkor 126 volt. Egy római katolikus népiskola és továbbképező működött a községben.

Határát főleg kisparasztnok művelték a felszabadulás előtt. Nagybirtokos nem volt. Csak 90-100 holdnyi vítézi birtokot osztottak ki. (1945-ben) Sokan kivándoroltak Amerikába a kedvezőtlen birtokviszonyok és a nehézség miatt a két világháború között.

A lakosság többsége 1970-ben a helyi tsz-ben, mások pedig az ajkai szénbányákban dolgoztak. 1959-ben az egyéni gazdák megalakították a „Hataladás” Tsz-t. Ekkor a szövetkezet összes területe 1600 kh, taglétszáma 101 fő. Ezek 70 százaléka nyugdíjas és öregségi járadékos volt. Fő üzemága a 70-es években az állattenyésztés és növénytermesztés. Kifizetődt a szarvasmarha és sertéstartás, a gabona-, kukorica- és takarmánytermelés. Az alakulástól kezdve a tsz 100 férőhelyes tehénistállót, borjúnevelőt és serlészilaldát épített. 1969-ben 47 Ft-ot fizettek munkaegységként. Jelenleg a csabrendeki szövetkezet bélfeldolgozó üzemet működtet itt, amely 40 nőnek ad munkát.

A község arányaihoz mérten sokat fejlődött a felszabadulás óta. 1960-ban építették az új iskolát 670 ezer forint költséggel. A villany 1962-ben gyulladt ki. Ebben az évben orvosi rendelőt, később a temetőben ravatalozót létesítettek és felújították a kultúrházat. Portalanították a község útjait. Építettek szövetkezeti vegyes- és italboltot. Sok új házat emeltek, a régi szalmatetőt, kisablakos házakat pedig



felújították. Ma sem zsuppos, sem nádas ház nincs a faluban.

Közlekedése jó, autóbuszjáratok naponta többször is közlekednek. Legközelebbi vutállomása 7 km-re, Karaközörcsögön van.

A Vas-megyével majdnem határos községben 1969. január 1-ig önálló ta-

nács intézte a közügyeket, majd Veszprémgalsával alkotott közös tanácsot. Jelenleg a csabrendeki községi közös tanács társközsége. Lakosainak száma 253. Külterületi lakott helye Sas-tanya, 1969-ben üresedett meg. A községen átfolyik a Kígyós-patak, amelyen hajdanán több malom is működött.





# VESZPRÉMGALSA

A község a Tarna-patak déli oldalán, a Kígyós-patak torkolata mellett fekszik, néhány méterre emelkedő lapos partszegélyen. Dél felé hosszan elnyúló határát fokozatosan emelkedő dombok fedik, és ezt bezárja a Marcal messze északra elnyúló, vízenyős völgye. Orosz Gyula 1934-ben egy római szarkofágot talált, s a feliratos követet beépítette a nyári konyhája alapfalába. A szarkofágban a gyermekcsontok között talált egy IV. századi kis fülös korsót. Ezt Darnay Kálmánnak adta, amely később a Balatoni Múzeumba került. Az Árpád kori település nyomán az ekék által felszínre került kerámia töredékek között különböző fekete, díszített cserepek kerültek elő. Minden bizonnyal egy települési lánc része. 1268-ban Ukk határjárásában hosszútóti és galsai várszolgákat említenek. 1293 körül Galsa néven szerepel. 1336-ban a Sárosd vízen három malmra működött. A XVI. század elején 11 adózó telkét írták össze. 1944-ben Dukai József egy csontvázas sírt talált, ennek korát nem lehet meghatározni.

A község Zalagalsa és Veszprémpinkóc egyesüléséből keletkezett 1969. január 1-én. E két kis község összeépült, az előbbinek 380, az utóbbinak 180 lakosa volt az egyesülés előtt.

Zalagalsa 1950-ig Zala megyéhez, a sümegi járáshoz tartozott, míg Veszprémpinkód korábban is Veszprém megyei község volt. A Kígyós-patak megye határt jelentett. Veszprémgalsa az egyesülés után előbb a deveszéri, majd az ajkai járáshoz tartozott. Galsa neve 1366-tól ismeretes.

Megyéje után 1909-ben lett Zalagalsa. Kezdetben zalai várszolgák lakták. A XIV. században Keledi György birtokolta, aki Hiszefi Benedeknek adta el, akik 1380-tól 1500-ig tulajdonosok. Malmi a Sárosd vízen működtek.

A török hódoltság alatt elpusztult. 1714-ben már újra népes hely, ekkor 16 család lakta. 1746-ban 28 család, 164 személy élt itt. Népeisége lassan gyarapodott: 1748-ban 172, 1757-ben 440, 1785-ben 455, 1891-ben 606 lakosa volt. Legnépesebb a századfordulón, 629 fő.

Határát a felszabadulás előtt kisparasztok művelték. 1945-ben a földosztó bizottság 63 holdat oszthatott ki Lázár földbirtokos földjéből, a hosztóti határban. Zalagalsa 1945 előtt — körjegyzőségi céghelyként — négy község központja volt.

Veszprémpinkóc neve először 1764-ben tűnt fel. A Torna határában fekvő kis települést 1783-ban „Pinkóc sev Kis Torna” néven nevezték. 1785-ben II. József idejében még prédiúm, 26 házzal és 119 lakossal. 1797-ben a térképen Tornapinkóc a neve. Önálló községként először az osztrák, majd az 1869. évi népszámláláskor hallatott magáról, ekkor 172 lakos élt itt. Határát (129 holdat) később szakították ki Apáctorna területéből. Törpe község volt 1941-ben 211 lakossal. Birtokosai ekkor 5 holdon aluli gazdálkodók voltak. Önálló maradt a tanácsválasztások idején is, pedig akorra már teljesen összeépült Zalagalsával. Egyesülése előtt Kisberzsennyel alkotott közös tanácsot.

Veszprémgalsának 1970-ben 564 lakosa volt, négy utcával és 150 lakó-

házzal. A lakosság többsége az ajkai bányákban és ipari üzemekben, a helyi „Összefogás” Tsz-ben és a kisberzsenyi „Berzsenyi Dániel” tsz. pin-kóczy üzemegységében dolgozott. Fő üzemága az állattenyésztés és növénytermesztés.

1959-ben az egyéni gazdák Zalagalsán „Összefogás”, Veszprémpin-kócon „Jóreménység” néven alakították tsz-t.

Veszprémgalsán 1949-ben gyulladt ki a villany. Orvosi rendelőt és orvoslakást, postahivatalt, tűzoltószertárt, autóbuszvárót, fodrász üzletet és betonjárdát is építettek. Az új klub-

könyvtár 1969-ben készült el 900 ezer forintért. Bővítették a villanyhálózatot.

Általános iskolás gyermekei Csabrendeken tanulnak, de az alsó tagozatosak helyben járnak összevont osztályba.

Veszprémgalsa 1970-ben négy község közigazgatási központja volt. Hozzá tartozott Hosztót, Szent Imre falva és Zalaszegvár. Ma ezek a községek — Veszprémgalsával együtt — a csabrendeki községi közös tanács társközségei. Veszprémgalsának ma 363 lakosa van.



# ZALASZEGVÁR

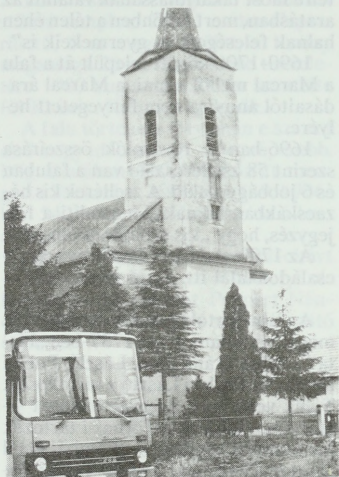
Az archív leírás szerint: magyar falu Zala vármegyében.

Földesúra Gál Miklós, császári királyi kamarás. Lakosai katolikusok, paroch szentegyházzal. Határja közepszerű, legelője elég van, Sümeghez két óra.

Zalaszegvár a megye nyugati, Vas megyével határos szélén, (a 8-as főútvonalról délre, kb. 5 km-nyire) a Marcal keleti partja közelében fekszik. Újkori település, középkori előzmények nélkül (a XVII. században). Az 1970-es népszámlálás szerint 331 lakója van.

A török elől menekülő Hosszútóti család alapította 1662-ben, amikor a család ősi fészket, Hosszútót a török közelsége és nyomása miatt már nem tudták tovább tartani, és el kellett hagyniuk. Helyette a birtokukhoz tartozó, a Marcal ingoványos árterületéből jól kiemelkedő „sziget”-en építik föl a család új fészket a „szegvári” földvárat és mellette hajdúak számára az új kis falut.

Szegvár földvára a Marcal folyó keleti partjának árterületéből ma is jól kimagasló, két kis szigeten áll. A Marcal és Torna folyók, Vas és Veszprém megyék találkozási „szeg”-ében. Innen a vár és a várról a falu neve. A két sziget ősidők óta várhelyül szolgált. A hagyomány szerint már az avarok ismerték és lakták. A honfoglaló magyarság talán tőlük vette el. Itt telepedett meg az egyik honfoglaló törzs is, aki a szigettel szomszédos Karakon alakította ki törzsi székhelyét. A sziget földvára pedig, az akkor karakói földvár, a törzsi székhely katonai erődje. Karakó nyugat felé százado-



kon át fontos átkelőhely a Marcalon, és mint ilyen, kulcsponthely a nyugati határvidék védelmében. A Földvár az átkelőhely biztonságát szolgálhatta.

A vár a középkorban jelentőségét elveszítette és elpusztult. Hosszútóti Pál építette föl újra, 1660-ban. Az első falu a vár melletti „város-dülűben” épült, a várban katonáskodó hajdúk és a család szolgái számára. A falu népe sokáig a végváriak életét éli. A fegyverforgató férfiak harcolnak a török ellen. Részt vesznek a kanizsai és a pincehelyi török elleni akciókban.

1683-ból ismerjük a vár kapitányát, Kondoray Mihályt. 1685-1689-ig Madocsány Miklós a vár ura. Felőbb parancsra 1688-ban Soós István vajdájával küldi hajdúit táborba (Za-

lavárra) a török ellen. Azt kéri: előbb elküldött hajdúiból annyit, amennyit most küld engedjenek vissza, „hogya a télre most takaríthassanak valamit az aratásban, mert különben a télen éhen halnak feleségeik és gyermekeik is”.

1690-1700 között települt át a falu a Marcal mellől a mai, a Marcal áradásaitól annyira nem fenyegetett helyére.

1696-ban a rovásolók összeírása szerint 58 zsellércsalád van a faluban és 6 jobbágycsalád. A zsellérek kis háza-csákban laknak. Megemlíti a följegyzés, hogy „kis szőlők is vannak”.

Az 1700-as úrbéri összeírás már 60 családot talál itt.

A falu birtokosai közül ismerjük még Kolc Ádámot, aki 1737-ben „birta” a falut, utána Bakó László, Pulyai Ferenc és Farkas László a birtokosok. Tőlük vette meg Szegvár birtokát — Hosztót, Galsa és a Tornai-i tartozék birtokokkal együtt — Gyulai Gaál Sándor 1742-ben, 14.000 rajnai forintért. 120 éven át (1865-ig) ők a birtokosai. Alattuk gyarapszik és kiépül Szegvár. Megépítik a kastélyt és mellette a kis kápolnát, a régi imaházban pedig iskolát rendeznek be. Ez az imaház a mai templommal szemben, Czi-zelék háza, illetve telke helyén lehetett.

Itt született 1799-ben Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok, a család leg-híresebb tagja. Ő a bécsi mérnökakadémian tanult, majd Tokaj, Arad, Vence és Milánó voltak szolgálati helyei. A szabadságharc elején Somogy és Zala megyében végzett hadmérnöki munkákat. Mint honvédezeres vezette Arad ostromát. 1849-ben tábornok lett. Világos után halálra ítélték, majd 20 évi várfogságra változtatták ítéletét. Itt vesztette el szeme világát.

Az 1860-as években Fock Gedeon kezére jut a birtok. Tőlük veszi meg 1865-ben Szélessy Dániel, aki tíz év múlva továbbadja a Grünwald családnak. 1880-ban Lázár Bernát vásárolja meg a kastélyt az egész szegvári és hozzátartozó birtokokkal, mintegy 2.000 holdat. Utódja Lázár József volt, szegvár utolsó birtokosa.

A szegvári Plébánia alapítása 1718-ra tehető. A ma is meglévő első anyakönyv minden kétséget kizáróan megőrizte az első plébános nevét is. „Én Rajky Ignác szegvári plébános 1718-ban” — olvasható az első sorban. Vele indul a szervezett plébániai élet.

1712-13-ban Farkas László szegvári földesúr — királyi rendelet alapján — vette vissza a vallásgyakorlatot az evangélikusoktól, mert a török uralom alatt (150 éven át) Hosztót és a falu utódja Szegvár is evangélikus lett. A falu közepén, a mai templommal szemben a visszavett kis paticsi imaházat a sümegi ferencesek engesztelték ki és szentelték föl Szent Miklós tiszteletére.

Az alig 300 éves maroknyi kis falunak — amelynek lakossága általában 300-400 között hullámzott — a mai temploma sorrendben a hetedik. Első volt a „város-dülőben” a vár melletti kis település közepén álló evangélikus templom.

1690-1700 táján betelepültek a község mai helyére és az itt épült (fából és agyagból) paticsfalui templom volt a következő. 1712-13-tól ez már katolikus, Szent Miklós tiszteletére 1740 táján a falu összefogott és Farkas László földesúr hozzájárulásával új templomot kezdtek. Teljesen fölfalazták, csak a tető hiányzott, de ekkor 1742-ben a birtok új urai, a Gyulai Gaálak lebontották, nem engedték to-



vább építeni. A negyedik templom a lebontott harmadik helyébe készült kastély melletti kis 6x7 m-es kápolna volt, melyet Gyulai Gaál Gábor építtetett 1744-45-ben, a szenvedő Jézus tiszteletére. Az ötödik a kastély házikápolnája volt. A barokk kastély bejárata fölötti emeleti szobájában képezték ki gótikus ablak és oltár-fülke mélyedéssel ezt a kis kegyúri kápolnát, valószínű a kis templom tehermentesítésére, a családnak. Hatodik Isten háza a falun kívül, negyedóra jársnyira Szent Anna Asszony tiszteletére épült, ami nyilvános kápolna volt. Ma helyét sem tudjuk. Végül hosszú-hosszú várakozás után, csak 1909-ben készült el a régóta várt és sürgetett nagy plébánia-templom az öt falú részére, ez a mai imaház.

Jüngling Zoltán — akkor még mint káplán — szervezte és vezette az építést. A kivitelezést Kiss Imre jánosházi kőművesmester végezte. A román stílusú templom 28x11 méter alapterületű, 8 m magas épület, a torony magassága 28 m. Jézus Szíve tiszteletére 1909 augusztus 20.-án szentelte föl Kránitz Kálmán s.püspök.

A falu története folyamán e század első negyedében volt a legnépesebb. Míg általában 300-400 között mozgott a lélekszám, 1909-ben 489, 1926-ban 540 lelket számlált. Azóta állandóan csökken.

Az oltárokat — a fő és lurdesi oltárt — Heckenast János szombathelyi oltárkészítő, az orgonát Peppert Nándor és fia szombathelyi orgonakészítő építette.







# A TSZ MOZGALOM KEZDETE

A földön valamennyi létező esemény, cselekedet valahol, s valamilyen szinten történelem még akkor is, ha ezt nem írják le. Az írás, a multba való elmerengés, minden ember természetes igénye. Saját múltját mindenki magáénak érzi. Az ebbe való „beleérzésünk” nemcsak a tényeket, hanem a feltételezéseinket is rögzíti. Az emberek — főleg akkor, ha múltbéli eseményeket olvasnak — saját történetüket újból és újból átélik. Altalában mindenki szereti a saját életét és megélését. Ebből származik az a mondas, hogy „az idő megszépíti az emlékeket”. A fiatalság, még ha nehézségekkel tüzelt is, tele van optimizmussal, nagy vállalkozásokkal, apró örömökkal és vívódásokkal. Így volt ez a falusi emberrel is, akit többször becsaptak. Először földet kapott, majd erőszakosan kollektívizálták, ezáltal olyan helyzetbe kényszerítették, amely számára teljesen idegen.

\*

1945-ben még a háború nyomaival és emlékeivel, de új reményekkel kezdi meg a munkát a földet szerető paraszt. Végre, az évszázados föld utáni sóvárgását kielégítik. A föld utáni vágy egy természetes jelenség, hiszen falun az élet minőségét, az egzisztenciát határozta meg. Hogyne álltak volna sorba érte az osztásokor. Nem politizáltak, sosem foglalkoztak elmélyülten az ország sorsával, arra nem volt

idejük. Mégis, mintha többet akarnának tudni az új rendszerről, jövőjükről, sorsukról. Ettől függetlenül a kistárkányi és csabrendeki „nincstelenek” változatlan szorgalommal dolgoztak, most már a sajátjukban. De alig takarítottak be néhány termést, még a tulajdonosi érzéssel is csak barátkoznak, amikor a sümegei Pártbizottság első titkára, Dömötör Ferenc hívatta Mezei Józsefet és néhány társát, ugyanúgy Kistárkányból Mari nénit (Horváth Istvánnét), hogy még szebbet, még jobbat igérjen, egy közös munka megteremtésével. „Próbáljuk meg talán együtt!” — gondolták. Nem volt sok idő a gondolkodásra, s ahogy visszaemlékezik Mari néni, nem is nagyon akartak. Szinte a „nincset” viték be. Tizen álltak össze 1949. szeptember 2.-án. Fogalmuk sem volt, mit kell tenni azon kívül, hogy a földet meg kell munkálni. Azt sem tudták, mitől lesz így jobb. Hitték a járási első titkárnak, aki a szovjet szovhozokra és kolhozokra hivatkozott, na meg a párt helyes agrárpolitikájának, miszerint csak nagyüzemi módszerekkel (s nagyüzemben!) lehet igazán hatékonyan dolgozni.

\*

Ma már nehéz megállapítani, hogy mit is gondoltak. Egyáltalán gondoltak-e az ajánlat ésszerűségén, vagy a génjükké ivódott a szolgálalkúság, a parancsot mindig pontosan teljesítő zsellérmunkás ösztönös reflexe.



újabb változáshoz való alkalmazkodás nem volt nehéz. Az is lehet, hogy iszonyú nehéz sorsuk változását hitték. S hogy hitték, erre elsősorban bizonyíték az, hogy egyszerűen csak összeálltak. Ismét várták — ugyanúgy mint régen —, hogy majd valaki irányítja őket és ebben az irányításban kapnak egy biztonságot, egy megélhetést.

Kistárkányban a Zsilinszky birtokon lévő kastély adta a tsz első otthonát. (A kastélynak ma már csak a helye van meg.) Összesen mintegy 70 hold földön kezdték meg az úgynevezett nagyüzemi gazdálkodást, amely tulajdonképpen Zsilinszky birtok volt, majd osztott föld. A legelemibb földművelést is csak két kölcsön lóval tudták elvégezni, melyet a keszthelyi kihelyezett Mezőgazdasági Iskolától kértek kölcsön. De hát nemcsak a két lovat kapták, hanem az iskola akkori igazgatóját Németh Józsefet is, tsz elnöknek.

Németh József parasztszülők gyermeke volt, értett a gazdálkodáshoz. Nem sokáig állt a tíz fős csapat élén, mindössze egy évig. Természetesen a tsz-tagok tették a dolgukat. S hogy ki lesz a vezetőjük, ezt mindig a járási első titkár döntötte el. Talán csak egy alkalommal nem engedelmeskedtek, de erről majd később lesz szó.

\*

A tsz történetének második évében (1950-ben) már Timár József irányította a kis gazdaságot. Lassan gyarapodott a tsz vagyona saját erejükből, hisz akkor még nem volt állami támogatás. 1951-ben már hat tehenet fejtek. Istállót nem kellett építeni, rendelkezésükre állt az egész Zsilinszky

major. A tejár napi bevételt jelentett, bár arról szó sem lehetett, hogy abból részesedjenek. Az a gazdálkodáshoz szükséges napi költségek fedezésére szolgált. Megélhetésüket úgy oldották meg, hogy mindenki vásárolhatott a Földműves Szövetkezetben. Természetesen csak annyit, amennyi a létminimumhoz szükséges volt, amit a tsz elnöke engedélyezett. Nem kellett fizetni mint régen: év végén a munkát minősítő „munkaegység” alapján a vásárolt áruk ellenértékét kifizette a tsz. Nem kell persze nagy dolgokra gondolni, hiszen áru sem nagyon volt. A legjelentősebb vásárlási cikkek elsősorban a só, paprika, cukor és petróleum volt. A többit megtermelték: a kenyeret otthon megsütötték, a kolbászt pedig megtöltötték. Ruhaneműt itt nem árusították. Ha nem volt a tsz-nek elég pénz a földre, hogy a tsz-tagok által vásárolt árukat kifizesse, úgy azt át lehetett vinni a következő évre. Ezen körülményeket természetesen nem az akkori politikai rendszer helytelen döntései, hanem a második világháború szörnyű pusztításai eredményezték. Gazdálkodtak, ahogy elődeiktől látták. Talán nem is volt olyan furcsa számukra a nagybirtok, a közös munka, hiszen azt szokták meg.

\*

1953-ban Timár Józseftől a sokak által csak Mari néniként ismert Horváth Istvánné vette át az irányítást. A tárkányi határ a környék egyik leggyengébb minőségű földjét adta, ezért is váltogatták egymást régen a tulajdonosok. Igazán eredményesen szinte egy sem tudott gazdálkodni. Hogyan is sikerülhetett volna azoknak, akik a föld megmunkálásához szükséges minimális eszközökkel sem

rendelkeztek? A szorgalmas, kitartó munka eredményeként azonban 1956-ban már 35-40 tehenet számláltak. A tagok száma ekkor 30-ra nőtt. Az 1956-os forradalmi események nem segítették ugyan az egységet, de a tsz nem bomlott fel (csupán öt család lépett ki).

A népfelkelés idején nagy volt a fejekben a zűrzavar, néhányan a közös szétosztását javasolták, míg mások — és ezek voltak többen — józan és mértéktartó magatartást tanúsítottak, védtek az együttesen megszerzett vagyont. Sokan már fogták a marhák köteleit, hogy azokat saját istállójukba vezessék. A különböző rendelkezésre álló eszközök is félig útban voltak. Mari néni erélyes fellépése akadályozta meg a megszerzett közös vagyon igazságtalan és törvénytelen szétosztását. Az elnököt ugyan megfenyegették, de ez sem riasztotta vissza attól, hogy továbbra is funkciójában maradjon és végezze dolgát. Mari néni elmondása szerint senki nem érezte vele női mivoltát, nagy volt a tekintélye. Hallgattak rá az emberek, utasításait betartották. Mindenki nagyon szorgalmas volt, bennük volt még a paraszti vér. Akkor dolgoztak, amikor arra a legnagyobb szükség volt, nem amikor kedvük volt hozzá. Hajnalban mire Mari néni kiment az emberekhez, sokszor már fordultak a mezőről egyet a fogatosok, hogy ne a nagy melegben végezzék azokat a munkákat, amelyeket csak a felkelő nap mellett lehetett.

\*

Szinte a kistárkányi tsz megalakulásával egyidejűleg, Csabrendeken 1949. márciusban alakult meg a tsz (16 fővel 70 hold földet műveltek).

Bogyayba és Ilonába helyezték el az állatokat. Valamivel gazdagabbak voltak mint a tárkányiak: 2 pár lovak, 6 tehenük, s 10 növedékmarhájuk jelentette az állatállományt.

Az első tsz elnök Görhes József volt, őt követte Mezei József. Megkérdeztük Józsi bácsit, hogyan esett a választás Görhes Józsefre:

— Nem tudom. Valószínű, valakinek ő jutott az eszébe a pártbizottságon, de mi sem ellenkeztünk. Nem is volt vele különösebb bajunk. Utánam ismét ő következett, egészen a nagy kolléktívizálás idejéig, amikor Csabrendeken megalakult az „Öt éves terv” tsz. Tudunk vele dolgozni, valamennyien hallgattunk rá. Nem ment jól a tsz, ezért változtak többször az elnökök. Ettől függetlenül azért megvoltunk. Utólag visszagondolva arra az időszakra, nem is volt olyan rossz, csak nagyon sokat kellett dolgozni. A kezdet kezdetén, az akkori időszakban a tsz elnök is végzett fizikai munkát. Olyan első volt az egyenlők között.

A két kis tsz, mint egy sziget a tengerben járta a maga útját. A magángazdák — valljuk be őszintén — lenéztek az itt dolgozókat. Ennek valószínű kettős oka volt. Egyrészt a falvakban kialakult értékrendek szerinti alá- és fölérendeltségi viszonyokat a föld mennyisége, a gazdák anyagi helyzete határozta meg. Másrészt a juttatott földből közös gazdaságot csinálók mindig szegények voltak, a létra alsó fokán helyezkedtek el. Oly módon gazdálkodtak (kolhozok mintájára szövetkezeti formában), amely új és idegen volt a magyar paraszt számára. Tapasztalat és segítség hiányában minden tekintetben gyengébbek voltak eredményeik, s az ígért hatékonyság is elmaradt. Az alacsony át-



lagtermések, a közösré általában jellemző szétszórtság nem növelte tekintélyüket. Ebben az időben a magángazdák viszont rendkívül gyorsan fejlődtek még akkor is, ha a politikai rendszer, s az ezzel összefüggő szabályozó rendszer (a mértéktelen adóterhek, a padlás lesöprése) nem kedvezett nekik. Talán kevesen emlékeznek arra, hogy rendeletek határozták meg: hány sertést lehetett vágni, családtagonként mennyi búzát lehetett visszatartani, és így tovább. Sok volt abban az időben az úgynevezett feketéző is, miután hiány volt. Természetesen magasabb árat szabtak a különböző termékekért. Addig amíg 1 q búza hivatalos ára 150–180 Ft volt, szabadpiacra 400 Ft-ért lehetett kapni.

Az sem volt ritka, ha valaki nem tartotta be a törvényt. Mindenesetre több évre elítélték attól függően, hogy 1945 előtt mennyi földje volt. A kuláklistán szereplőknek több volt a fél-nálvalójuk. A helyi vezetés a kulákok, jobb anyagi helyzetben lévők nyugalmáért sokat tehetett. Akkoriban a tanácselnök és párttitkár normális gondolkodása sok embert megmenthetett az üldöztetéstől és börtöntől.

\*

A kialakult agrárpolitika a föld szertetére éhes parasztot is eltávolította a gazdálkodástól. Termelőszövetkeztünk 30 éves évfordulóján azt mondtam: — „Az akkori helyzet elemzésére ma nincs lehetőség. Azt azonban kijelenthetjük, hogy az 1956 előtt uralkodó politikai hangulatban a legbátrabbak és legkövetkezetesebbek azok voltak, akik e mozgalom mellett ki mertek állni és hittek abban, hogy a parasztság felemelkedésének egyedüli útja a szövetkezeti gazdálkodás

lesz. Azt hiszem ez volt a politikai és tudati érettségük igazi fokmérője.

Nem tagadom meg akkori álláspontomat. Legfeljebb kiegészítem azzal, hogy a tsz-ben gazdálkodó tagok sajtó helyzetére (juttatott föld, egyedül soha sem gazdálkodtak, a föld megmunkálásához szükséges eszközök, állatok nem álltak rendelkezésre, stb.) tudatukat is meghatározta. Igazán nem tudtak volna egyedül boldogulni. A nehézségeket érezve talán valami jobbat vártak, reméltek, és ezért hittek a közösrében. Az akkori mérce alapján valóban politikai tett volt, hiszen azt elsődlegesnek tekintettük és a politika határozta meg a gazdaság egész tevékenységét. Mindenképpen egy túllük szokatlan, idegen formát választottak, illetve választottak velük, amelyet végülis vállaltak. Én úgy gondolom, hogy akkor hittek is benne.”

Főleg 1956 után sikerült a magángazdáknak lábrakapni és életképességüket bizonyítani. Épp e tény ösztönözte az akkori pártvezetést a kollektív gazdaságok létrehozására. Ha lélektanilag nem is, de gazdaságilag mindenképpen alkalmasnak tartották az 1959-es évet arra, hogy egy kampányt indítsanak a mezőgazdaság átszervezésére.

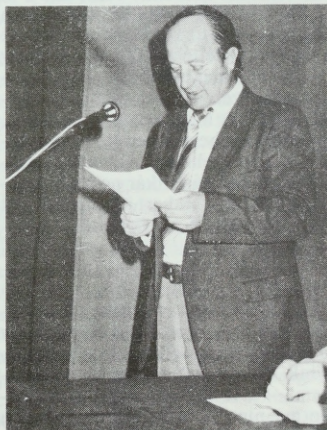
A már meglévő tsz-ek az ígéret ellenére nem lettek a virágzó jólét helyei és megteremtői. Nem volt igazán minta a sokat emlegetett kommunizmus felé vezető úton. Ezt látva — talán az összefüggéseket kevésbé ismerve — hogyan is lett volna kedvük a kivülállóknak hasonló életmódra. Nem is ez volt az akkori politikának a „fő érve”, bár kétségtelen, volt néhány kirkakat tsz az országban. Fő ideológiájuk a nagyüzemi gazdálkodás megteremtésével összefüggő hatékonyság növelése, amely a gépesítésen alapszik



Kitüntetést kap  
Wölfinger István



Hetyei József elnökhelyettes



Szabó László erdészeti vezető

## Alapító tagok

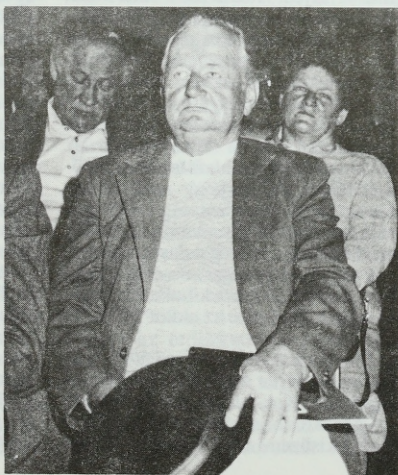




Horváth Istvánné (Mari néni)

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Mezei József



és gépesíteni igazán csak nagyüzemben lehet — mondták akkor.

A saját sikereiket (előmenetelüket) szem előtt tartó pártfunkcionáriusok és agitátorok bizony nem törődtek a paraszt évszázadok alatt kialakult életformájával. Azzal sem, hogy ezen életforma megváltoztatásával milyen lelki defektusok, meghasonlások keletkeznek. Még az általuk tanított lenini hármaskör elv is a felelősség homályába merült (fokozatosság, önkéntesség, állami támogatás). Minden vezetőnek — hiszen e szerint minősítették — nagyon fontos lett egyszerre az úgynevezett „szocialista községgé” válás. Ennek az volt a feltétele, hogy minden paraszt a tsz-ben dolgozzék. Állítólag ettől — legalábbis akkor így mondták és talán sokan hittük is — egyszerre szocialistává vált mindenki. És ki nem akart akkor a szocializmus útján járni, hogy aztán később a megálmodott teljes jólétbe, a kommunizmusba éljen. Talán csak azok nem, akik jobban ragaszkodtak a kis földjükhöz, vagyonukhoz, merték vállalni az „óriási kockázatot”. Azok akik távollétükkel ezt deklarálták, meglévő földjük helyett valahol a háttérben, természetesen tovább dolgozhattak. Nehéz érzékeltetni az 1959-es évek erőszakos tsz-be való tömörítését, vagy ahogy szakszerűen neveztük, a mezőgazdaság kollektivizálását. Jóllehet az elmúlt évtizedek eredményei, a mezőgazdaság hihetetlen nagy prosperitása, no meg az akkori generáció lassú kihalása, az emberekkel feledtette az akkor kialakult lelki traumát.

Ma is sokat vitatott téma, hogy szabad volt-e ilyen módon a mezőgazdaság átalakítása, hiszen eredményeink az ágazatban szinte világraszólóak. Vajon kisüzemi vagy más szövetkező-

si módszerekkel elértünk volna-e látványos sikert?

A könyv témája nem alkalmas a vita eldöntésére, nem is ez a cél. Néhány megállapítás azért — úgy érezzük —, ma bizonyos mértékig tapasztalatokon alapszik.

\*

Alapvetően a szövetkezés valamilyen formája a mezőgazdaságban helyes és okos elv, hiszen ma sem vitatja senki a társulási formákat. A tőke akkumulációja valahol, valamilyen formában az erők összeadása. A közös munka, megfelelő érdekeltséggel párosulva eredményes lehet. Fejlett, modern országokban mindenütt létezik társulás, melynek lényege azonos és változatlan. Azaz tisztázott a tulajdonlás kérdése, amely alapvetően meghatározza a rendelkezési jogokat. A mi szövetkezeti elveink is kifejező és világosak voltak, de ezen a téren utat tévesztettünk. A termelőszövetkezettel kapcsolatos rendelkezések szinte kivétel nélkül — vagy legalábbis döntő részét —, az állami tulajdonban lévő vállalatokéval volt azonos. Ebből következett: a tulajdon fölötti rendelkezési jogot a parasztság elvesztette, elidegenedett a földtől, bér munkássá vált.

Még ilyen körülmények között is szinte hihetetlen, néhány év alatt hogyan és milyen gyorsan tudtak átállni az emberek az új gazdálkodási formára, tudták megtanulni a számukra teljesen ismeretlen nagyüzemi gazdálkodás fortélyait, elsajátítani az új termelési eljárásokat, hasznosítani több éven keresztül a kisüzemben szerzett gyakorlatukat. Ebben nagy segítséget nyújtott az esetek döntő részében, hogy a falu legtekintélyesebb és leg-



jobb gazdái irányították a közöset. Persze politikai taktika is volt amögött, hogy a módosabb gazdák kapták a párt javaslatára a vezető szerepet. De e kérdést bárhogy is csűrjük csavarjuk a tény: azokban a falvakban ahol összefogtak, kialakult egy zárt rendszer. Volt vállalkozó a vezetésre, s nem kellett a pártnak importálni hozzá nem értő, iparból elszármazott kádereket. Ez egyébként főleg az átszervezés előtti tsz-ek és állami gazdaságok irányítására volt jellemző.

A parasztember a termelőszövetkezetben olyan helyzetbe került, ahol csak előre nézhetett és akkor is azt tette, amikor megfordulhatott volna. A kollektivizálást követő napokban a tavaszi nap alig szárította meg a földet, a magyar parasztember közösen vagy egyedül, de megművelte azt.

Engedelmeskedett a természet parancsának, az ősi paraszti ösztönnek. Szántott és vetett, mert tudta hogy csak így arathat, s hogy ez a létét jelenti. Itt a mulasztás soha nem hozható be. Ha ősszel nem vetünk, nyáron biztosan nem aratunk. Tette a paraszt munkáját akkor is, amikor mások osztottak helyette és nem volt ideje, lehetősége, hogy megsértődjön vagy panaszkodjon. De talán nem is volt erre szüksége, mert bízott erejében. Joggal, hiszen a történelem bizonyította, hogy minden nehéz helyzetben talpra tudott állni. A földet, az állatot, a mezőgazdaságot, az önállóságot szerető parasztember meg azt is eltűrte, hogy sok — hozzá nem értő, honvédségből futtatott — a szakmát csak távolról ismerő regulázza. Akkor is csak csendesen zsörtölődött, amikor a despotizmus, a korrupsztás egyik-másik tsz-ben nem ismert határt. A becsülete, az igazságérzete és az évszázadok óta kialakult, munkával szembeni alázata

nem engedte meg, hogy a parancsot ne teljesítse.

A föld és az állatok elvesztése — bár ezt a politika mindvégig tagadta, de a parasztember így érezte — főleg az idősebb generáció számára a tsz szervezőkor drámai helyzetet szült. Ezt gyors alkalmazkodóképessége folytán elfelejtette, vagy legalábbis napirendre tért fölötte. Ebben közrejátszott számos olyan tényező, amely kétségtelen hozzájárult, bizonyos értelemben megkönnyítette alkalmazkodását. Ilyen volt többek között főleg a 70-es évek táján; a korszerű gépek alkalmazása, a napi nyolc órasi munka, a szabadság, a betegségyeelés, a teljes nyugdíjrendszer kialakítása. Ez utóbbi még akkor is, ha tartalmaz olyan elemeket, amely a mezőgazdaságban dolgozókat nemcsak anyagilag súlytja, de meg is alázza. Az például, hogy nem számítják be a magángazdálkodásban töltött éveket a nyugdíjba. Természetesen erre is volt mindig hivatkozási alap, legfőképpen az, hogy a népgazdaság költségvetése nem bírja el. Pedig ugyanúgy dolgozott (vagy talán még jobban) és adózott, mint azok akik nyugdíjjarulékot fizettek. Az is tudott ma már, hogy a nyugdíjjarulékok nem volt elkülönítve, ezért is volt a megkülönböztetés, hiszen ebbe a kalapba — főleg adó formájában — mindenki tett valamit. Arról nem is szólva, hogy a mezőgazdaság az egyetlen ágazat, amelynek pozitív a mérlege és több mint egyegyedét adja konvertibilis valutabevételünknek.

Az 1960-as években létrehoztuk ugyan az érdekképviseletet, de minek? Talán még az első években ott ahol jó szakemberek kaptak lehetőséget a képviseletre — tudott újat adni a közösségnek. Elsősorban a tapasztalatlan vezetők szorultak többször

erre a szervezetre. Természetesen nem mindig úgy, mint érdekképviselő, de segítettek a tervek készítésében, a megjelent rendeletek értelmezésében.

Az érdekképviselőt egyrészt átalakult egy tanácsadó, másrészt szolgáltató szervezetté. Kiszolgálta a megyei pártbizottságot és bizonyos feladatokat is átvállalt ebben az időben.

Ilyen volt többek között: a tsz elnökök külföldi utazásához történő hozzájárulás, gépkocsi külföldi útra történő használatának engedélyezése. Aztán vállalt olyan népszerűtlen feladatokat is, mint a tsz elnökök minősítése.

Mindez természetesen csak formális volt. Ha döntésről volt szó, akkor általában azzal kezdte a megyei szövetség mindenkor elnöke, hogy már a megyei pártbizottsággal leegyeztetve. Az elnököknek már csak egy dolguk maradt, fel kellett tenni a kezüket. Aztán ha valaki netán szólt, az sem jelentette az előzetes döntések megváltoztatását, legfeljebb azt mondták róla, hogy renitens.

Sok-sok felesleges határozat született abban az időben. De jó volt azért ez a szövetség azoknak, akik ennek révén biztosították gazdaságuknak, s azon keresztül saját maguknak az

anyagi és erkölcsi elismerést. Nehéz lenne összeszámolni, hogy ilyen módon, amelyet régen „uram-bátyámnak” neveztek, hány millió forintot kaptak a tsz-ek, amellyel megalapozták jövőjüket. A testület tagjai már nem élveztek ilyen privilégiumot, nem találkozhattak a miniszterekkel, rangos, befolyásos elvtársakkal, így aztán sokkal távolabb kerültek a hatalomtól. Megjegyezzük, hogy a mezőgazdaság vonatkozásában a legokosabb embernek mindig a tsz szövetség elnöke, vagy a TOT elnöke számított. Nem valószínű, ha a funkcióik alapján döntenék, mérlegelnék felkészültségüket, lenne-e a világon olyan polihisztor, amely velük versenyre kelhetne. Erre álljon példának Szabó István, akinek számos funkciói közül csak néhányat sorolunk fel: tsz elnök, TOT elnök, agráripari egyesülés elnöke, baromfi-egyesület elnök, pol.biz. tag, országgyűlési képviselő stb. Ez a betegség „járványszerűen” terjedt lefelé. Így van ez megyei szinten is. Ez alól nem volt kivétel Veszprém megye sem. Mindez annak igazolására íródott, hogy a mi szakmánk is számos hibát vétett, éppen a kialakult monopolitikus rendszer és rossz szisztéma miatt. Ezzel együtt mégis olyan eredményeket produkált, amelyet az egész világ elismeréssel nyugtázott.



# AZ EGYESÜLÉS UTÁN

Talán kevesen hiszik el, de nehezebb volt irányítani az egyesülés után, mint az alaphiányos és veszteséges gazdaságban. Tele voltunk egzisztenciális problémákkal. Hiába törekedtünk arra, hogy mindenki kapjon egy „széket” és ezzel együtt megfelelő anyagi elismerést. Azzal is tisztában voltam, hogy főleg a volt első számú vezetőket ilyen módon nem lehet kiélegetni.

A kialakult hierarchikus viszonyban elvesztették bizonyos értelemben döntési szabadságukat, továbbá azokat az elnököket, amelyek a vezetői státusszal jártak. Olyan magatartás alakult ki, melyet politikai tényezőkkel lehet csak magyarázni. Jó példa erre a házasság: ha a felek megunták egymást, hibát keresnek, s persze találnak is. Mind sűrűbbé váltak a bírálatok, a féltékenység. A sikertelenség okainak vizsgálata helyett a rossz értelemben vett bírálatok domináltak. Ezzel próbálták bizonyítani az egyesülés irracionálisitását.

Egyszóval a meg nem értés volt az akkori vezetésre jellemző. Éreztem a régi vezetők velem szembeni kritikus magatartását, esetenként a nyílt, nem mindig indokolt bírálatát. Bármennyire igyekeztem őket megnyerni az ügynek, bizony gyakran jártam kudarccal. Olyannyira, hogy az egyik volt tsz elnök — akinek képzettségénél fogva nem volt lehetőség csak egy háztáji agronómusi beosztást adni elnökhelyettesi fizetéssel — ellenem fordult és kérte a legközelebbi elnökválasztó közgyűlést, hogy ne válasszának meg. Nem sokan hallgattak rá, azt

hiszem 8 vagy 10 ellenszavazatot kaptam.

Ezek a személyek és a problémák munkámban azonban nem vetettek vissza, sőt segítettek. Egyébként nagy türelemmel viseltem a hátam mögötti összesűgásokat és kritikákat. Persze az lett volna a helyes, ha mindezt a szemembe mondják el. Az akkori rendszer olyan volt, hogy ezt nem merték és nem is teheték. Különösen sok támadás ért — néha jogosan — néhány vezetővel való jó kapcsolatomban miatt. Úgy láttam helyesnek, hogy azokat favorizálom, akik a vezetésben segítenek, mégha szakmailag nem is az elithez tartoznak. Például: Körmenyi Károly (aki sokáig elnökhelyettes volt) egyik legmegbízhatóbb munkatársnak bizonyult és az akkori helyzetben rendkívül sokat segített. Valahogy a vezetés később mégis összeállt. Először üzemegységeket, majd kerületeket hoztunk létre. Ma pedig az egész gazdaság bérleti, illetve átalánydíjas rendszerben dolgozik.

Már az első évben kiderült, ki mit nem hozott, ha hozott is, az milyen értéket képviselt. Az egyesülés miatt Nemesmany elkerülte a veszteséget, már a közös fizette ki utólagosan a bennmaradt hús százalékot.

Állattartás célját szolgáló épületek alig voltak, illetve korszerűtlenek, benne gazdaságos termelést nem lehetett folytatni. Mai szemmel vizsgálva akkori helyzetünket (pl.: a nemesmanyi sertéstelepet és a káptalanfai lovasmajort a termelésből ki kellett volna iktatni), az itt lévő épületek egyáltalán nem voltak alkalmasak állattartásra. Később ezek a telepek felszá-

molásra kerültek, bár a nemeshanyit még 8-10 évig fenntartottuk annak ellenére, hogy soha sem volt nyereséges.

Káptalanfa nem volt veszteséges, csak alaphiányos (egy-két millió forinttal). A baromfifeldolgozást fél év után — gazdaságossági, állategészségügyi és egészségügyi szempontból nem felelt meg a követelményeknek — fel kellett számolni.

A gyepekajáni juhállomány előregedett, gyorsan el kellett adni. A szarvasmarhaállomány gyenge teljesítménnyel éppen hogy csak vegetált.

Csabrendek két évvel korábban még veszteséges volt. Bár az egyesülés évében — viszonylagosan is — a legnagyobb nyereséggel zárt (4.000 m Ft), mégis alig kapott lábra. Szanálási hitelét visszafizette, s néhány új beruházása is volt (például a Collman szárító). Végül is a bevitt vagyon nem volt olyan szintű és mértékű, amely a közös gazdaságot nagymértékben előre lendítette volna.

Szentimrefalva az egyesülésből kimaradt, csak 1976-ban csatlakozott hozzánk. Akkor sem javította helyzetünket, mert éppen leszálló ágban alig került el az alaphiányt.

Veszprémgalsa és Hosztót készpénzes biztonsági tartalékkal rendelkezett. Gépparkjuk viszonylag korszerűtlen és előregedett állapotot tükrözött.

A személyi kérdések gazdasági problémáinkat csak súlyosbították. Jellemző, hogy az utasításokat nem tartották be, többen nem a megbeszéltek szerint jártak el. Így került sor egy nagyon kemény és határozott beszélgetésre, amelyet nem tudtam elkerülni. Közöltem a kollégákkal, hogy az egyesülést nem én találtam ki, ha nem tudunk együtt dolgozni — miután a pártbizottság kezdeményezte a nagy

tsz összehozását — együttesen menjünk be és tisztázzuk ki mit akar. Közösen csak úgy maradhatunk, ha együtt gondolkodunk.

Ettől az időtől kezdve szinte mind-eki megváltozott. Kevesebbet foglalkoztak velem, többet saját dolgukkal. Ez akkor fenyegetésnek tűnt a részemről, de abban a helyzetben nem lehetett mást tenni. Nem alku kérdése volt a vezető személye, hanem kimondottan pártkérdés. Éreztem és tudtam, hogy csak diktatúrával lehet — természetesen átmenetileg — egységet teremteni. Majd később más módszerek kerülhetnek előtérbe. Azt hiszem, ezt a kérdést jól láttam, hisz az akkori munkatársak zömében ma is itt dolgoznak, vagy innét mentek nyugdíjba. Mindegyikük nagyon becsületesen helytállt, tudásának és szorgalmának a legjavát adta.

Megjegyezni kívánom, hogy sosem szerettem a diktatúrát, de úgy a gazdasági, mint a politikai életben átmeneti nehéz helyzeteket meg lehetett vele ideiglenesen oldani. Ezt a történelem is bizonyította. Hosszú távon — véleményem szerint — egyetlen diktatúra sem lehet működőképes. Igazamat azzal tudom bizonyítani, hogy ma az országban azon kevés tsz-ek közé tartozunk, ahol mindenki önállóan és vállalkozóként dolgozhat. Elfogadom, az első számú vezető munkáját és vezetési stílusát nem tudja mindenki elfogadni. Mindvégig ennek megfelelően viselkedtem és megpróbáltam az egyensúlyt fenntartani. Az lenne a természetellenes, ha mindenki azonos módon gondolkodna. Lényeg, a vezetés valahogy összeállt. Ennél sokkal nehezebb volt egy olyan gazdasági szerkezet kialakítása, amely igazodott a helyi adottságokhoz, a meglévő termelőeszközökhöz,



valamint a közgazdasági szabályozókhoz.

## A NÖVÉNYTERMELÉS RŐL... PÁRTFEGYELMIVEL

Az alaptevékenységen (növénytermesztés és állattenyésztés) belül sok választásra nem volt lehetőségünk. A növénytermesztésben legfontosabbnak azt tartottuk, hogy kialakuljanak a táblaméretűk, amelyek a gépek kihasználását optimálissá teszik. Ezt 5-6 év alatt sikerült elérni. Megkerestük az adottságoknak legmegfelelőbb növényt, amely gazdaságosan termelhető. Foglalkoztunk cukorrépával (egy darabig politikai növény volt), anyarozsával, aprómagokkal is. A vetésterületek döntő részét változatlanul a búza és a kukorica foglalta el. Bizony kezdetben nem remekeltünk a hozamok növelésében. Alacsonyak voltak az átlagtermések, s abban az időben ezen keresztül mérték a vezetői munkát.

Szinte mindenki számára az volt a döntő, hogy milyen az átlagtermés. Ennek érdekében képesek voltak az emberek — ha szükség úgy kívánta — csalni. Mindenki olyan átlagtermést produkált, amilyent vártak tőle. Ez főleg a búzára és kukoricára vonatkozott. A többi növényt alig figyelték. Érdekes módon mindenki — még a pártbizottság első titkára is — értett a mezőgazdasághoz. Egyébként lehetővé tették a pártfunkcionáriusok számára a Parasztegyetem elvégzését.

Kovács Ferenc a járási első titkár uralkodása és bukása nem volt akármilyen. Az egyesülés utáni első évben be akarta bizonyítani, hogy helyes volt a „párt” döntése. Ezért min-

dent megtett, nem volt válogatós a módszerekben. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy több más egyesülés is volt a járásban.

Éppen arattunk, amikor nem a kombájnosok nehéz munkájában gyönyörködtem, hanem az elnöki teendőket láttam el. Jött egyszer a „főnök”, aki nemcsak engem, hanem az egész vezérkart kereste. Mindenkiről elszámoltam. Szerencsétlenségemre Amberg Lajos főmérnök éppen a megyei pártbizottság kérésének megfelelően a vadaskert drótkerítésének ügyét intézte, s ezt nem tudtam eltitkolni. Ez csak olaj volt a tűzre. Rácsodálkoztam, hogy a nagyfőnököket — köztük Papp János megyei első titkárt is — milyen szavakkal illette és marasztalta el, amiért ilyen dologidőben saját ügyekkel bízzák meg a tsz-t. Kovács Barna megyei pártbizottsági osztályvezetőhelyettest is megfenyegette (ismerve szennyes dolgait, teljesen jogosan — a szerk.), egyszóval mindenkit kiosztott, de engem tett felelőssé.

Az se használta az ügynek, hogy előtte kintjárt a vadászterületen, ahol az úgynevezett „rostaaljunkat” ették a vadak. Ezt Kovács Ferenc „búzává” minősítette át és feljelentéssel fenyegetőzött. Azzal váltunk el, hogy ő majd megmutatja nekik és nekem is, hogy az ilyen „hanyag és trehány” magatartásnak milyen következményei lesznek. Azt is kilátásba helyezte, hogy nem sokáig leszek tsz elnök.

Egy biztos, nekem megmutatta, de nekik nem. Röpködtek a trágár szavak. Ezt követően köszönés nélkül távozott annyi megjegyzéssel, hogy ennek lesz folytatása. Néhány nap múlva négy személygépkocsi (egy rendőrségi, egy járási tanácsai, egy járási pártbizottsági és egy megyei pártbizottsági gépkocsi) érkezett a csabren-

deki faluvégétől mintegy száz méterre lévő búzatáblához.

A mienk volt az ötödik, ugyanis a „drótot” gyorsan megkaptuk és rohantunk a „szemlére”.

Mint később megtudtam Nyirádról jöttek, ahol már szegény Nagy Ernő kollégámat (1978-ban elhunyt) a szó igazi értelmében a föld végén leváltotta. Ennek oka, hogy a főagronómus és a gépész elfelejtették a kukorica betakarítást követően a kombájnok rostáját kicserélni (a dobot átállítani), s emiatt az amúgy is korszerűtlen kombájnok munkája még rosszabbá vált a szemvesztőség megnövekedésével. Emiatt átcsépelgett az első titkár egy kazlat, ahonnan úgy 5 q búzat sikerült zsákba tenni egy egész napos munka árán.

Megszámoltam, velünk együtt a sofőrökön kívül, tizenhatan néztük az öt kombájnost. Ha rágondolok, még ma is szégyellem magam. Kovács Ferenc „túrta” a tarlót és a kezét mutatta, hogy milyen véraláfutásos az egész napi „böngészéstől”. Eközben benünket molesztált, szerinte ugyanis kizárólagosan a vezető hibás abban, hogy a szovjet SZK-5-ös kombájnok nem verik ki rendesen a búzat. Nyilván ezzel nem értemet egyet, és elég cinikus magatartással ezt kifejezésre is juttattam.

A procedura végén megjegyeztem, hogy ilyen hangnemhez nem szoktam hozzá és velünk szemben ez rendkívül igazságtalan. Ezért odamondtam neki, nem tartom valószínűnek, hogy a földesúr a cselédjével így viselkedett. Erre ő eképp: „persze, hogy nem, mert kiadta volna a munkakönyvét”. Csendesen megjegyeztem: nekik nem munkakönyvük volt, hanem cselédkönyvük. Ezt már nem bírta elviselni Maróti Dezső megyei pártbizottsági osz-

tályvezető sem. Ő is tett néhány megjegyzést, amellyel segített Kovács elvtársnak.

Eppen üdültem Hévízen, amikor megkaptam a pártfegyelmi eljárás lefolytatására történő meghívást. Ementem, ahol 12 vádpontban foglalták össze bűnéimet. Azt csak később tudtam meg, hogy a leváltásomat Papp János elvtársnál nem tudta elérni. Azért egy kemény büntetés, amely pártfegyelmi büntetésnek juttott kifejezésre, kijárt. Nem sorolom fel a vádpontokat, csak egyet közlök, hogy bemutassam az ügy képtelenségét: „Farkas Győző az állatokkal megetette az ocsut.”

A fegyelmi bizottság egyik tsz főkönyvelője (Györkös Zoltánné, Csög-le Tsz) megkérdezte tőlem, hogy ez miért vádpont. Ők is megetetik. Mondtam, hogy szíveskedjen ezt elhallgatni, mert mindjárt a vádlottak padjára kerül. Nagy derűltég volt, s utána mint jóbarátok, úgy váltunk el a bizottságtól. Mint később megtudtam, egyetlen vádpont maradt a 12-ből, azt hagyta jóvá a VB. Vagyis nem tettem meg mindent a nagy terméshozamok érdekében.

Az igazi háttér a viselkedésemnél az volt, hogy a járás épp a mi terméslagaink miatt pár tized mázsával lemaradt a megyei versenyben. Ezért nem első, hanem második lett.

Miután az első titkárokat e szerint minősítették, ez megbocsáthatatlan bűnnek számított a szemükben. Abban az időben az is előfordult, ha Kovács Ferencnek nem tetszett a szállítás, leállította az ekét. De olyan is volt, hogy kerestük a kombájnokát és nem találtuk. Kiderült, hogy az első titkár elírányította azokat más területre.

Azt hiszem Kovács Ferenc is érezte, hogy igazságtalan volt velem szem-



ben, s alig várta, hogy megkövessen. A következő évben — miután három mázsával emelkedett a búzatermésünk — Veszprém megyéért aranyéremre javasolt, melyet nem kis meglepetésemre, meg is kaptam.

Búcsúztatását már nálunk tartottuk. Bizony ez a látszólag kemény ember, aki akkor már nem volt „senki”, teljesen összeesett lelkileg. Soha nem hittem volna, hogy a hatalom elvesztése ilyen reakciót vált ki környezetéből.

E kis kitéréssel csak az akkori felfogást, vezetési és irányítási szisztémát, valamint nehézségeinket szerettem volna érzékeltetni az utókor számára.

A növénytermesztés hosszú, kitartó munka eredményeként az egyik legjobb ágazatunk lett. Egy év kivételével mindig nyereséges volt. Jelenleg is korszerűen felszerelt gépesítés jellemzi. Jó szakemberek állnak rendelkezésünkre, olyanok, akik képesek a legkritikusabb időszakban is a szakmai kérdések megoldására. Hosszú évek után sikerült a meliorációs munkákat is megkezdeni. E sorok írásakor már túl vagyunk a kezdeti nehézségeken és mintegy 16 millió forintot invesztáltunk e munkába. Évente 4-8 millió forintot tervezünk a föld javítására, amelyet ugyanennyi állami támogatás egészít ki. Ha tudjuk az ütemet tartani, az ezredfordulóra a 10.000 ha-t teljes egészében melioráljuk.

## AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS RŐL... SZERENCSEVEL

Az állattenyésztés vonatkozásában a meglévő épületek gazdaságos kihasználását tűzhetjük ki célul, s meg

kell mondani őszintén, ez nem sikerült. Vesztéssel kezdődött a szarvasmarha-, a sertés-, valamint a juhtartás. Ezért döntöttünk úgy, hogy a juhot felszámoljuk és csak az akkor támogatott szarvasmarhát fejlesztjük. Szarvasmarha létszám-bővítéssel forgóeszköz támogatáshoz jutottunk, amely a likviditást javította. Hosszabb távon azonban nem bizonyult jó megoldásnak. Sajnos amikor a tejet támogatták és a mennyiséghez kötötték a prémiumot, mi már olyan létszámra futtattuk fel a tehénlétszámunkat, amelynek bővítése csak férőhely növelésével valósulhatott volna meg (1978). Jelentősebb beruházást nem mertünk vállalni, nem beszélve arról, hogy egy nagyobb létszámú szarvasmarha ágazat az egész növénytermesztés szerkezetének módosítását is igényelne volna.

Tekintettel arra, hogy a 80-as évekhez képest a húsmarha pozíciója javult — közben munkaerő gondjaink is voltak, s nagyobb beruházásra nem voltunk felkészülve — a húságazat felé fordítottuk figyelmünket. Szakosodásunkat a rendkívül alacsony árak később megakadályozták. Újból váltanunk kellett. Meglévő állományunkat — amelynek egy része már tejhasznú Holstein-Friz — továbbfejlesztettük, illetve folytattuk az 1979-ban elkezdett munkát.

A tejirány felé történő szakosodást segítette az életbeléptetett fejlesztési támogatás. A meglévő fejlesztési forrásokkal történő ésszerű gazdálkodás kényszerítette ki belőlünk, hogy az alaptervekenység felé fordítsuk figyelmünket. Ennek két alappillére, illetve bázisa már megvolt: az egyik a baromfi-feldolgozó, a másik a közös vállalkozás keretén belül működő, most már

teljes egészében az egyesített tsz tulajdonában levő vasüzem.

Mint később kiderült, döntésünk helyességét az idő igazolta.

A szarvasmarhatartás korszerűsítéséről azonban nem mondtunk le, szinte mindvégig napirenden volt. Csak az alkalmas pillanatot vártuk. Ma sem tudom eldönteni, hogy egy korábbi kezdés lett volna-e helyes, vagy ahogy szoktuk mondani „a huszonnegyedik órában” építettük meg azt, amire hosszú évekig készültünk. Azt valamennyien tudtuk, hogy a szarvasmarhát bizonyos kötöttségek miatt felszámolni nem lehet. Az is egyértelművé vált, hogy a jelenlegi körülmények között a veszteség csak nő, még akkor is, ha időközben (1984) a tej árfejkévé megfelelt az adott gazdasági elvárásoknak.

Az épületek döntő része nemcsak korszerűtlenné vált, hanem el is amortizálódott. A rekonstrukciós elképzelések félmegoldást jelentettek volna. Tartottuk magunkat ahhoz az elvhez, hogy mielőtt egy ilyen nagy beruházáshoz hozzákezdünk, alaposan informálódunk, s csak ezt követően hozzuk meg a döntést (ezt a rókatartásnál már megtanultuk!). A Magyar Nemzeti Bankkal történő megállapodás értelmében kérelmet adtunk be világbanki hitelre, amelyet csak a szakosított szarvasmarhatelep tervének elkészítése után engedélyezhettek. Közben a terv is összeállt. Kókuszma jorba képzeltük el az új szakosított szarvasmarha-telepet azzal, hogy a meglévő épületek kiegészítésül szolgálják majd az újat. A legolcsóbb és leghatékosabb megoldásnak ez látszott, miután az infrastruktúra egy része már megvolt, s az ott lévő épületeket is hasznosítani lehetett volna.

Azzal tisztában voltunk, hogy egy új objektum létrehozásánál a hely kijelölése döntő lehet. Csabrendek környezetvédelmi szempontból kiemelt körzet, ezért csak bizonyos előírások betartásával és meghatározott helyen lehetett állattartó épületeket felállítani. Mindenestre Kókusz alkalmasnak látszott szarvasmarhatelep építésére. A talajviszonyok is kielégítőek voltak, s ez nem utolsó szempont. Mégis miért Felsőerdőt választottuk?

A válasz kissé bővebb magyarázatot kíván. Nos, mielőtt a tervet beadtuk volna, dolgom volt a deveceeri ÁG-ban, ahol az akkori igazgatóhelyetessel, Szabó Istvánnal találkoztam. Valójában szakosított szarvasmarhatelepük iránt érdeklődtem. A tapasztalatokat összegezve Szabó István többek között elejtett egy megjegyzést: „Mi főleg a szárazon állókat, de a fejt teheneket is legeltetjük, így alig van lábmeghibásodás.” Mivel állattenyésztő voltam — és ma is annak vallom magam — ezt a gyakorlati megállapítását el kellett ismerni. Mégis valahogy kimaradt a technológiából akkor, amikor egy zárt rendszerben gondolkodtunk.

Alig vártam, hogy találkozzak Major József beruházási osztályvezetővel és közöljem vele, hogy Kókuszba nem építünk szarvasmarhatelepet, keressünk egy másik területet, ahol a takarmányt megtermelhetjük és legeltethetünk. Másnap egy agrárbálon közöltem a kollégákkal az új elképzelést. Ezután megnéztük Felsőerdőt és szinte valamennyien egyetértettünk abban, hogy ez a legalakmasabb terület, itt kell megépíteni a telepet. Végleges döntést azonban csak megalapozott előkészítés után hoztunk.

Valamennyi, ehhez értő szakember véleményét kikértük, köztük a terve-



zőkét is. A telep ma már üzemel, gyönyörű környezetben, és ha sikerül a telep környékét meliorálni, úgy a szükséges takarmány döntő része ott megtermelhető.

Itt is több „ha” (feltételes mód) vetődik fel. Többek között a legfontosabb, ha éppen nincs dolgom Deveserben, ma talán Kókuszban van a telep, amelyet örök időkre bánnánk.

Igaz, 8-10 millió Ft-tal többbe került az infrastruktúra kiépítése miatt, de ez az összes számos egyéb előnyöket figyelembe véve egy-két év alatt megtérül. A gyakorlat bizonyította az akkori döntés helyességét. A telepet tovább bővítjük, az ezzel kapcsolatos beruházások megkezdődtek. 1992-ben 800 termelő tehén tartásra nyílik lehetőség.

# AZ ELNÖK PÁLYAFUTÁSÁNAK EMLÉKEI...

A mosonmagyaróvári Agrártudományi Főiskola (akkor Akadémia) hallgatójaként már volt egy év üzemi gyakorlatom, amelyet mint állategészségügyi technikus a lajtahansági ÁG jogelődjénél, az Április-4. ÁG-ban töltöttem el. Soha nem készültem erre a pályára. Orvos, vagy állatorvosi diploma megszerzését tűztem ki magam elé még tizenéves koromban. Ezért is választottam 1952-ben a Budapesten akkor induló Állategészségügyi Technikumot középiskolámnak. Neves, erős iskola volt. Nagy gyakorlati és elméleti felkészültséget adott, amely kitűnő tanári karának volt köszönhető. A szaktárgyakat az Állatorvostudományi Egyetem adjunktusai és docensei tanították, de a humán tárgyakat „sem akárhik”. Többek között négy évig tanultunk latint, aminek később is nagy hasznát vettem. Tanulmányi eredményeim alapján talán az Állatorvostudományi Egyetemre bekerülhettem volna, ahol végülis felvételiztem. Akkoriban e divatos szakma vonzotta a fiatalokat, ahová viszont csak protekcióval lehetett bejutni még azoknak is, akiknek eredményes volt a felvételijük. Jónéhányunkat — így engem is — átirányítottak a mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémiára, s ide felvételi nélkül bejutottam.

Bizony nem volt túl nagy kedvem a szakmához, teljesen más volt mint amire készültem. A paraszti munka —

miután szüleim nem földművesek voltak — ha nem is volt teljesen idegen tőlem, azért nem állt közel a szívemhez. Nagyapám kőműves és földműves volt egy személyben. Mint gazdálkodó mindig segítséget igényelt, hiszen másképpen nem tudott volna a szakmában dolgozni. Ezért még gyerekkoromban sokat segítettem neki. Alig voltam tíz éves, amikor tehénket őriztem, szántottam és fogasoltam, tehát részt vettem a paraszti munkában. Ennyi közöm volt a mezőgazdasághoz, de valahogy életcélnak soha sem tartottam. Szüleim is másfelé orientáltak. Életük nagy vágya volt, hogy diplomás legyek. Sokszor mondták: azon kívül hogy segítenek, semmit nem tudnak adni. Egész életemben ezek a szavak motíváltak, s megbilincseltek szinte a mai napig. Mint minden gyerek, természetesen én is sokat köszönhetek nekik.

Ezután a szakmát megismertem, megszoktam és megszerettem. 1961-ben agrármérnöki diplomát kaptam. A devecesteri tsz volt az első munkahelyem. Tornaí Endre volt az elnök, akivel félig-meddig földiek is vagyunk. Róla csak annyit, hogy onnét ment nyugdíjba 1984-ben.

A gazdaság növénytermesztését alig ismertem, az állattenyésztést volt a reszortom. Mintegy 200 tehén, s ugyanennyi növendék és hízóállat a régi nagygazdák istállóiba és szérfas



épületekbe volt elhelyezve. Embertelen körülmények közt folyt a munka. Időközben nem dolgoztak az emberek — az akkori időkre éppen nem jellemző sztrájkot is megszervezték — ami azt jelentette, hogy két napig nem fejték meg a teheneket. Persze etetés azért volt, mert az állatokat nem akarták büntetni, csak az elnököt. Megfenyegették, ígérték neki verést és minden rosszat, ha éppen találkozta vele. Nemcsak a körülmények, hanem a tsz rossz anyagi helyzete váltotta ki az emberekből az elégedetlenséget, a munka megtagadását. Emlékszem: hideg volt, az állatok hasig érő trágyában és vízben voltak, a növényedek nem fejlődtek, ugyanígy a tehének ápolatlanok, az istállóban megfagyott a trágya, egyszerűen lehetetlen volt ilyen körülmények között a termelés. Így utólag visszagondolva erre az időszakra, nem tudom elhinni, hogy egy viszonylag virágzó mezőgazdaságot ilyen helyzetbe kényszerítettek, és ezt józan gondolkodású, értelmes emberek eltűrték. Szerintem ekkor száz évet léptünk vissza, ami nemcsak a devecseri Virágzó tsz-re, hanem másokra is jellemző volt. Kevés takarmány az állatok nem termeltek, így teljesen mindegy volt, hogy a teheneket fejték-e vagy sem. Az istállóátlag akkor 3-4 liter között mozgott.

A munkát beszúrtatókat rendőrök szólították fel, akiket természetesen könnyű volt jobb belátásra bírni egyrészt az akkori időkre jellemző terror miatt, másrészt munkalehetőség sem nagyon volt. Főleg az idősebbek voltak helyhez kötve, akik szinte máshoz nem is értettek. Azután természetesen mint minden ilyen gazdaság, Devecser is kultúrálódott. Az elnököt később már nem fenyegették, talán meg is szerették. Sőt 1985-ben nyug-

díjasként országgyűlési képviselővé választották.

Ezeket az állapotokat nem bírtam sokáig, ugyanis fizetést sem kaptam. Egy kövér (250 kg-os) disznó volt a végkielégítem, aminek akkor nagyon örültem. Eladtam, emlékezetem szerint ötezer forintért. Ezidőtájt nagy volt a kereslet a diplomás mezőgazdák iránt. A környéken szinte nagyítóval kellett keresni az agrármérnököket. A devecseri járásban mindössze hárman voltunk. Így kerültem akkor a nagyhíru nagyalasonyi Tánccsics tsz-be, ahol Csomai Károly országgyűlési képviselő elnökösködött. Ez a szövetkezet is 1949-ben alakult, s éppen akkor volt leszállóágban. Bár kétségtelen, sokkal konszolidáltabb gazdaság volt, mint a később alakultak. Az állatok egy része még magánházaknál volt. A teheneket törzskönyvezték, átlagtermelésük (3500 liter/év) a járásban első helyet jelentett. Csomai Károly bácsi — akit a környéken mindenki ismert és tisztelt — nagybajszú, szememben már akkor is „öreg ember” képét ébresztette 58 évével. Ő a veszprémi püspöki uradalomban töltött el jónéhány esztendőt, mint gazda. Nagyon rendes, tisztakezü, jószívű embernek ismertem meg, aki ezt az alaptulajdonságát durvasággal, az akkori időkre jellemző uralkodó magatartással palástolta. Tekintélyét azzal harcolta ki, hogy nagyon sok embernek segített magánügyeit elintézni.

Senki sem fordulhatott hozzá olyan kéréssel, amit ha tudott, nem teljesített. Főleg, mint országgyűlési képviselő nagy befolyását mások kérésére és javára kis is használta. 13 év elteltével ő is megbukott, s a megyei pártbizottság kérésére lemondott. Jellemző vitalitására, hogy ezt követően még

nyolc esztendeig elnökösködött Monostorapátiában. Közel 70 éves korában ment nyugdíjba.

Tehát itt dolgoztam 1965-ig, majd a deveseri ÁG baromfitelepére kerültem. Közben elvégeztem a gödöllői Agrártudományi Egyetem Baromfiipari és Tenyésztői szakát. Csak 1967-ig tudtam elviselni az én szemszögemből nézve azt az igazságtalanságot, amelyet utólag egy kicsit másképp értékelek. A sok lehetőség között turkálva az éppen alakuló érdekképviselő (Területi Szövetség) hívásának nem tudtam ellenállni. Itt sem voltam sokáig, ugyanis megnősültem, s a beígért lakást nem kaptam meg. Ezt a lehetőséget használta ki Gelencsér Vince nyáradi elnök, aki viszont nemcsak ígért, hanem adott is azonnal egy addig raktárnak használt (előtte cselédek lakták), egy szoba+konyhás lakást. A WC csaknem ránködött az udvaron. Itt a Bitvamenti Közös Vállalkozás által létrehozott sertéskombinátnak voltam a vezetője, amelyet odakerülésemkor építettek. Miután ez messze esett a szakmámtól, sokat nem tudtam segíteni. Azt viszont láttam, hogy a kialakított technológia, az épületek alig lesznek alkalmasak olyan állattartásra, amely a vállalkozásnak nyereséget hoz. Olyan tervezőket alkalmaztak (budapesti ISV), akik életükben nem láttak sertést, nem ismerték annak igényét. Így nem volt nehéz megjósolnom, hogy felesleges pénzkidobást jelent annak a kilenc tisz-nek a vállalkozása, akik korszerű (iparszerű, az akkori divatos kifejezéssel) sertéstartást szerettek volna megteremteni. Egyetlen tisz, a nyáradi profitálhatott e vállalkozásból, hiszen az építkezést ő szolgálta ki. Mindezt nem néztem jó szemmel azzal együtt, hogy a tervezőket is bíráltam. Ennek

természetesen nem lett jó vége, mert a társaságban résztvevők nem értették, a nyáradi elnök pedig ellenségesként kezelte. Ezen túlmenően senki nem hitt nekem, mert az ISV igazgatója demagóg politikájával, s egyáltalán előző munkahelye miatt is (Minisztérium) megítélésem szerint elkábitotta az akkori vezetőket. Így nekem mennem kellett. Úgy döntött az Igazgató Tanács, hogy esetleg helyettesi beosztásra alkalmas vagyok — tudták, hogy azt nem fogadom el —, de mint vezető az Ő céljait és elképzeléseiket, a beprogramozott (6 millió Ft/év) nyereséget nem tudom hozni. Ez utóbbiban igazuk is volt, de nemcsak én, hanem az utánam következők az elmúlt húsz évben sem valósították meg az akkori vállalkozás álmait, mert a telep 1972 óta egyetlen évben sem volt nyereséges.

Finoman fogalmazva ez volt az első csalódás, a nagyobb pofon, amelyet viszonylag könnyen elviseltem. Ez az időszak egész életre szóló tanulságot adott. Nevezetten azt, hogy csak magamra számíthatok. A kilenc tisz elnök közül egyetlen egy sem kérdezte meg, hogy mit akarok tenni a következő hónapban, miben segíthetnek. Pedig minden tekintetben tiszta voltam, veszteség nem terhelte még a gazdaságot, s a lelkeket sem. Egyszerűen az akkori helyzetnek megfelelő magatartásomat nem tudták elfogadni. Volt munkahelyemen a Területi Szövetség akkori titkára — aki egyébként nagyon jó barátom is volt (Gyekiczky Vilmos) — egyedül aki biztatott és segített. Így keresett meg Kovács Ferenc ajkai járási első titkár, s ajánlotta fel a csabrendeki tisz-t. Akkor még így mentek a dolgok, tehát nem a tagok jelölték ki, s választották legalább formálisan az elnököt, hanem a min-



denkori első titkár. Neki volt e tekintetben teljes joga és hatalma. Ezzel párhuzamosan Marcaltót is ajánlották, de az elnök akkor betegeskedett, így a leváltással járó procedurát nem lehetett végrehajtani.

Főleg baromfi szakmában kínálkozó több lehetőségem. Máskülönben nem éreztem magam elveszett embernek, csak egy kicsit megbélyegzettnek, amely önhibámon kívül történt. Talán kevesen hiszik, de az első hívó szóra nem akartam Csabrendekre jönni, hiszen Pápan már készen volt a házam, s e tény erősen befolyásolta döntésemet. Térképen sokszor megnéztem a távolságot, valahogy nem tudtam megbarátkozni a gondolattal. Aztán mégis igent mondtam.

Kovács Ferenc első titkár örült a válaszonknak, hiszen neki az akkori felfogás szerint nagy gondot és felelősséget jelentett egy-egy ilyen veszteséges gazdaság. Azt mondtam Kovács Ferencnek, hogy csak úgy megyek Csabrendekre, ha a tagok is hívnak. Azt mondta, hogy ennek nem lesz akadálya, jöjjenek Ajkára két nap múlva és a vezetőségi tagok meghívását fogom élvezni. Így is történt. Emlékezetem szerint Badics Béla és Horváth Feri bácsi fogadott. Sose felejttem el félszűrségüket, határozatlanságukat. Látszott, hogy a döntés nem a kezükben van. Ennek megfelelően a beszélgetés is nehezen indult, de azért megszólaltak és elmondták, hogy milyen nehéz helyzetben vannak. Jó lenne, ha olyan elnök kerülne hozzájuk, aki a gazdaságot előre vinné. Szerintem nem tudták, hogy ki vagyok. Az egészség gyorsan megszületett. A kérdést szűkebb kör döntötte el. Én azonban nem voltam nyugodt, és már akkor sem értettem, hogy miért így kell tsz elnököt választani. Ezért elhatá-

roztam, hogy a pártbizottság tudta nélkül, még a választás előtt kimegyek Csabrendekre, annak minden munkahelyére, s beszélgetek az emberekkel. Őszintén elmondom ki vagyok, honnét jöttem és ezt követően ha úgy látják, hogy megfelelek, akkor eljövök a közgyűlésre. Úgy éreztem és tapasztaltam, hogy az embereknek tetszik az illetén kiállás. Azt sem tagadtam le — amely pletykaként már úgys eljutott ide — hogy a sertéskombináttól eltanácsoltak, mert nem tartottak alkalmasnak ott a munka elvégzésére. Viszont azt sem hallgattam el, hogy a pályán voltak már sikereim. Kértem őket, hogy nyugodtan menjenek el és kérdezzék meg azokat, akikkel együtt dolgoztam. Szinte mindenütt vállalták, hogy rám szavaznak, amelyet be is tartottak a közgyűlésen. Emlékszem zsúfolásig megtelt az akkori „kulturház”, amely a mai ÁFÉSZ kocsmá épületének az első emelete. Csoportokba verődtek az emberek az utcán, s látszott rajtuk, hogy kíváncsiak. Valamilyen formában mindenkit érdekelt az elnökválasztó közgyűlés. Nem állítom a száz százalékos megjelenést, de lényegesen többen voltak mint az azt megelőző, vagy azt követő években.

Joggal feltehető a kérdés, miért vállaltam el ezt a funkciót, amikor ismert volt a gazdaság helyzete, s nekem személy szerint sem jelentett — főleg családi okok miatt — megoldást. Most így utólag, de természetesen akkor is felvetődött bennem is a kérdés. Legfontosabbnak azt tartottam, hogy olyan helyen dolgozzak, ahol elképzeléseim valamilyen formában megvalósulhatnak. Azt hiszem ennek rendeltem mindent alá. Láttam a közgyűlésen sok-sok elkeseredett arcot. Főleg azok között, akik bizonyos értelem-

ben kényszerpályán voltak, ugyanis a nyugdíjkorhatár (65, illetve nőknél 55 év) fölöttiek más munkahelyen történő elhelyezkedése nehézségeit okozott volna. Éppen ezért, mert sorsuk összeforrott a közössel, sokkal több érdeklődést mutattak a tsz iránt és többen bele is kívántak szólni a közös kérdéseket illető ügyekbe. Magyarán ezek az emberek egy jobbat vártak és bíztak is abban. Most úgy érzem, talán bennem is. Főleg azért mert a párt javasolta, s ez garanciát jelentett anyagi és erkölcsi támogatásra. Ezt világosan értésére adta Kovács Ferenc az akkori közgyűlésnek. Ki mert volna másra gondolni. Ma már egyértelmű előttem: egy figurája voltam a pártnak, egy biztosíték felkészültségem, tisztességem és szorgalmam, s mint párttag az engedelmességem alapján. Ez abban az időben nem volt szokatlan, és bevallom őszintén, talán nem is zavart. Csak ily módon lehetett egzisztenciát teremteni, megfelelő funkciót kapni. Nem jelentett ez megalkuvást, csupán egy helyzetet, amelyet tudomásul kellett venni, s abban rendesen dolgozni.

A közgyűlésen Kovács elvtárs tartotta a bevezetőt. Lényegre törően és határozottan kifejezésre juttatta szándékát személyemet illetően. Belső Imre elődöm — akire jó szívvel emlékszem korrektsége és udvariassága miatt — lemondott, majd ezt követően nyílt szavazással engem megválasztottak.

Ekkor 1972. március 3.-át írtunk. Jól emlékszem; nem volt hozzászóló, megköszöntem a bizalmat és másnap már kezdtem is a munkát. Belső Imre bácsival elszámoltunk, aztán ami jellemző volt ránk és a rendszerre, velem sem törődött senki. Pedig erősen közeledett a nyugdíjhoz, a megélhetésé-

ről kellett volna gondoskodni. Úgy tudom valahol a közelben, a devicséri Gabonaforgalminál kapott állást, s innét ment nyugdíjba. 70 éves korában, 1987-ben halt meg. Ezzel életemnek és a tsz-nek is egy új korszaka kezdődött.

Választásom után a legfontosabb teendőt a munkatársakkal és a gazdasággal való ismerkedés adta. Talán mindenkinek bizalmat szavaztam volna, de Kovács elvtárs „jóindulatúlag” figyelmeztetett kitől szabaduljak meg. A közgyűlést követő napokban rendkívül sokan felmondtak. Természetesen néhány embernek mi mondtuk, hogy nincs szükség munkájára.

Rendkívül nehéz korszakban éltünk, hiszen három millió forint volt a mérleg- és alaphiány. Szanalási hitelt kaptunk (800.000.- forintot), s szinte csak ez volt az összes induló tőkénk. Nem részletezem, de itt szeretném megjegyezni, hogy valóban a semmiből nehéz volt gazdálkodni. A rendelkezésünkre álló eszközök nem biztosítottak megfelelő anyagi elismerést, így négy forintos órabérel számolhattunk. Ebben az időben legtöbb helyen már 8-10 Ft-ot fizettek. Az emberek ezért is dolgoztak, s mégis jobban össze lehetett fogni a kis közösséget. Voltak még igazi tulajdonosok, akik tudtak lelkesedni a közösrért. De hiányoztak az igazi bérmunkások. Erről egyébként az a véleményem, hogy a régi paraszt (hajdani egyéni gazdálkodó) lelkében soha nem válhattott bérmunkássá.

A személyi és pénzügyi kérdésekkel párhuzamosan megpróbáltuk a szerkezetet is módosítani. A történelmi hűség kedvéért szükségesnek tartom azoknak a szakembereknek, vezetőknak és dolgozóknak a nevét felsorolni,



akik bizalmát gyorsan elnyertem, s akkor támogattak munkámban: Amberg Lajos, Csákányi László, Cziklin György, Illés Gyula és Rendesi Magdolna. Vezetőségi tagok közül: Mezei József, Illés Ferenc és Badics Béla.

Össze is állt gyorsan a csapat, miután a volt főagronómusnak távozni kellett. Az akkori növénytermesztő Bolobás Imre a párttól nem kapott bizalmat, így új főagronómus után kellett nézni. Körmendi Károly nagyvázasonyi agronómusra esett a választás — agrármérnök — aki hosszú ideig (1972. áprilistól 1986. április 15-ig) volt a termelészövetkezetben.

Természetesen mindazok maradhattak, akik akkor bármilyen szinten a vezetésben és azon kívül is rendszeresen, tisztességesen dolgoztak, közös ügyünket segítették. A vezetőségi tagok szinte kivétel nélkül bíztak bennem és támogattak. Nélkülük aligha lehetett volna egy lépést is előre menni.

A termelészövetkezetnek egyetlen ipari tevékenysége volt, a mészakőbánya. A sárvári cukorgyárral volt szerződésünk, ennek kielégítése éppen a fizetéképtelenség és az abból következő alacsony termelékenység miatt okozott nagy gondot. A kiváló minőségű, több mint 98 százalékos kalciumkarbonátot tartalmazó kő akkor nagy értéknek számított. Enélkül a sárvári cukorgyár nem tudta volna munkáját végezni. Ugyanakkor az emberek kedvüket vesztették az alacsony fizetés miatt, s az amúgy is primitív körülmények megviselték az ott dolgozókat. Akkor tizennyolcan dolgoztak a bányában. Bármennyire is sokat szerettünk volna fizetni a bányászoknak, erre nem volt lehetőség. Ugyanakkor azt is tudtuk, hogy ez az egyetlen biztos, rendszeres bevételi

forrásunk. Egy alkalommal a bánya vezetője bejött hozzám, hogy a bányászok nem akarnak dolgozni. Rendben van, mondtam, holnap mindenki jöjjön be. Mind a 18 munkakönyvet az asztalra készítettem. Eldöntöttem magamban, hogy kemény és határozott leszek. Az igazat kimondva — most már megtehetem ezt — nagyon féltem a kudarcotól. Sok választási lehetőségem azonban nem volt. Vagy keményen lépek fel és győzök, vagy engedek a bányászoknak és azt követően anarchia lesz az egész gazdaságban. Az előzőt választottam, s ezt elveim ellenére kellett megtennem. Sosem felejttem el, a 18 bányász szólanul, leszegett fejjel jött be az irodámba. Senki sem szólt egy szót sem, habár nem is engedtem őket szóhoz jutni. Közöltem velük, hogy a munka megtagadása milyen következményekkel jár, és teszek lépéseket annak érdekében, hogy ez a helyzet megszűnjön. Vagyis megfenyegettem őket. Azt mondtam: ha valaki elmegegy, „utána nyúlok”. Nem volt ez erkölcsös dolog, ezt én nagyon jól tudtam és tudom ma is. Ettől függetlenül mindenkinek felajánlottam a munkakönyvét. Aki el akar menni, itt a munkakönyve, a kezébe adom és már mehet is. Senki nem nyúlt az okmányért.

Mindenki visszament munkahelyére, aztán dolgoztak tovább rendszeresen. Még az ezt követő hónapokban sem mondott fel senki. Persze később más módszerekkel közelítettem az itt dolgozókhöz, s a fizetésükön is javítani tudtunk. Sajnos a munkakörülményeken nem, így fel kellett hagyni a bányászattal (ki kellett volna vinni a villányt, gépeket kellett volna vásárolni, s akkor erre nem volt pénzünk).

A növénytermesztés szerkezete hagyományosként jellemezhető. Leg-

főbb feladatot a talaj rendkívül leromlott állapotának visszaállítása jelentette. Ahhoz, hogy vetni tudjunk, a talajt újból agyon kellett tárcsázni. Szinte már rösteltem, hogy ilyen bárbár módon készítsünk elő talajt, de sajnos nem lehetett mást tenni.

A kukorica átlagtermésünk 13-14 q volt, a búzáé 18-20 q. Tehát nem érte el az 1938 évi országos átlagot, ami együtt az is mutatta, hogy nemcsak a potenciálisan alacsony termőképességű vetőmagokkal van baj, hanem a technológiával is. Tetézte a problémákat, hogy 1973-ban az esőzések a betakarítást szinte majdnem meghiúsították. A gabonák szinte kicsírátgát, az emberek villával álogatták fel, hogy a kombájn dolgozni tudjon. Mindenkit kirendeltünk hatalmi szóval, még az állattenyésztőket is. Ebből származott egy konfliktusom a Horváth családdal, akik később el is távoztak a tsz-ből. Növénytermesztésben a szerkezet átalakítását jelentette volna az aprómagtermesztés (bibor, fűmag), mindezek a kísérletek azonban jórészt kudarcot vallottak. Nagy segítséget jelentett az a támogatási rendszer, amely akkor lehetővé tette — főleg az alacsony terméshozamok mellett — a magas költségek kompenzálását. Itt még egy kicsit csalni is lehetett. Nem volt más megoldás, ezt meg kellett tennünk. Egy alkalommal rajtacsíptek — pontosabban a teljesen rossz adminisztráción (néhány besúgó segített ebben, no meg a revizor nem egészen jó szándéka) —, így a tsz-t mintegy 200.000.-forintos jogtalan állami támogatás „lehívása” miatt megbüntették. Ezt ugyan megsúgtam egy pártfegyelmivel és egy írásos figyelmeztetővel, de lehetett volna keményebb is a büntetés. Közben alakultak a termelési rendszerek. Mi a

szekszárdiakhoz csatlakoztunk, új technológiákat meghonosítva. Kicséreltük a gépparkot (vagy legalábbis felújítottuk), s megpróbáltunk az adott közgazdasági szabályozókhöz, egyéb körülményekhez igazodni.

A volt géppállomás gépjavító, illetve vasipari tevékenységet folytató üzemmé alakult, amelyet közösen üzemeltettünk Káptalanfával, Gyepükajánál és Csöglével. 1973-ban a részvényeket megvettük, így Csabrendek tulajdonába került át az egész telep.

Szépen mentek a dolgok. Már az első évben kiegészítő részveszedést, prémiumot fizettünk és 1973-ban mindenkinek tudtunk bért emelni. A tsz-ek nem mentek akkoriban rosszul. Abból az alapelvől indultak ki, hogy akkor lesz igazán jó, ha 5-10.000 ha-on, vagy annál nagyobb területen gazdálkodnak. Arra is rájöttek a helyi hatalmasságok — akik ugyan feleltek a tsz gazdálkodásáért, de ott soha nem dolgoztak — hogy az úgynevezett problémás tsz-ek kérdését ily módon meg lehet oldani. Az elnökök egy része pedig szívesen vette, ha nagyobb birtoknak lesznek az „urai”. Ezért ezt az egyesítést inkább segítették, mint akadályozták. Az egy más dolog — erre ugyanis nincs statisztikai adat, de vannak tapasztalati tények —, hogy a rossz tsz-ek a már addig jól működőket is tönkretették. Persze az is lehet, hogy az egyesítés utáni költségek növekedése, hatékonyság csökkenése, munkamorál romlása idézte elő ezeknek a szövetkezeteknek a visszaesését. A gigantomania erői vett a többségen, így a szervezésben megint előljárt a járási és a megyei pártvezetés. A volt sűmegi járás gazdaságainak egy része bizony nem tartozott a legjobbak közé. Talán csak Zalaszegvár és Veszprémgalsa volt az átlagnál jobb. Tehát



a mi esetünkben inkább arról lehetett szó, hogy a sok rosszból csinálunk egy nagyobb rosszat. Noha akkor nem ez volt a szemlélet. Nem is ezt mondtuk, éppen az ellenkezőjét, hogy a sok rosszból majd csinálunk egy jót.

1973. szeptemberében éppen a következő évvel kapcsolatos tervet beszéltük meg a kollégákkal, amikor Kovács Ferenc „berobbant” az irodámba.

— Mit csináltok? — kérdezte. — Éppen a tervkészítésen dolgozunk.

— Hagyjátok abba, mert újat kell csinálni. Gondolkodtatok-e azon, hogy az országban már meginduló egyesítési folyamathoz csatlakozunk, vagyis hogy itt a szomszédos tsz-ekkel együtt dolgoztok?

— Nem, de ha jobb lesz, természetesen megcsináljuk.

Persze mit is mondhattunk volna, egyetértettünk a felvetéssel. Közben Pintér József járási titkár vette át az irányítást. Összehívott bennünket az ajkai Járási Pártbizottságra. Nagy csend volt, ő beszélt. Szerintem senki nem értett egyet igazából az egyesítéssel Bózzay Imre káptalanfai elnökön kívül, aki már akkor tudtuk, hogy az elnöki székre legbiztosabb aspiráns. Pintér elvtárs eképp szólt: — döntsük el, hogy egyesülünk, a párt VB ugyanis e kérdésben már állást foglalt. Mit tehetünk, „eldöntöttük”. Csak egyedül Molnár Feri bácsi, a hoztói elnök mondta meg kereken, hogy ő az egyesüléssel nem ért egyet. Eddig is megvoltak, ezután is meglesznek. Úgy emlékszem, hogy a szentimrefalvai elnök — bár nem foglalt határozottan állást az egyesülés ellen — felvetette, hogy Szentimrefalván ez nehezen megy. Mint később kiderült, sehogy se ment. Mi többiek félrebeszéltünk, illetve hallgattunk, vagy he-

lyeseltünk. Bózzay Imrének volt a legnagyobb hangja. Ő az egyesülés mellett agítált. Feri bácsit nem bántották — nagy volt a respektje —, éppen az eredményei láttán, no meg a koránál fogva sem. Ő tehát beszélhetett. Nem volt olyan nagy egyetértés, ami éppen a hallgatásból derült ki. Egymástól szinte mindent tudtunk. Káptalanfa volt a legnagyobb szálda, velük senki sem szimpatizált. „Tudta mindenki a kapcsolódást”, az akkori megyei pártbizottság első titkárával való jó kapcsolatát. Bár ahogy én ismertem az első titkárt, nem volt az akkora barátság, mint azt sokan hitték. Nem olyan alkat volt az első titkár. Néha együtt vacsoráztak és legfeljebb többször találkoztak egymással. Ezt akkor is úgy láttam és látom most is, hogy ki akarta használni Bózzay Imre a helyzetet. Kovács Ferenc pedig nem tudta hol áll. Mégis csak a „főnökről” volt szó, akitől szerintem félt és nagyon tisztelt is.

Pintér elvtárs hogy kedvre derítse a társaságot, nagyot nevetett és feltette a kérdést: — Milyen nevet adjunk az új tsz-nek? Mindenki mondott valamit. Pintér elvtárs így: — No miután ebben nincs egyetértés, azért legyen a tsz neve „Egyetértés”. Ez jó csattanó volt, mindenki elfogadta, így lett a keresztapánk Pintér elvtárs, a nagy egyesített tsz neve pedig Csabrendek „Egyetértés” Tsz.

A központról is szó esett, amelyre egyértelműen Csabrendeket jelölték. Pintér elvtárs megelégedve állt fel, hiszen neki a sikert jelenteni kellett. Kérte a jelenlévőket, hogy ennek megfelelően végezzék a tagok között az agitációs munkát. A közgyűléseket hívják össze, szervezzék meg az egyesülést. Természetesen ez rendben le is zajlott. Azt is nagyon határozottan ki-

jelentette, hogy a tsz elnök személyét nem határozzák meg. E kérdésben a párt dönt és majd a VB javaslatát közli. Egyéb kérdésekben gyorsan „megegyezés” született.

A terv készítésénél Domonkos Lajos pártbizottsági munkatárs már megfelelő információval rendelkezett, ezért közölte: „a káptalanfai tsz-el történő egyesülést indokolja a baromfifeldolgozó, — amelyet akkor már félig-meddig üzemeltettek — mert olyan nyereséggel zár, hogy nem tud mit csinálni a pénzzel. Ugyanakkor Csabrendek és Nemesahany gazdálkodását ezzel fel lehetne hozni, mondván ebben a térségben nincs lehetőség a gyors előrehaladásra.”

Össze is állítottuk a tervet, amely az előző éveknél lényegesen nagyobb nyereséget mutatott. A bemondott számokat akkor fenntartás nélkül elfogadtuk. Visszagondolva arra az időre, úgy érzem mindenki büszkélkedni akart saját eredményével és addigi tevékenységével. Igazából nem akartuk az egyesülést, mégis megcsináltuk. Nem tudni milyen mély lélektani okok vezéreltek. Valószínű az akkori rendszer módszereiben keresendő az összefüggések, hiszen párttagok voltunk. Márpedig a párt testületi döntése ránk kötelező érvényű volt. Hogyan is mertünk volna másként vélekedni? Talán még akkor se tettük volna ezt, ha ez nem járt retorzióval. Így aztán rátértünk egy olyan pályára, amelyet végig kellett csinálni. Valahogy benne volt az emberekben: ha már így történt, akkor csak előre lehet nézni, ha egy mód van rá, jól csinálni. Ezt akkor is állítottam — persze szűk körben — és ma is mondom, hogy ebben az egyesülésben semmiféle racionalitás, átgondolt és alapos, a jövőt meghatározó, felelősségteljes munka nem volt. A

tervet kollégáimmal készítettük, a többi tsz vezetői ebben nem vettek részt. Még december elején közölték velünk — Csabrendeken a párházban jöttek össze a tsz elnökök —, hogy Bozzay Imre lesz az elnök, Farkas Győző a helyettes. S mindenki kapott valamilyen feladatot.

Ami ebben érdekes volt, hogy Kovács Ferenc aki a személyi kérdésekben döntött, már jó előre érzékeltette velem, hogy saját döntésével sem ért egyet, de értsem meg nem tehet mást. Ő szíve szerint engem szeretne elnöknek, de ezt most nem teheti. Ezért el is mondta, hogy a gazdaságért első sorban én vagyok felelős, s mint termelésirányító elnökhelyettes dolgozom. Tehát már akkor nem bízott Bozzay Imrében. Azt viszont tudta, hogy Papp János megyei első titkárral Bozzay Imrének szoros a kapcsolata, aki neki pedig a főnöke. Ezt követően persze azon mesterkedett, hogyan és milyen módon furhatná meg saját döntését.

A devecseri kultúrházban volt az elnökválasztás. A párttitkár előtte szölt, hogy a csabrendekiek se javasoljanak mást. Nagyon korrektül, ennek megfelelően jártunk el. Kértem a tagokat, hogy támogassák a párt javaslatát. Közel hétszázan gyűltünk össze. Nagy csend volt a javaslat után. Kovács Ferenc mellett ültem. Ha valaki mást javasol, majd ő válaszol — mondta. Hóti János csabrendeki tehenész nem állta meg szó nélkül. Kovács Ferenc valami laramuci választ adott, aminek a lényege az volt, hogy a párt Bozzay Imrében bíz. Természetesen ugyanúgy ahogy annak idején engem, őt is agyba-főbe dicsérte. Mindez 1973 decemberében volt.

Pár hét múlva eljött Kovács elvtárs Csabrendekre. Bozzay Imrével a ter-



vet nézegettük. Bejött a szobába, s a következőket mondta: — „Ettől a perctől kezdve nem vagy tsz elnök, azonnal takarodj ki a szobából, a többi majd később megbeszéljük!” A hangnemen már nem csodálkoztunk, de azon igen, hogy Kovács Ferenc ilyen gyorsan döntött. Elmondta, hogy veszteséges a tsz és valószínű feljelentést is kell tennie Bozzay Imre ellen, de ezt neki Papp Jánossal meg kell beszélni. Kért, hogy ne menjek addig el, amíg ő vissza nem jön. Este 10 óráig vártam, nem jött. Mint később kiderült, éjfélkor érkezett meg. A késés oka: több órás vitája volt az akkori első titkárral Bozzay Imre ügyét illetően. Végül is Papp Jánost meggyőzte, és döntését — amelyet már előre közölt is Bozzay Imrével — jóváhagyta.

Januárban már másik közgyűlést tartottunk Devecserben, ahol ismét Kovács elvtárs elnökölt. Őszintén bevallotta, hogy tévedett és most engem javasolt az elnöki székre. A szokásos módon történt minden. Major József és Imre József elnökhelyettesek lettek. Az akkori vezetés tehát így állt fel: főmérnök Amberg Lajos, főagronómus Körömdi Károly, — Molnár Ferenc bácsi közben meghalt, így neki már nem kellett funkciót osztani —, a veszprémgalsai tsz elnök Polgár Imre pedig háztáji agronómus és tanácsadó lett. A főkönyvelők is kaptak egzisztenciát, de közülük egy sem volt alkalmas a nagy Tsz főkönyvelői állás betöltésére, ezért az állást meghírdetük. Így került hozzánk Heteyei József.

Olyan tudathasadásos helyzet állt elő, hogy azoknak a vezetőknek kellett megmagyarázni a várható előnyöket, akik maguk sem hittek benne. „Ilyen is volt az agitáció!” Elmondtuk, hogy jobb lesz, de azt is hozzátettük, hogy ez a párt politikája. Ehhez mindenki

vérmérsékletének megfelelően, arcjátékkal, vagy hangsúllyal, esetenként megjegyzéssel kommentárt is fűzött. Vagyis tudtára adta a tulajdonosoknak, hogy csak az történhet, amit előre elhatároztak a Járási Pártbizottságon.

Két egyesülésnek is részese voltam. A nagyalásonyit 1962-ben mint szakember segítettem. Bevallom, nem voltam meggyőződve az akkori helyzet tarthatóságáról, de arról sem, ha valamilyen változás lesz, az jobbat jelent mindenkinek. Sokszor elmondtam, most leírom: a magyar paraszt tartása, lelki ereje csodálatra méltó (az egyesülés éveiben még voltak igazi paraszttok). Gondoljunk csak arra, hogy 1959-ben „nincstelenné” válnak, s máról-holnapra legnagyobb kincsüktől, a földtől fosztották meg őket. Bár-hogy csűrjük-csavarjuk, ezt másképp nem lehet leírni és ők sem értelmezték másképp. Tudatukba és emlékezetükbe még ma is él, hogy elvették a lovat, a tehenet, a földet és ezzel együtt megfosztották szabadságuktól is. Ennek az évszázadok óta szabad parasztnak — akit lelkiismerete és szakmai szeretete irányított — reggelente megmondták mit kell csinálni. Sajnos sokszor olyanok, akik nemcsak hogy nem tudtak együtt érezni az emberekkel, de a szakmához sem értettek. Aztán ezt az állapotot is megszokták. Addig mondtuk, hogy tiéd a föld, a közös munka eredményét te élvezed, hogy ahol a tsz egy kicsit jobban ment, ott már el is hitték. Ugyan a háztájit is fenntartottuk korlátozott mértékben, de mindez lehetőséget adott arra, hogy a bérmunkássá válás fokozatos legyen. Azért a tulajdonosi érzés még bennünk van, egymással vitatkozunk és bizony sokszor kemény csatákat vívunk, mert mindenki másképp csi-

nálná. Dehát valahogy mindig összejönnek a dolgok. Főleg a kisebb közösségekben vannak jobban együtt az emberek. Ezt segítette vagy segíthette még az, ha maguk közül választhatták a vezetőket. Így az ellentétek, a feszültségek kisebbek voltak. Ámbár ez sem általánosítható. Például, a szegváriak soha nem értek meg egymással, ugyanakkor Hosztóton az egyesülésig egyetlen ember töltötte be az elnöki funkciót. Egyszerűen már kezdték megszokni az új helyzetet így, vagy úgy, amikor valaki kitalálta 2-3 év múlva, hogy csináljunk egy nagyobb tsz-t, mert az biztos jobb lesz.

Még Nagyalásonyban voltam tanúja annak, hogy védtek a közös sajátjukat. Volt olyan eset, hogy az egyesülés után a takarmányt nem engedték egyik községből a másikba szállítani. Mi volt ez, ha nem egy új helyzethez való gyors alkalmazkodás, amely példanélküli? Ilyenkor mindig arra gondolok, mi lett volna, ha valóban a lenini hármas követelt betartjuk és e közül is leginkább az önkéntességet? E kohéziós erő talán más helyzetet te-

remtett volna. A csabrendeki egyesülésnél ugyan nem akadályozták meg a takarmány elszállítását, de egymás közt sokat vitakoztak és az átcsoportosításoknál voltak hasonló jelenségek.

A nagy termelőszövetkezetben megkezdődött az elidegenedés. Ezzel együtt fokozatosan megtörtént a generációváltás, amely merőbe más kapcsolatot jelentett a tsz és az egyén közt. Egyre inkább más a szerepe a tsz vezetésének mint régen. Szinte mindenki eredménycentrikus és ennek alapján történik a vezető megítélése. Ennek része a rendkívül szerteágazó kapcsolatrendszer kialakítása, valamint a döntésekhez szükséges információ megszerzése, ami óriási energiát igényel. Ez főleg időigényes állapot. Pedig milyen szívesen elbeszélgetnék dolgozóinkkal akár naponta is. Viszont ha ezt a módszert folytatnám, nem hiszem, hogy a termelőszövetkezetben rám háruló feladatokat el tudnám látni. Nem beszélve arról, hogy a több mint 800 dolgozóval való személyes érintkezés szinte lehetetlen.



# A VÁLLALKOZÓ SZÖVETKEZET

# Az új vállalkozási rendszer kialakítása

Szövetkezetünkben olyan szerkezet alakult ki, ami rengeteg külső kapcsolatot eredményez. Mivel döntéseket csak megfelelő információk birtokában hozhatunk, ezeknek a megszerzése vezetési feladat, elengedhetetlen feltétel. Ma úgy látom, hogy ezzel kell foglalkozni, legfeljebb áttételesen tartani a kapcsolatokat. S ha itt elvégezzük a feladatunkat, akkor talán a személyes találkozás igénye is kisebb lesz. A kisebb önálló közösségek kialakításával pedig egyértelművé vált, hogy a munkahelyi vezető hatásköre megnövekedett. Mindazokat a kérdéseket, amelyek közvetlen érintik tagjainkat, dolgozóinkat, elsősorban velük lehet tisztázni. Így a tsz elnöknek az egész gazdaságra gyakorolt hatása nagy kérdések döntésében juthat csak kifejezésre.

Szinte naponta esik szó a hatvanas évek kissé elhamarkodott kollektivizálásáról. Sokan vitatják a mezőgazdaságban a jelenlegi forma létjogosultságát, hatékonyságát. Ezért e könyv keretén belül az új érdekeltiségi rendszerünk lényegéről is feltétlenül szólni kell.

Előljáróban tisztázandó, hogy a mezőgazdaság szövetkezetesítésének nálunk kialakult módszere és formája nem volt korszerű. Mint olyan sok más kérdést, a párt ezt is rövidre zárta. Vagyis kiadta a jelszót, miszerint „szocialista” községeket kell létrehozni.

A módszereket és az esetleges ellenállás következményeit a legtöbben már ismerték. Ha valaki nem a párttáborozat szerint cselekszik, úgy az szo-

cializmusellenes, amelyet az alkotmány szerint büntetni kell. A párttag pedig a demokratikus centralizmus elve alapján csak végrehajtotta a „nagyok” elhatározását. Hogy honnan indult ki a „gigantomániára” való hajlam, aligha deríthető ki pontosan. Talán még azt is nehezen tudhatnánk meg, kik találták ki. Lehet, hogy a Szovjetunió egészen más körülmények és méretek közti gazdálkodásának a majmolása, vagy a pártfunkcionáriusok újítási szándéka (önmutogatása), létük fontosságának bizonyítása volt a fő cél. Lehet, hogy később komolyan hittek elképzelésük megvalósításának eredményességében, de lehetett valamifajta önszugesztió és később tömeghipnózis, amelyben mindenki kábultan cselekedett, vakon engedelmességedett. Egy biztos, nekünk itt lent már nem nagyon volt szabad gondolkodni.

Tény, a mi rendszerünkben a nagyobb egységek elbürokratizálódtak. A mezőgazdaságban — bár nehezen alakultak ki a nagyüzem körvonalai — a korszerű nagyüzemi gazdálkodáshoz szükséges gépek, technikák és egyéb feltételek hiányában csak kisüzemi módszerekkel dolgozhattunk. Még így is viszonylag gyorsan megtaláltuk azokat a módszereket, amelyekkel hatékonyra tudtuk tenni ezt a formát. Segített a gyors eredménnyel járó kemizálás, genetikai tartalékok feltárása, a tudomány szinte napok alatt történő behatolása. Ezek fogadására a szövetkezetek és ÁG-ok rendkívül fogékonnyak voltak, s természetesen alkalmaztak is. Az úgynevezett pártpolitikai



eredményeket mérlegelve — ez a lakosság élelmiszerellátásában és az export növekedésében jutott kifejezésre — bevált a módszer. Ez a terület ma sem támadható. Mégis, mi az ami a sikerágazatban dolgozók életkörülményeit, életszínvonalát jobbra teheti?

Mindenekelőtt — akiknek ehhez kedve van — alkotókészségét és szabadságfokát kiélhetik az érdekeltek. Ha van a tsz-ben földje, azt szabadon kiveheti, sőt még bérelhet is hozzá. Mire számíthat az ilyen vállalkozó? Egy szóval lényegesen többet kell kockáztatni, hiszen nagy beruházást jelent akár 15-20 ha-os gazdaság létrehozása is. Elég ha arra gondolunk, hogy gépeket, vetőmagot, műtrágyát, stb. kell vásárolnia ahhoz, hogy egy év múlva jövedelemhez jusson. Ha kölcsönt vesz fel, az nagy kamattelherrel jár. Viszont ha kölcsön nélkül gazdálkodik, a kinnyílt agrárrolló miatt jobb befektetések közt is válogathat.

Ezen túlmenően lényegesen többet kell dolgozni. Nincs szabadszombat és vasárnap. Általában a 365 napos munkaévvel kell számolni főleg akkor, ha állattenyésztéssel egészíti ki gazdaságát. Megszűnik a bérmunkási hátrány, de az azzal járó előny is, amelyről ma keveset beszélnek. A tulajdon nemcsak a birtoklás örömét, az azzal járó gondot is jelenti. Feltételezhetően mindenki mérlegel és dönt, vállalkozó vagy bérmunkás akar lenni. Azért az utóbbiak is jól megélhetnek kevesebb munkával, esetleg kisebb jövedelemmel.

A tulajdonos csak egy bizonyos szinten túl tudhat be biztosabb és jobb megélhetést, viszonylag kevesebb munkaráfordítással. Ezt a helyzetet azonban nálunk kevesen érték és érik el. A mezőgazdaságban főleg nem. A viszonylagos jólét ellenére a magángaz-

dálkodókat ne irigyeljen senki, főleg ne azok, akiknek megvan a lehetősége a hasonló módon tötendő lépésre. De ne irigyelje általában a mezőgazdaságban dolgozókat más sem, mert ők még mindig és sokáig lényegesen magasabb óraszámmal érik el életszínvonalukat, mint az ipar területén dolgozók. A körülményekről nem is szólva.

Mivel egyelőre kevés a vállalkozó, azon kell gondolkodni, hogy a szövetkezeti mozgalmat hogyan és milyen módon lehet korszerűsíteni, eredményesebbé tenni. A mai mezőgazdasági nagyüzemek magukban hordozzák mindazokat az értékeket, amelyek e területen fellelhető. Két nagy kérdést kell és lehet megoldani. Az egyik a termelőmunka hatékonysága, a másik a tulajdonlás kérdése.

Szövetkezetünk vezetése ezt már 1983-ban felismerte, csaknem elsőként az országban. Gépkocsik bérbeadásával kezdtük. Mindössze két jelentkező volt, bár igen intenzív agitációt folytattunk. Ebből is látszott, hogy nincs vállalkozási kultúránk. Ezért e kérdést óvatosan kell kezelni és csak lépésről-lépésre, az előnyeiket már gyakorlatban is bizonyítva szabad előre haladni.

A bérbeadás lényege, hogy minden költséget a bérbevevő visel, a bérbeadó pedig bérleti díjat kap a termelőeszközökért. Előnyei ismertek, nem vitathatók. De nem így volt ez abban az időben. A rendeletek dzsungele állt utunkba, a KPM-től a PM-ig szinte mindenki „csalót” látott bennünk.

Rendeletszegőnek tekintettek. Az említett két kocsival „illegálisba” vonultunk, és nem vettük figyelembe a magas minisztériumok írásos utasításait. A bérrendszer jól funkcionált, de azt nem mertük gépkocsira kiterjesz-

teni. Arra vonatkozóan, hogy mennyire tisztában voltunk a vállalkozás előnyeivel népgazdasági szinten is, hadd álljon erre példánk. Abban az időben a Népszabadságban Kozma professzor tollából jelent meg egy cikk, amelyben azt fejtegette: „— vállalkozni kell és lehet is, miért nem csináljuk?„ Nekem sem kellett több, azonnal levelet írtam neki, amelyben röviden vázoltam az akkori akadályokat. Többek közt szóltam arról, hogy a megyei tanács, a MÉM, a PM, a KPM még az engedélykérőleveleinkre is csak fél év után válaszolt.

Leveletem eljuttatta a cikkíró Marjai József akkori miniszterelnök helyetteshez. Azonnal megrohantak a minisztériumból, a KPM-től, s néhány napon belül engedélyt adtak. A Pénzügyminisztériumba fölhívatott Kostyál Rezső főosztályvezető. Kemény vitánk volt, nem is értette — vagy nem akarta? — a témát. Szerinte bércsaló vagyok, így akarom megkerülni azt a rendeletet, amely a bérkiáramlást szabályozza, jobban mondva akadályozza. Vagyis becsapom a népgazdaságot. Rendkívül megalázó helyzetbe hozott magatartásával. Lábai az asztalon, közben állandóan azt hangsúlyozta, hogy nem kell tőle félni. Láttam, hogy „nyuszi módon” ülök, bár érveimet hangsúlyozom. Nem tudhatta, hogy valójában féltem, pontosabban a községet féltettem. Ugyanis volt bent egy kérelmünk, amely 5-6 millió forintot jelentett volna a gazdaságnak, ha helyt adnak saját vagyonunkkal szemben történő leírásra. Ezt az engedélyt neki kellett aláírni. Persze, hogy óvatos voltam és féltem. A PM soha nem engedett, álláspontját mindvégig fenntartotta. A szerencsének köszönhető, hogy egy év múlva rendeletek jelentek

meg, amelyek lehetővé tették ennek a módszernek az általánossá tételét.

Nagyszerencsénk volt, hogy — a Területi Szövetség elnöke Gubicza Ferenc, aki KB tag is volt — Nemesvámoson ugyanolyan módszerekkel dolgoztak, amelyet csak az ipari ágazatoknál lehetett alkalmazni. Gubicza Ferenc kivívta a PM-ben (TOT segítségével) a mezőgazdaság minden területén alkalmazható kiscsoportos, nagy érdekelt-ségű új rendszert.

Külön PM engedéllyel, az országban 15-20 termelőszövetkezet — kísérletként — 1987. január 1-ével átállhatott erre az érdekeltégi formára. E sorok írásakor már rendelet szabályozza, hogy valamennyi szövetkezetben megvalósítható mindez.

A mi vezetési rendszerünk a különböző termelőeszközök, állattartó épületek és állatok bérbeadásával, továbbá az átalánydíjas csoportok létrehozásával vállalkozói szövetkezeté alakult. Ez azt jelenti, hogy három üzem (nyúlfeldolgozó, bélfeldolgozó, vasipar) kivételével valamennyi területen vállalkozók dolgoznak. Ezzel megszűntek a hierarchikus viszonyok, az alá- és fölérendeltség, piachelyzetet alakítottunk ki a szövetkezetben belül. Olyan érdekeltiséget, amely hatékonyabb a réginél, de annyira még nem tökéletes, mint a magántulajdonon alapuló érdekeltiség. Mint minden forma, ez is tökéletesítésre szorul. Itt is rendeletek akadályozzák a csoportok termelőeszközeinek magántulajdonba vételét. Feloldásakor a szövetkezet mintegy „holding” dolgozna, integrálná ezeknek a csoportoknak a tevékenységét. Csak a legjobb és legnagyobb értékű termelőeszközök tulajdonosa lenne (föld, nagy értékű kombájnok, Rába Steigerek, épületek). Ha megerősödnek ezek a



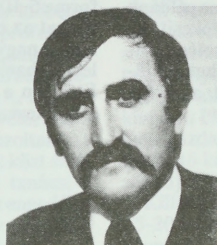
csoportok, arra is lesz lehetőségük, hogy nagyobb beruházást valósítsanak meg önerőből. Így a függelmi kötelék lazul, míg más oldalról — ilyen például: az integráció, a termékek értékesítése, korszerű technológiák bevezetése, kölcsönök adása, stb. — erősödhet. A kölcsönösség tehát megmarad, az érdekelttség viszont erősödik.

Amennyiben ezt a módszert — az elképzeléseknek megfelelően — tökéletesíteni tudjuk, úgy a mai szövetkezeti forma 5-10 év alatt átalakulhat, mindazokat az előnyöket megtartva, amelyek a nagyüzemi gazdálkodáshoz, illetve hatékonysághoz szükségesek. Eközben a hátrányokat levetkőzheti, mivel kevesebb lesz a bürokrácia.

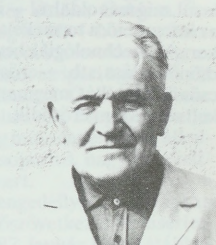
Könyvünk szereplői:



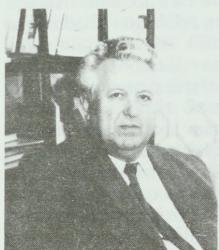
Farkas Zoltánné



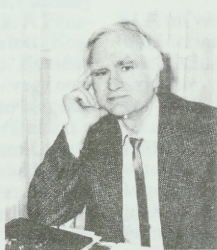
Dr. Izemendi Dániel



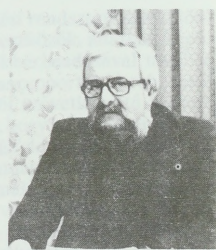
Kustos Géza



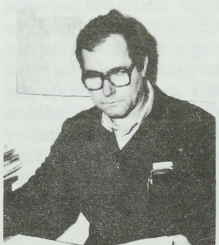
Heteyi József



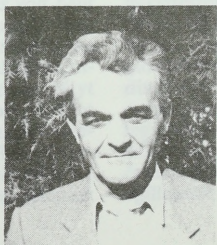
Dr. Farkas Győző



Amberg Lajos



Illés Gyula



Imre József

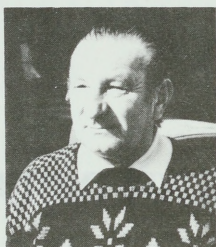


Szita Ferenc

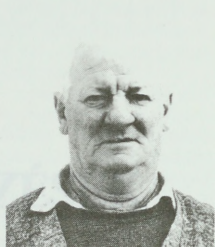




Illés Ferenc



Kustos Zoltán



Kovács László



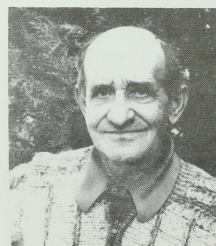
Kizmus Józsefné



Horváth Istvánné  
/Mari néni/



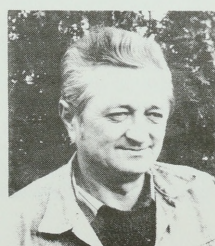
Parapatics Béla



Imre Iajos



Major József



Kasza József



Ms. [Name]



Dr. [Name]



Mr. [Name]



Ms. [Name]



Dr. [Name]



Mr. [Name]



Ms. [Name]



Mr. [Name]



Mr. [Name]



## VISSZAEMLEKEZÉSEK

# A HŰSÉGES GÉPÉSZ ÜZEMMÉRNÖK

Amberg Lajos

Az elmúlt 21 esztendő, melyet a tsz-ben eltöltött, meglátszik rajt. Nemesak súlyfeleslege nőtt, hanem a haja is őszbe csapott. Egy nagy munkabírású, magába zárkozó, kevésbé nyitott alkat. A hozzá beosztottakkal toleráns ugyan, de arra ügyel, hogy elhatározásuk, döntésük minden esetben maradéktalanul végrehajtásra kerüljön. Jellemző rá, hogy az elmúlt másfél évtizedben talán egyszer sem fordult elő, hogy ne a megbeszélés szerint járjon el. Munkájában önálló, viszonylag jól alkalmazkodó és gyakorlatias. Véleményét nem rejti véka alá, talán hűséges is, hiszen nagyon kevés olyan ember van, aki hosszabb pályafutása során munkahelyet nem változtat. Ő ezek közé tartozik. Az egyéb körülményeket — ityen volt az elnökválasztás, az egyesülés — szinte figyelmen kívül hagyva végezte dolgát.

\*

A megye társadalmi ösztöndíjasa volt. A körmendi főiskola megkezdésekor nem tudta még, hogy hogyan és milyen módon rendelkeznek vele, hova küldik, hogy a mezőgazdaság szolgálatába álljon. Havi 850 forintért adta el magát, ami abban az időben szép kis summát jelentett és a főiskolai éveket gondtalanná tette.

Mielőtt államvizsgázott, közölték vele, hogy a csabrendeki „Ötéves terv” termelőszövetkezetet nézték ki

számára. Menjen ki, nézzen körül, tájékozódjon, hogy az iskola elvégzése után el tudja foglalni helyét.

Nem volt ebben az időben sok végzett szakember a szövetkezetekben, mindössze két főiskolát, illetve egyetemet végzett szakemberrel gazdálkodott Csabrendek is. De ők is szinte friss diplomások voltak, akik néhány évvel előbb végeztek a hatvanas években: Kaposos Péter volt a főagronómus (aki Taskentben szerezte diplomáját), Ujházi Vince pedig a keszthelyi akadémiáról került a gazdaságba.

Ebben az időben a mezőgazdaság megsegítése címén divatos volt, hogy az agráriparból vagy más mezőgazdasági jellegű üzemekből helyezzenek ki vezetőket. Az akkoriban érvényes rendelkezés lehetővé tette, hogy a kihelyezett szakemberek néhány év után ismét elfoglalják eredeti állásukat. Ilyen kihelyezett szakember volt Dr. Németh József az Agrártudományi Egyetem tanára, aki a tsz irányítása mellett előadásokat is tartott. Nem volt akkor még olyan szervezet és nagyüzemi jellegű a tsz, mint amilyenné azt később tettük. Alacsony volt a gépesítettség foka: volt egy Belorusz, két K-25 Zetor, egy RS-29, két Hoffer, egy T-28-as és egy GAZ tehérgépkocsi. Szerencsére a csabrendeki gépállomás helyben székelt és velük szinte minden munkát el tudtunk végeztetni. A jelenlegi irodaépület egy része magtár és műhely, míg má-



sik része lakás, s csak egy kis hányada volt iroda. Itt foglalt helyet egyben a bognár, a kovács és a javító műhely is. Természetesen csak a legszükségesebb munkákat tudtuk elvégezni ezen feltételek mellett. Azt csak érdekességképpen említem meg, hogy ideérkezésemkor Dóri Gizella ült a főkönyvelő székben, aki tulajdonképpen báronő volt, de természetesen vagyonnal nem rendelkezett.

A brigádvezetők régi parasztemberek voltak, akikkel naponta megbeszéltük a munka menetét. Reggel általában öt órakor kezdtem a munkát, s akkor mindenki megkapta a feladatát. Ezt követően ellenőriztem, hogy a traktorok az utasításnak megfelelő helyre mentek-e ki, s visszajöttem a raktárba, hogy a legszükségesebb alkatrészeket kiadjam. Közben az üzemanyagot is én adtam ki. Egyáltalán minden olyan munkát, ami a gépésítés kiszolgálását jelenti, nekem kellett elvégezni. Később aztán ez megváltozott, ahogy gépparkunk nőtt és szervezettebbé tettük a gazdálkodást.

Amikor idejöttem, a munkaegység értékét nyolc forintban mérték. Ez a többi termelőszövetkezethez viszonyítva rendkívül alacsonynak számított. Gyakornoki fizetésem 800 forint, illetve 40 munkaegység, tehát kevesebb volt mint az ösztöndíjam.

Ebben az időben járási tervek alapján dolgoztunk. Mindenki megkapta a feladatát, milyen növényt kell termelnie. Ehhez kellett a tsz-nek alkalmazkodni. Miután a mezőgazdaság a mi területünkön már akkor sem tartozott a „virágzó” közé, csak az állam segítségével tudtuk fenntartani a tsz-t. Természetesen mi magunk is azon gondolkodtunk, hogy milyen tevékenységet kellene folytatni ahhoz,

hogy az itt élők megélhetése kielégítő legyen. Ezért próbálkoztunk egy kőbánya nyitásával. Az itt kitermelt mészkövet a cukorgyár felé értékesítettük. Az értékes, magas kalciumkarbonát tartalmú kő sokáig a megélhetés egyik forrását jelentette.

Szerettünk volna gombát is termesztetni. Ez ügyben a Németh Józsefet váltó Belső Imre és Nagy Mihály Hollandiában jártak. Az akkori járási vezetés nyilvánvalóan rossz szemmel nézte a nyugati utat. Pénzünk se nagyon volt a beruházás megvalósításához, ezért a gombatermesztés egy éves próbálkozás után abbamaradt. Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a csepeli tsz is akkor kezdte. Ők hamarosan országos hírnévre tettek szert, kifejesztették a gomba feldolgozását és ma nemcsak a belföldi ellátásra termelnek és termelgetnek, hanem exportálnak is.

Az új elnök régi gazdaember hírében állt, aki Zala megyéből jött, s Letenyén volt a Növényegészségügyi Állomás vezetője. Tartása kemény és határozott volt. Értett a gazdálkodáshoz. Emiatt aztán Zala megyében is úgy tudom összeütközései voltak. Hamarosan nálunk is, hisz az akkori rendszer az ilyen típusú embereket nem bírta elviselni. Aki egyszer a járási és megyei vezetéssel összeütközött, annak vége volt. Ami szomorúbb, nemcsak neki, hanem az általa irányított gazdaságnak is. Egy alkalommal az akkori Városi Pártbizottság titkárával (Kovács Ferencsel) szököltetésbe keveredett, egymást sértegették. Ebben a szópárbajban hiába győzött Belső Imre, a hatalom akkori megtestesítője nem hagyta retorzió nélkül az ügyet. Csak az első „rést” kereste, — amelyet hamar meg is talált — és máris megnyílt a revans. Magyarán

nem kaptunk támogatást, és ez főleg az anyagiakra vonatkozott. Bebizonnyították, hogy Belső Imre nem tud gazdálkodni. Ezt követően alap és mérleghiányosak lettünk.

Ami munkámat illeti, természetesen megpróbáltam legjobb tudásom szerint elvégezni a feladatokat az akkori eszközök figyelembevételével. Kezdetben egy kétkerekű hintóm volt, ezen osztoztunk egyik munkatársammal. Később motorkerékpárral közlekedtem. Már nős voltam, amikor Ilonában kaptam néhány hónapra helyet. Az irodában kisöpörtük az egyik raktárat és azt laktuk egy darabig. Később kialakítottak családomnak egy

kétszobás lakást, amelyből 1977 körül költöztem a mai szolgálati lakásba.

A tsz így is fejlődött, az említett konfliktusok ellenére.

Ebben az időszakban szünt meg a gépállomás, ahol egy tsz közti vállalkozást hoztunk létre. Ennek tagjai voltak: Csögle, Gyepükaján, Káptalanfa és Csabrendek. Itt különböző tevékenységeket, főleg gépiparit végeztünk. Időközben megépítettük a ma is funkcionáló gépműhelyt, nyárfást és szőlőt telepítettünk. Vagyis leraktuk a tsz nagyüzemi gazdálkodásának alapjait. Bővelkedtünk ambícióban, munkakedvben, tehát rengeteget dolgoztunk...



# „KISSÉ ELIDEGENEDTÜNK EGYMÁSTÓL”

Farkas Zoltánné

Amikor a tsz-ben dolgoztam édesanyám helyett (1959-60-ban), úgy emlékszem mindenki nagyon szorgalmas volt, ment a mezőre dolgozni, bízott abban, hogy év végén lesz fizetés. Ekkor még ismeretlen volt a havi fizetés, kíváncsian vártuk a munkaegység értékének alakulását, amelyet egyrészt terményben, másrészt pénzben kaptunk.

Időközben természetesen a tsz szolgáltatásokat is végzett. Amikor év végén kiderült, hogy ötszáz forintot még be kell fizetni, akkor ért mindenkit a nagy csalódás. Ez persze elvette az én kedvemet is a tsz munkától, ezért nem igyekeztem ide. Így kerültem a sümegi járási tanácshoz, majd ezt követően a KISZ Bizottságra Ajkára. Ide 1970-ben jöttem vissza.

Akkor a tsz viszonylag jól gazdálkodott, úgy emlékszem rendszeresen fizetett, ezért is mertem vállalkozni a munkára. Időközben elvégeztem a gyors- és gépipró iskolát, s ilyen minőségben dolgoztam itt is. 1.450 forintot kaptam, ami akkor nagyon jó fizetésnek számított. Emlékezetem szerint elégedett hangulat uralkodott, mindenki megkapta a tisztességes fizetését.

Nagyon meglepődtünk, amikor 1971. év végén Kovács Ferenc járási első titkár kijött és Belső Imre akkori elnökkel szövtársba keveredett. Mi

nem tudtuk ezt mire vélni: egymással szemben álltak, mindketten ütötték az asztalt és szinte üvöltöttek. Kovács Ferenc fenyegetőzött és közölte Belső Imrével, hogy majd a közgyűlésen mindent tisztázunk. Később tudtuk meg, hogy a tsz veszteséges lett. Nagyon tanácstalanul álltunk, fogalmunk sem volt, hogy mi folyik a tsz-ben, ki lesz az új tsz elnök. Csak azt tudtuk, hogy Belső Imrét le fogják váltani.

Természetesen én is mint mindenki, kíváncsi voltam, hogy kit jelölt a párt. Helybelire akkor nem is gondoltunk. Szita György párttitkártól érdeklődtünk, aki végül elárulta, hogy egy névrokonom lesz, akit jelölni fognak. Megmondom őszintén, nagyon féltem és akkor elhatároztam, hogy elmegyek a tsz-ből. Később kiderült, hogy a félelmem alaptalan volt. Maradtam. Miután régóta itt dolgozom, állítom: a termelőszövetkezeti közgyűlések hangulata egészen más volt, mint a mai. Akkor az emberek egymásnak is el merték mondani, ha a munkában valamilyen hibát láttak, egymásnak őszinte kritikusi voltak. Most szinte érdektelenné váltak. A lényeg az, hogy a pénzüket kapják meg. Tehát e körül forog minden. Arról senki nem beszél, hogy hogyan kellene jobban dolgozni, mit kell azért tenni, hogy többet is kapjanak. Valószínű-

nek tartom, ebbe bejátszik az is, hogy kisebb csoportokban már előzőleg megbeszéljük az olyan kérdéseket, amelyeket a közgyűlés vagy küldöttgyűlés dönt majd el. Nem beszélve arról, hogy akkor kisebb is volt a tsz, tehát jobban ismerték egymás munkáját az emberek. De a közösségi szellem romlását mutatja az is, hogy ma nehéz összehozni kulturális eseményekre vagy tanfolyamokra az embereket. Régen például volt főzőtanfolyam, varrótanfolyam. Azt mondani se kell, hogy ott nagyon sokan voltak, s szintén elbeszélgettek egymással. Ma bezárkóznak: megnézik a TV-t, szinte csak otthon dolgoztatnak, ezáltal egymástól egy kicsit elidegenednek. Ezt a régi közösségi életet azt hiszem sokan visszasírják, de valószínű ezen már nem tudunk változtatni.

Mivel a Szociális Bizottság elnöke vagyok, mindig várom, hogy jöjjenek segítségért. Az utóbbi időben ez is egyre inkább ritkul. Ennek az okát is keressük, kutatjuk, hiszen mindenki

arról beszél, hogy romlik az életszínvonal. Mégis az a véleményem, s ez valószínű így van: az elesett, idős emberek egy része kihalt, míg mások — alacsony nyugdíjuk ellenére — talán szegyenlik is, hogy a tsz-ből kérnek segítséget. Eddig a tsz vezetése — ha indokolt volt — egyetlen kérelmet sem utasított el. Most már több éve gyakorlat, hogy az iskolás gyermekeket támogatjuk, s az egyedülállók is kapnak szociális juttatást.

Úgy érzem sokat köszönhetek cégemnek. Amikor építkeztünk, a termelőszövetkezet sokat segített. Nem is tudtunk volna másképp házhoz jutni, hiszen egyedüli olyan gazdasági egység a tsz, amely az embereknek itt Csabrendeken segítséget adhat. Úgy tudom, hogy nemcsak mi, mások is a tsz révén tudtak és tudnak építkezni. Sőt ma már a tsz tagok vissza nem térítendő kölcsönt és hitelt is kapnak, és sok egyebet. Mindez jól jön, főleg a fiatalok számára.



# A „PÉNZÜGYMINISZTER” NEM BÁNTA MEG LETELEPEDÉSÉT

Hetyei József

Látszólagosan nyugodt, alapjában véve nyugtalan, akarnok természet. Környezetét valójában tudatosan teszi borulátóvá, s ezzel keményebb munkára sarkallja munkatársait. Igazi pénzügyes, aki fizetni nem, csak kapni szeret. Soha nem készült mezőgazdasággal kapcsolatos számviteli feladatok elvégzésére, mégis mint „pilátus a krédóban”, szinte a szövetségi élet kezdetétől e mozgalomba esett. Közgazdasági precizitással mondja el Hetyei József a rózsásnak éppen nem mindig jellemezhető életét.

\*

Dunántúli textilipari vállalatnál kezdtem 1950-ben, majd egy lenszövő cégnél folytattam. A mezőgazdaság szocializálása abban az időben az ipart sem hagyta érintetlenül, s munkáshatalom lévén természetes volt, hogy mi is a párt döntését segítsük. Igaz, kevés fogalmunk volt azokról a szovjet kolhozokról, amit példaként állítottunk. Annak sem voltunk tudatában, hogy az új szövetségi forma milyen végeredménnyel jár, de akkor nem is volt illő erről gondolkodni. Én persze nemcsak agitáltam. Felszólításra, mint kihelyezett szakember — 1959 áprilisában — Ménfőcsanakra

főkönyvelőnek szegődtem, majd Téten folytattam a munkát.

Itt is úgy ment a szervezés mint a legtöbb helyen. Ménfőcsanakon először a legjobb gazdákat léptették be, utána ment minden mint a karikacspás. Ebben a községben nagyon sok közepes és jó gazda volt, rendkívül szorgalmas népek lakták e vidéket. Ehhez párosult egy viszonylag jó közgazdasági és ökológiai környezet. Már az első évben — és ez abban az időben nagy szó volt — 27 forintot fizettünk, de 30 forint alatt ritkán volt a munkaegység értéke. Ennek negyven százalékat pénzben, míg hatvanat terményben kapták a tagok.

Egyébként 1400 ha-on 287 tag dolgozott. Emlékezetem szerint mindenkinek meg volt elégedve. Gyorsan elfelejtették — legalábbis nekem úgy tűnt —, hogy néhány évvel azelőtt még magángazdák voltak.

Először építettünk egy száz férőhelyes istállót, majd ezt követően egy harminc vagonos magtárt. Jól ment a tsz, amikor a járási tanács mezőgazdasági osztályára főkönyvelőt kerestek. Rám esett a választás. Így kerültem Győrbe, s ott dolgoztam 1966 nyaráig. Ezt követően ismét visszajöttem Ménfőcsanakra és 1971-ig irányítottam könyvelésüket. 1972-74-ig

pedig a téti termelőszövetkezet főkönyvelője voltam.

Visszatérve a tanácsi időkre elmondhatom: a járási tanácsnak nagy volt a hatalma, mi határoztuk meg a termelőszövetkezetek tervét (a miénket pedig a megye), ellenőriztük és jóváhagytuk: a mérleget és így tovább. Szakmai és talán egyéb szempontokból is nagy hatalomnak számított a mezőgazdasági osztály.

Az első tsz elnök akivel együtt dolgoztam Galgóczi Károly, a híres író bátyja volt. 1965-ben váltották le — úgy rémlik a párt kezdeményezésére — alaptalanul. Ezt követően kerültem (1974-ben) Csabrendekre, bár eredetileg Veszprémbé készültem. Az egyik ismerősöm hívta fel a figyelmemet az újsághirdetésre, miszerint a tsz főkönyvelőt keres. Gyorsan megkerestem a tsz elnökét, aki elmondta, hogy milyen elképzelések megvalósításával indulnak az egyesülés után. Öszintén megmondom, tetszett az elnök magatartása és elképzelése. Úgy éreztem, együtt tudunk dolgozni. Azt hiszem, neki sem volt rossz benyomása rólam. Így aztán szinte percek alatt — bár ezt akkor még nem tudtuk — mint kiderült, hosszú évekre elköteleztük egymásnak magunkat. Gyorsan leinformáltak. Akkor még az volt a divat, hogy a járási pártbizottság első titkára is beleszólhatott a személyi kérdésekbe. Így velem mentek el volt munkahelyemre, no meg persze a győri városi pártbizottság első titkárához. Ezt követően közölték, hogy az ő részük-ről zöld az út. Ha én is úgy akarom, jöhetnek Csabrendekre. Ahogy a munkahelyet, hasonlóképp a vidéket is meg-

kedveltem. Most már úgy tűnik, véglegesen itt maradok, hiszen minden ideköt: a házam, az Öreghegyben lévő hobbipecém és szőlőm...

Az elmúlt 15 év persze nem volt könnyű, voltak jó és rossz éveink. Természetesen ilyenkor az ember mindig csak a jóra emlékszik. A vezetés általában velem együtt derülátó volt. Általában úgy kezdtük az évet: „no majd ez jobb lesz”. Nem tudott bennünket elkeseríteni az esetleges előző sikertelenség.

Szakmailag itt kiélhettem magam, mivel szinte az elsősk között voltunk akik a könyvelést gépesítettük, korszerűsítettük. Először 1978-ban vásároltunk modern eszközöket. 1980-ban a szombathelyi SZÜV-vel kötöttünk megállapodást gépi könyvelésre, 1986-ban pedig COMMODORE gépeket vásároltunk. Szinte mindent számítógépre vittünk — illetve ma is folyamatosan vizsgálunk — s 1990-ig ez a fejlesztés befejeződik.

Az adminisztráció korszerűsítéseként kevesebb munkaerővel oldjuk meg a feladatokat és minőségileg többet produkálunk. Az első években érthetően nem volt könnyű a munka szervezése. Tulajdonképpen azokkal kellett együtt dolgozni, akiket örököltünk az előző tsz-ekből. Ugyanúgy ahogy egyéb más területen, itt is megpróbáltunk mindenkinek munkát biztosítani, ha az előző egzisztenciát nem is tudtuk nyújtani.

Arra törekszem még a hátralévő időben, hogy tovább javítsuk információs rendszerünket és nagyobb anyagi elismerést adjunk valamennyi termelőszövetkezeti dolgozónak.



# BÍZOM A JÖVŐBEN!

Illés Gyula

Megtettesült szorgalom és kitartás jellemzi. Mindig a termelőszövetkezetben dolgozott és a gépek világában élt. Minden tekintetben maximalista és határozott egyéniség. Csak azt követeli meg másától, amit maga is meg tud tenni. Szinte a mai napig a termelőszövetkezet testületi munkájában részt vesz, így a gazdálkodás formálói közé tartozik. Az új dolgok iránt fogékony egyéniség. Családi élete rendezett. Két felnőtt gyermek apja.

Nagy lélegzetvétellel kezdi életét mesélni:

\*

— Egészen fiatalon, 1962 júniusában a nagytárkányi Szabadság tsz.-ben kezdtem a munkát. Abban az időben Németh József volt a tsz. elnök, aki előtte katonatisztként dolgozott. Úgy láttam, hogy Tárkányban nagyon sok szegény ember él. Volt néhány kulák is, de szerintem csak többet dolgoztak, ennyi volt a különbség köztük és a szegények között. Emlékezetem szerint e térségben sok burgonyát termeltek, de később volt koliaander, dohány és ricinus is. Ezekre a növényekre szerződést kötöttünk, de ritkán tudtuk azt teljesíteni, hiszen ezek nem e vidék jellegzetes növényeinek számítottak. Ezen kívül még termeltünk szarvaskerepet, somkórót, attól függően, hogy a járási tanács milyen utasítást adott.

Az egyesülés után a csabrendeki gépműhelyben dolgoztam. Nagyon

keveset tudtam arról, hogy a vezetés milyen intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy előbbre lépünk. Hiába volt a tagságé — legalábbis formailag — a szövetkezet, bizony keveset tudtunk a közösről. Azt sem tudom például, hogy a Belső Imre által vezetett szövetkezet hogyan lett alap- és mérleghiányos. A fizetésünket megkaptuk, más ügyekkel kevesebbet törődtünk. Véleményünket nem lehetett elmondani, vagy legalábbis nem volt tanácsos az akkori politikai rendszerben. Akkor tudtuk meg, hogy baj van, amikor Antal János a járási tanács mg.osztályvezetője a vezetőséggel, illetve a közgyűléssel ezt ismertette. Bizony valamennyien meglepődtünk. Több hozzászóló kemény hangon követelte a felelősségrevonást. Különösen akkor nőtt a gond, amikor a bent fogott húsz százalékot év végén nem tudták kifizetni.

Miután a munkák rendben folytak, talán munkaerő gondunk sem volt. Saját problémáinkkal voltunk inkább elfoglalva, mint a közösével. Ez nem jelentti azt, hogy nem jártunk nyitott szemmel és nem láttuk azokat a hiányosságokat, amelyek ronthatták a szövetkezet eredményességét.

Ha végig gondolom szövetkezetünk egész történetét, bizony nagyon küzdelmes és nehéz útnak kell tekinteni. Nem lehet összehasonlítani az akkori állapotokat a maival. Éppen ezért azt hiszem realisabban tudjuk értékelni — még akkor is ha az igényeink meg-

nőttek — azokat az éveket, amelyek a szövetkezet fejlődését és mai helyzetét hozták létre. Úgy gondolom, nemcsak hűséggel, hanem munkámmal is hozzájárultam a szövetkezet mai

eredményeihez. Változatlanul bízok abban, hogy a kialakult új helyzet, a szövetkezet belső átrendezése, az érdekvizonyok megváltoztatása valamennyiünknek jobbat hoz.



# AGGÓDOM A JÖVŐNKÉRT!

Dr. Izmendi Dániel

Nemcsak neve, de habitusa is török származásra vall. Tán befogadnák maguk közé még a kun-magyarok is, főleg bajusza és orrállása miatt. Izig-vérig szakember. Amit a szakmában tudni kell, minden benne van: magabiztos, lelkiismeretes, fáradhatatlan, szorgalmas, ügyes. Ahogy szokták mondani, nagy hajtós. Szakmailag másokkal szemben olykor bizalmatlan, de ezzel együtt az egyik legmegbízhatóbb munkatárs.

\*

— Nehéz volt az életem, mint a termelősövetkezeté, bár nem akarok a kettő közé párhuzamot vonni. Már 16 éves koromban szülők nélkül maradtam. Hamar meg kellett tanulnom, hogy az életben elsősorban magamra számíthatok. Szinte teljesen önálló lettem. A tsz-ekről — ahogy a legtöbb fiatal — keveset tudtam. Mindössze annyi volt a kapcsolatom, hogy a szülőfalumban ismertem, akik ott dolgoztak.

Allatorvosi pályára készültem, de később beláttam, nincs reális lehetőségem a sikeres felvételre. Úgy érzem nagyon racionálisan gondolkodtam, s láttam saját helyzetemet, éppen a családi körülményeimből kiindulva. Biztosra kellett mennem. Mivel mindenféleképpen a mezőgazdaság felé orientálódtam, ezért az agrárpályát választottam.

Számításom bevált, felvételt nyertem a keszthelyi Agrártudományi Főiskolára 1965-ben. Tanulmányaimat 1969-ben fejeztem be, s kaptam meg diplomámat.

Az elmúlt időszakkal kapcsolatosan csak kellemes emlékeim vannak. Ez a rendszer tanított ki, illetve adott lehetőséget — szinte a nulláról indulva — egyetemi végzettséghez. A kapott ösztöndíj és a különmunkák bőségesen fedezték diákkori kiadásaimat. Egyszóval nem nélkülöztem. A nehézségeket, az egyedüllétet már az első évben oldotta Anikó, akivel 1969-ben házasodtunk össze.

Tanulmányi szerződést kötöttem a dunaszentgyörgyi termelősövetkezettel, ezért itt kezdtem a munkát. A termelősövetkezet nem gördített akadályt az elé, hogy egy év után a mócsényi „Völgyesség” termelősövetkezetbe menjek át főagronómusnak. Itt két évet töltöttem el.

Közben sógorom inspirálására a szentimrefalvai termelősövetkezet főagronómusi állását pályáztam meg. 1973-76-ig itt, majd ezt követően a jelenlegi munkahelyemen, a csabrendeki „Egyetértés” termelősövetkezetben folytattam munkámat. Voltam kerületvezető, főagazatvezető, s jelenleg az alaptevékenység főmérnöke vagyok. A növénytermesztés területén nem voltak nehézségeim, a szakmát megtanultam. A nagy termelősövetkezetben azonban — miután az

alaptevékenység irányítását bízták rám — sokat kellett ahhoz tanulnom, hogy e feladatkört maradéktalanul el tudjam látni. Főleg közgazdasági és vezetői készségemet kellett fejlesztenem.

Hivatásomat nagyon szépnek tartom és mindent megteszek azért, hogy elképzeléseink valóra váljanak. Nem csalódtam idáig a szakmában. Úgy látom, a termelőszövetkezet vezetése jól együtt van. Nyugodtan az emberek szemébe nézhetünk, hiszen elképzeléseink döntő részét megvalósítottuk. A tsz-nek ma kiegyensúlyozott pénzügyi helyzete van, viszonylag stabil.

A mai gazdasági helyzet mindenkit, így engem is nyugtalanít. Attól tartok, hogy a szövetkezetünkben az eddig elért eredményeket egy rossz, országos szintű döntés megsemmisíti. Mint

az elmúlt évek sikereinek és kudarcainak részese csak azon fáradozom, hogy ez a közösség ne menjen szét. Óriási károkat okoznának ennek az országnak és sok-sok embernek, ha egy nyugati mintájú szövetkezést akarnánk megvalósítani. A nagyüzem előnyeit meg kell tartani, a hátrányait pedig csökkenteni. Csupán néhány rendelkezést kellene megszüntetni és lehetővé válna a régóta deklarált jelző: „a szövetkezet a dolgozó parasztságé”. Természetesen a vagyont jelképesen szét kellene osztani a tagok között és ezután osztalékot adni. Ehhez olyan jövedelmet kellene biztosítani, amely lehetővé teszi a tőkearányosságot. Erre azonban a mai szabályozókat és gazdasági helyzetet ismerve, nem sok tsz-ben van lehetőség. Remélem a miénkben igen!



# „EGY ÉJSZAKA ELVITTEK BENNÜNKET...”

Kasza József

— Akkoriban a jó gazdák közé tartoztunk. Harminc holdon gazdálkodtunk, de mindig volt ló- és ökörfogat, 5-6 tehén az istállónkban. A tsz megalakulása előtt dolgoztam ugyan a gazdaságunkban, de akkor még nagyon fiatal voltam. 1959-től vagyok tsz-tag. Először mint kihelyezett agronómus Hosztóra kerültem.

A tsz szervezésre úgy emlékszem, hogy 1959-ben egy éjszaka elvittek bennünket — tizenkettőnket — a tanácsházára, ahol aláírtuk a belépési nyilatkozatot. Utána mindenki azon nevetett, hogy „clestünk”. Ez alatt azt kell érteni, hogy megadtuk magunkat és beléptünk.

Szegváron Herczeg Ferenc volt az első elnök, míg Hosztóton Molnár Feri bácsi, aki a csabrendeki egyesülésig

ott maradt. Az egyesülés évében halt meg szegény. A zalaszegváriak hosszú ideig azért nem „ruháztak be”, nem építettek istállót, mert arra gondoltak, hogy a tsz meg fog bukni és mindenki visszakapja a földjét. Kardos János ideje alatt épült egy istálló. Ez a Lázár József féle birtok jelentett még a tsz állattartásának némi segítséget, hisz 50 férőhelyes istállója ma is alkalmas állattartásra.

Lázár Józsefről annyit tudunk, hogy mintegy kétezer karasztrális holdon gazdálkodott. Itt a környéken a legnagyobb földbirtokosnak számított. Ismereteim szerint a Gyulai-féle birtokot vette meg. A jelenlegi ötven férőhelyes istállóval szemben lévő épületben lakott és sokat tartózkodott Hosztóton.

# A SZORGALMAS KÖZGAZDÁSZ

Kizmus Józsefné

Immáron tizenöt esztendeje dolgozik a termelősövetkezetben. A számvitel megszállotta, a szakma őstehetősége. Kevesen vannak, akik nála jobban ismerik a tartozik-követelt. Az egész számvitel a vállán nyugszik. Türelmetlen, de jóindulatú típus, akivel mindig szívesen dolgoznak munkatársai. A munkában példamutató, inkább maga csinálja, mint másokkal csináltatja a feladatokat. Mint a kis beszélgetésből kitűnik, a számok világa naprakészen él emlékeiben.

\*

Zalaegerszezen születtem 1943-ban. Jól emlékszem, 1958. augusztus 15.-én álltam munkába az akkori Hosztót és Vidéke ÁFÉSZ-nál, ahol egy évig dolgoztam. Ezt követően kerültem Zalagására adminisztrátor-nak — ott Kovács Ilona volt a főkönyvelő — nyolcszáz forint fizetésért. Itt dolgoztam 1960 április 30-ig, s május 1-től pedig már Szentimrefalván voltam főkönyvelő. Ebben az időben még nem volt végzettséghez kötve a főkönyvelői teendők ellátása. Úgynevezett rovatos könyvelést végeztünk, amelyet jól elsajátítottam. Így az adminisztrációban olyan jártasságra tettem szert, hogy nem okozott különösebb gondot a tsz főkönyvelői feladatok elvégzése. Ettől függetlenül úgy gondolta a vezetés, hogy magasabb képzettségű főkönyvelőt hoz, így

került hozzánk Takács István Budapestről.

Ezután elmentem (1961-ben) képe-sített könyvelői tanfolyamra Nagyténybe. Amikor Szentimrefalvára kerültem, Hegyi Géza volt a tsz elnök Felsőtárkányból. Négy hónap után visszajöttem azzal a feltétellel, hogy Takács Istvánnak menni kell. Így maradtam (1970-ig) Imrefalván, majd 1971-ben visszakérültem Galsára. Hegyi Gézát emlékezetem szerint Egyed Imre követte az elnöki székben, majd 1971-től Ambrus Árpád. Szentimrefalva mindig a nehéz tsz-ek közé tartozott, több egymással ellentétes csoportok gyülekezete. Ezek sokszor kerültek egymással szóváltásba. Persze nemcsak ez nehezítette helyzetünket. A munkaegység értéke rendkívül alacsony volt, 12-18 forint között ingadozott. Mi ennek az összegnek a döntő részét természetben fizettük ki.

Nagy hiba volt — most így utólag visszagondolva az akkori gazdálkodásra —, hogy mindig idegenből jöttek a vezetők. Tulajdonképpen egy rossz hangulatú tsz-ünk volt, s a közgyűlésekre is ez nyomta rá bélyegét. Az adminisztrátorokat mindig ellenségnek tartották, szükséges rossznak. Többször hangoztatták, hogy az iroda az oka szegénységünknek, sok esetben fenyegetőztek az emberek az ablak alatt nyomdafestéket nem tűrő hangon. Sajnos nem tudtunk mit tenni, nekünk dolgozni kellett. Később már



megszoktuk és természetesnek vettük azt a magatartást. A parasztembernek soha nem kellett adminisztrátor, gondolom ezért is volt ez az ellenséges hangulat.

No meg abból a szemléletről is fakadhatott, hogy az értékes munkát csak a fizikai dolgozók adhatják.

Bizonyára nem szerettük ezt az állapotot, hiszen a tsz-be lettek kényszerítve, földjüket elvették, állataikat összegyűjtötték. Talán higgadtabb, józanabb magatartással — úgy ahogy ezt néhány helyen, például mint Hosztóton is csinálták — könnyebben át lehetett volna hidalni a feszültséget. De nem volt olyan ember, aki megfelelő tekintéllyel olyan ráhatást tudott volna gyakorolni a tagságra, amely nyugalmat, biztonságot adott volna a közösnek. A szegénység meg általában mindig veszekedést szül. Hát mi is így voltunk.

Annak ellenére, hogy lényegesen többen voltak a tsz-ben mint ma, kevés volt a munkáskéz, ezért az irodások is többször kimentek gyűjteni szénát. De egyéb más munkát is végeztek. Mindez az alkalmazottakra nem vonatkozott.

Nehéz idők voltak, mindenki megpróbált úgy segíteni magán, ahogy tudott. Főleg a háztáji jelentett többletbevételt. Szinte teljes egészében önellátók voltunk. A háztáji árutermelést rendeletek korlátozták, ugyanis egy családnak csak egy tehene lehetett és egy kh földje. Ez is sok vitára adott okot, főleg ahol két család lakott. Ugyanis, ha egy tűzhelyen főztek, tehát ha közös volt a háztartás, úgy nem kaphattak külön háztájit és nem tarthattak még egy tehenet. A részes művelés divatját éltük akkor, szinte minden harmados volt.

1965-ben szereztem mérlegképes könyvelőit, akkor kötelezővé tették főkönyvelők részére ezt a képesítést. Tehát ha maradni akartam, tanulni kellett. Ezt az iskolát is jó eredménnyel fejeztem be. Talán csak a politikai gazdaságtannal küszködtem, de akkor nem volt kötelező még a vizsga. Enélkül is megkaptam a munkám végzéséhez szükséges oklevelet. Az 1974 évi egyesüléstől a jogutód csabrendeki tsz-ben dolgozom. Azóta több beosztásban is dolgoztam, de hosszú ideje a főkönyvelőhelyettesi teendőket látom el.

# „BÉLA BÁCSI TÍZ SZAVAZATTAL TÖBBET KAPOTT”

Kustos Géza

Kicsit gyors beszédű, közepes termetű, életerős, határozott magatartású, következetes parasztember. Munkában igazi végrehajtó, ellentmondást nem tűrő. Mint magángazdát is a legjobbakkal közre sorolták. Kistárkányban az egyik legnagyobb földbirtokkal rendelkező család sarja. Birtokához tartozott még a ma is meglévő nagy családi ház, hatalmas udvarral és istállókkal. A 66 éves, fúrge mozgású és gondolkodású Géza bácsi háza már nem vall az igazi nagygazdákra. Az istállóból azonban nem hiányzik a nagy „szerelem” (a ló, a tehén, a hizóbika), az udvar tele van baromfival, meg az állatok etetéséhez szükséges takarmánnyal. A pajtában régi paraszti munka kellékei. Nem kell sokat fagatni, magától is beszél. Sorban jönnek az emlékek, sérelmek, kudarcok és sikerek.

\*

— Nagytárkányban tizenketten voltunk nagygazdák. Igazából valamennyiünknek kulák listára kellett volna kerülni, azonban egy kis furfanggal megúsztuk. Hivatalosan csak egyet tartottak nyilván, Zelenka Ferencet, mert nem volt hajlandó — legalább névlegesen — földjétől megválni. Hatvan kataszterünkől 1948-ban

felajánlottunk 20 holdat, amelynek döntő része Badacsonyan volt. Kiváló minőségű szőlőt, természetesen rajta pincével, a szükséges felszereléssel. Ezt utólag még ma is sajnálom, jobb lett volna felajánlani a tárkányi területet.

Megjegyezzük, akkor nem volt sok idő a gondolkodásra, hiszen sorsuk függött azon, hogy a tulajdonukban lévő birtokból mennyit adnak le és mennyit hagynak meg. Még így is manipulálniuk kellett, hogy idő közben az ÁVH-s legények meg ne puhítsák életüket.

Az akkori időkben — bármilyen furcsának is tűnik — a legtöbbet a nagybirtokosok dolgoztak. Ugyanis arra nem volt lehetőségük, hogy dolgozókat alkalmazzanak, mert az azonnal kizsákmányolásnak hatott és akkor ismét következett a retorzió. Ha nem munkálták meg a földet — ami szinte elképzelhetetlen volt — azért is büntetés járt. Hát ebből a helyzetből kellett valamilyen módon a kiutat megtalálni. Géza bácsi e korszakra jellemző esetet elevenít fel:

— A pártbizottság és a mezőgazdasági osztály az udvarokat vizsgálta. Előzőleg megmondták, hogy egy szál szalma sem lehet, tehát nagy rendnek kell lenni. Természetesen ezt mindenki komolyan vette. Sajnos nálam még-



is találtak hibát. Tíz szalmaszálat találtak a trágyától a kazalig, s ezért tízezer forintra büntettek. Abban az időben ez nagy pénz volt. Sok adót fizettem, de azért ezt is kibírtuk. Különben soha, egy fillér adótartozásunk sem volt. Ezt tudták és azt is, hogy nagy az adóprés. Viszont nem elegendő ahhoz, hogy bennünket szegény emberré tegyenek, ezért kellett — szerintem — még valamit kitalálni.

Emlékszem: a három embert (Vasáros Lajost, Hános Jánost, Kustos Károlyt) beültették az autóba, miközben arra járt Szintekovácsi Gizella és megjegyzést tett. „Micsoda dolog, hogy minden indok nélkül elvisznek embereket.” — mondta. Nem kellett erre több, őt is beültették a kocsiába. Természetesen a három férfit megverték, majd egy nap múlva kiengedték őket. Arról, hogy mi történt, semmit nem szólhattak. Később szegény Hános Bácsi felakasztotta magát.

A Tárkányban élő — 1920-24 között — parasztok nagyon sok földet vásároltak a Svarc birtokból (zsidó alapítvány volt), de az örökösök úgy adták el a birtokot, hogy az aranykoronánál csaltak. Alacsonyabb értékeket jelöltek meg, de természetesen a földekért magasabb árat kértek. Ezen a viszonylag jó földeken nagyon gyorsan gyarapodtak, így további földeket tudtak vásárolni. A deáki rész volt a leggazdagabb, egyes helyeken a hús AK.-át is meghaladta a tényleges érték. Géza bácsiéknak ezen a területen volt a birtokuk. A legnagyobb gazda Zelenka Ferenc volt, aki 80 holdat művelt. Hános János — aki felakasztotta magát — 100 hold birtokkal rendelkezett. Végül ők ketten kulákok maradtak.

— A tsz alapítására nagyon élénken emlékszem. 1959 márciusában jöttek

hozzánk: Szita György főállattenyésztő, Badics Imre osztályvezető, Balogh Bertalan a megyétől, Farkas Béla párttitkár. Szinte mindenkinek a lakására kimentek és a nagyüzem elnöyeiről beszéltek. Ilyeneket mondtak: kevesebb lesz a barázda, lehet gépesíteni, nem kell adót fizetni, eltűnik a különbség a parasztok között...

Sokan hitetlenkedtek az ígéretekben, aztán mikor lementek a járásiak és megyeiek, egymással mégis megbeszélték, mitévők is legyenek. Ennek színtere leginkább az iskola és kocsmahelyiség volt. Látták és hallották, hogy másutt is ezt teszik. Érezték ösztönösen, hogy nincs lehetőség az ellenállásra. Ha már így alakult, akkor tisztességgel és becsülettel alakítsuk meg a tsz-t, dolgozzunk olyan szorgalommal mint eddig — gondolták.

— Két jelölt volt tsz elnöknek: Badics Béla bácsi és én. Béla bácsi tíz szavazattal többet kapott nálam. A pártbizottság a ké. jelöltre azért tette a javaslatot, mert mindketten jól gazdálkodtak, ami fél sikernek számított a szervezést illetően.

Ez jó taktikának bizonyult másutt is, mint később kiderült. Géza bácsi is vezető lett, ő irányította a növénytermesztést, Horváth Istvánné (Mari néni) lett az agronómus. Érdekes, amikor magángazdák voltak, akkor is pontosan meghatározta a járási tanács miből mennyit kell termelni és ugyanígy a tsz-eknek is tervet bontottak le. Mindeféléből termeltettek, amire az országnak szüksége volt. Azt azonban nem vették figyelembe, hogy alkalmas-e a terület természetére.

— Később egyesültünk a csabrendeki termelőszövetkezettel. Egy egység értéke a tárkányi Szabadság tszben 21,1 forint, míg a csabrendeki tszben 19,6 forint volt. Az egyesülés mel-

letti fő érv az volt, hogy Tárkányban a vezetés nem megoldott, ugyanakkor Csabrendeken igen. Így együtt jobban tudnak gazdálkodni. Ahogy nem akartak beállni a tsz-be 1959-ben, most egyesülni sem akartak.

Kustos Géza az új tsz-ben is mint növénytermesztő, majd állattenyésztő brigádvezetőként dolgozott egészen nyugdíjazásáig (1983.). Az egyik legjobb, legrátermettebb brigádvezető volt, szinte pótolhatatlan ember. Mint nyugdíjas is dolgozott — brigád-

vezetőként — három évet. Szerette a rendet és fegyelmet, mindenkivel jól tudott bántani.

Az egyesülés után mindenki kapott helyet. Badics Béla bácsi darálós lett, Kovács Béla — aki Tárkányban is állattenyésztőként tevékenykedett — egészen nyugdíjazásáig maradt eredeti szakmájában.

— Azt fájjalom, hogy összesen csak 30 évet számítottak be nyugdíjazásomkor, pedig 65 évesen hagytam abba a munkát — fejezte be kissé szomorú mondandóját Géza bácsi.



# ALKALMAZKODNI TUDNI KELL!

Kustos Zoltán

Rossznyelvek szerint a község legmódosabb rokkant nyugdíjasa. Alacsony, mozgékony (sokan csak görbelábúnak hívják) ember. Mélyen ülő kicsiny szemével, mindig fürkésző tekintetével azokat a lehetőségeket keresi, amelyekkel előbbre juthat. Amibe belekezd, általában jól csinálja. Alaposak és jól átgondoltak tevékenységei. Jó vállalkozó típus, igazi paraszti alkat, aki ahogy szokták mondani „a szarból is pénzt csinál”. Amikor a tsz-ben dolgozott, akkor is ez volt rá a jellemző, ezért a legjobb brigádvezetők között emlegetjük. Bár orvosai a túlzott munkától óvják, mégis — nemcsak az ősi házban, hanem a Parapatics, majd a tsz tulajdonába átment, de attól megvásárolt gazdasági épületből — egy közepes mezőgazdasági farmot csinált. Hizlal marhát és sertést, korábban nyulakat is tartott. Hajtja, az ösztön, a paraszti vére és természetesen a vele született szorgalom.

\*

— 1933-ban születtem Szentimrefalván. Mi a közepes gazdák közé tartoztunk, mivel 17 kh földön gazdálkodtunk. Mint gazdálkodók — talán nem nagyképűség ha azt mondom — a jobbak közé soroltak bennünket. Ahhoz, hogy megéljünk az ötvenes években, el kellett mennem a gazdaságból. Így kerültem 1950-ben a Hí-

dépitő Vállalathoz. Keresetem nagy részét hazaadtam, hogy édesapám beszolgáltatási, valamint adókötelezettségének eleget tudjon tenni. Ezt követően katonai szolgálatot teljesítettem, ahol Maléter Pál volt az ezredparancsnok. 1965-66-ig a padragi bányában dolgoztam, különböző munkahelyeken, de földalatti munkából is kivettem részem. Ebben az időben 1.100-1.200 forint volt a havi keresetem, amely viszonylag jó megélhetést biztosított családomnak. Ezzel együtt természetesen gazdálkodtunk, azaz kétlakiak voltunk. Ahogy a munkából hazaértem azonnal dolgoztam, vagy segítettem apámnak, aki tsz-tag volt.

Emlékszem még azokra az időkre, amikor magángazdálkodóként dolgoztak a jelenlegi tsz-tagok. Ismerem főleg azokat az időket, amelyek kulák időszakként vannak feljegyezve. Nálunk is volt néhány kulák. Azokat hívták így, akiknek 30 holdon felüli volt földjük. Ugyanúgy üldözték és zaklatták őket, mint más községben. Tehát nálunk sem voltak kíméletesek. Arról azonban nem tudok, hogy hosszabb időre vagonukat is elvették volna. Van még ma is egy olyan gazda, akit a jobbak közé soroltak. Ő Parapatics Béla bácsi, jelenleg 95 éves.

Részt vettem az akkori Paraszti Ifjúsági Szövetségben, az EPOSZ-ban. Mielőtt a tsz megalakult volna, Puskás János járási EPOSZ taggal már sokat beszélgettünk a szervezetről. Ő volt az

egyik agitátor. Emlékeztem szerint nem voltak durvák, megpróbáltak rábeszélni bennünket — így édesapámat és engemet is —, hogy próbáljuk meg az erőnket összeadni, s közös gazdaságot csinálni. Engem hamar meggyőzött, miután én is agitáltam. Az eredmény hasonlóan mint másutt, itt sem maradt el. Két lovat, két csikót, 4 tehenet vittünk a közösbé, s körülbelül 1.000-1.400 forintot kaptunk a bevitt állatokért és szerszámokért.

Az állatok először helyben maradtak, mert nem volt közös hely, így apám dolgozhatott velük. Sokan örültek ennek, mivel ezáltal megmaradt a tulajdonosi érzet. Gondját viselték az állatoknak és azokat sajátként kezelték. Úgy emlékszem vissza ezekre az évekre, hogy szinte az első perctől kezdve nagyobb volt a munkafegyelem, mint most. Ezt abban látom, hogy a paraszt tudta mi a dolga és természetesnek vette, hogy azt el kell végezni. Csak a leglényegesebb kérdéseket beszélték meg. Ki hova megy dolgozni, mit csinál, a többit mindenki temperamentuma, vérmérséklete szerint végezte.

Időközben beiratkoztam a mezőgazdasági technikumba, de a munkahelyemnél nem akarták, hogy ezt az iskolát elvégezzem. Miután a háborúban kimaradt egy évem, a 8. osztályt is elvégeztem a középiskola előtt. Nem akarok dicsekedni, de jó volt az eredményem. Talán ezért is beszéltek rá a technikumra.

1965-től a keszthelyi Mezőgazdasági Technikum levelező hallgatója lettem, 1966 októbertől pedig a szentimrefalvai tsz növénytermesztője. Nem kaptam akkor még vezető beosztást, fizikai munkát végeztem, mint édesapám.

Csak egy érdekes epizódként említtem meg a következőt. Kézzelem teríték akkorigiban a trágyát. Én, aki még a régi paraszti munkához szoktam — amelyre a pontosság és precízesség jellemző — csodálkoztam, hogy a néhány év óta tsz-tag nők fele idő alatt végeztek a trágyaterítéssel. A norma egyébként egy kh volt. Megfigyeltem, hogy csinálják, ugyanis ők voltak a példaképek mindenütt. Később én is úgy csináltam, persze hamarabb végeztem mint az asszonyok. Sajnos a közös munkának nemcsak ezen a területen, hanem másutt is ilyen negatívumai voltak, amely előbb-utóbb kihatott a termelési eredményekre. Ezt még a technika fejlődése, a korszerű, nagyobb hozamú fajták sem tudták ellensúlyozni.

Miközben a technikumot végeztem, egy szakmunkás bizonyítványt is szereztem, ami hat hónapos bentlakást jelentett. 1967-ben Kumbor Iván tsz elnök kért meg, hogy legyek brigádvezető. Ettől kezdve a növénytermesztésben dolgoztam. Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a tsz-ben először nem kaptam tanulmányi szabadságot, de azt a döntőbizottságnál megfellebbeztem, így később megadták. 1967-ben leváltottak — én úgy ítélem meg, hogy az irigyeim tették — s akkor elmentem Hosztótra, ahol 1971 májusáig dolgoztam. Nagyon jó helyem volt, az akkori tsz elnök Molnár Feri bácsi jól összefogta az itt élőket. Egészen az egyesülésig, kezdéstől ő volt a tsz elnök. Nem volt veszekedés, könnyen megegyeztek az emberek. Itt olyan „majorgazdaszerűség” voltam. Feri bácsi 1.900 forint fizetést adott, bár én ennél többet kértem.

Kumbor Iván után 1974-ben Amburus Árpád lett a tsz elnök, aki hívott



haza. Közben Szegvárral egyesültünk. Először itt is mint brigádvezető dolgoztam. Később úgy éreztem, hogy feltékeny rám az elnök, de végülis a csabrendeki tsz-el történő egyesülésig nagyon jól tudunk együtt dolgozni. A korábbi feltékenységtől eltekintve nyugodtan mondhatom, hogy barát-ság fejlődött ki köztünk.

A csabrendeki nagy tsz-ben először a veszprémgalsai térségben, mint brigádvezető, majd kerületvezető lettem. Később egy ellenőrző csoportban kaptam helyet, ahol normákat alakítottunk ki. 1982-ben betegségem miatt lerokkantosítottak. Jelenleg nyugdíjas vagyok. Ahogy az egészségem engedi, úgy gazdálkodom.

# A NAGYCSALÁDOS „KÉTLAKIAK”

Major József

Magas, még ma is erős testalkatú, rendkívül kitarító, szorgalmas, kreatív ember. Soha nem riadt vissza a fizikai munkától, és mint arról később vall, azt korán is kezdte. A mezőgazdaságban sokáig dolgozott, de nem ez az igazi profilja. Az apjától örökölt és tanult kőműves szakma áll szívéhez közelebb, de természetesen a mezőgazdasági munka is vérében van. Józan gondolkodása és mértéktartása pályafutását mindvégig meghatározta.

\*

— 1933-ban Gyapúkajánban születtem, hétgyermekes családból származom. Apám kétlaki volt, mivel hat hold földet műveltünk és emellett kőműves szakmában dolgozott. Természetesen ebből nem élt meg, ezért mindig azon gondolkozott, hogy hol lehet többet keresni, hova lehetne vinni a családot, ahol a megélhetés biztonságosabb és jobb. Így kerültünk először (1935-ben) a válságot követő időszakban Lőrintére. Végül is a Jókai-féle birtokon dolgoztunk. A hétgyereknek ez sem adott megélhetést, ezért egy idő után el kellett jönnünk. Arra gondoltunk, hogy az 1938-as évben kezdődő ajkai nagy építkezés (Erőmű és Timföldgyár) jó munkalehetőséget nyújt a családnak. A nagyobb gyerekek már Lőrintén maradtak, csak mi kisebbek — én voltam a hatodik — jöttünk Nagytárkányba.

Szeretném elmondani, hogy a cselédek sorában az iparos ember a ranglétra felső fokán állt. Ezért édesanyámnak kijárt a tésasszonyi rang és konvenciónk is legalább 25-30 százalékkal meghaladta a mezőgazdasági munkát végző cselédekét. Addig amíg ők 18 q, mi 22 q gabonát kaptunk. Természetesen mindenkinek lehetett a szerződésben foglaltak szerint állatokat tartani. Azt mindig a birtokos határozta meg, hogy milyen mértékben. Ezen kívül úgynevezett fertálypénzt is kaptunk (negyedévenként), a napi szükségletek kielégítésére. Arra is emlékszem, hogy egy kateszter földet kaptunk, amelyen azt termeltünk amit akartunk. Tárkányban a Zsilinszky birtokon dolgozott apám kőműves szakmájában, de értett természetesen más munkához is. Télen ipari munkát végzett.

Abban az időben a cselédek szabadságot nem kaptak, ha valahova el akartak menni, azt csak külön engedéllyel tehették. A vasárnapal viszont szabadon rendelkeztek. Mi fiatal gyerekek már tíz éves korban olyan munkát kaptunk, amit el tudtunk végezni. Ilyen volt többek között az őrzés, lövezetes ekézéskor stb. Tehát hozzászoktattak bennünket a mezőgazdasági munkához. A mai szemmel ez szinte elképzelhetetlen, hogy tíz éves gyerek akárcsak marhát is őrizzen, pedig ez nagyobb fizikai erő kifejtést nem igényel. Abban az idő-



ben természetes volt, hogy az iskolából kimaradt gyerek valamilyen munkát végez. Sőt voltak olyanok is, akik az iskolát csak októberben kezdték, de márciusban már abbahagyták, mert mentek dolgozni. Így jártak iskolába, vagy esetleg el sem végezték a hatodik osztályt.

1945-ben mi is részesültünk a földosztásból. Emlékezetem szerint a család nagysága határozta meg, hogy ki mennyi földet kap. Azonban hat holdnál kevesebbet senki nem kapott. A mi családnak nagy volt, ezért összesen tizenkettőt kaptunk. Az ősi birtokkal együtt 18 holdon gazdálkodtunk a felszabadulást követően. A földosztók igazságérzete és annak az időszaknak a tisztaságára jellemző, hogy a föld egy része már be volt vetve. A vetettből és a vetetlen földekből egyaránt kaptak a juttatottak. Ebből adódott, hogy nem egy helyen a volt parasztok földje, hanem több helyen (parcellákban). Mi például Gyepükajánban és Tárkányban is műveltük a földet.

1949-ben, amikor az első tsz-eket szervezték, úgy döntött apám, hogy nem lép be. Ezért a juttatott földet leadta, csak az ősi birtokot tartottuk meg Gyepükajánban, ahová 1950 tavaszán visszaköltöztünk az ősi házba. Miután nem tudtunk megélni a 8 holdból — közben két holdat örököltünk — 18 évesen elmentem Ajkára a Timföldgyárba (1953-as bevonulásomig) dolgozni. A leszerelést követően 56-tól ismét a Timföldben dolgoztam.

1956-tól — miután apám meghalt — hazajöttem, és én folytattam a munkát. Hihetelen sokat dolgoztunk, mert nem volt segítségem. Két tehenünkkel műveltük meg a földet. Ebben az időben Gyepükajánban 750-

780 fő lakott. Viszonylag népes községnek számított.

A tsz szervezéséhez 1959. február 24.-én úgy 16-18-an jöttek ki a járási tanácstól és pártbizottságtól, de voltak segédkezők is különböző üzemekből. Felosztották maguk között a falut. Természetesen előtte mindenkit értesítettek, hogy maradjon otthon. Az agitátoroknak igazi jó érvük nem volt. Beszéltek ugyan arról, hogy a közös munka eredményesebb lehet, de erről végülis senki nem győződhetett meg. Többen azért írták alá, mert féltek az esetleges következményektől, amelyet röviden eseteltek is. Többek között megemlítették: „ha nem írják alá a papírt, az esetleg egyetemre járó fiúk, vagy különböző pozícióba lévő családtagok elveszítik egzisztenciájukat”. Ezt persze nem kellett sok helyen elmondani, egy helyen megemlítve az szájról-szájra járt.

Tulajdonképpen úgy érzem, hogy az 1956 előtti sztálini diktatúra maradványaival a lelkünkbe nem is tehattünk mást, mint nagyon gyorsan aláírtuk a belépési nyilatkozatot. Nálnuk Gyepükajánban az asszonyok jártak e tekintetben élen. Családnkban édesanyám volt az első aláíró. Azt gondoltam, miután nagyon elfáradtam a sok munkában, úgyis elmegyek az iparba. Később beszéltek velem és rábeszélésre maradtam.

Egy nap alatt szinte mindenki belépett és szocialista közösséggé nyilvánították falunkat. Ekkor az úgynevezett káderpolitikai elvek még kevésbé érvényesültek, nagyon praktikusán és okosan a párt a tsz-tagságra bízta az elnök személyének megválasztását. Így esett a választás Molnár Kálmánra, a közepesen gazdálkodó (9 hold földje volt), viszonylag értelmes em-

berre. Akkor úgy tűnt, hogy a falú lakossága hallgat rá.

Molnár Kálmán bácsi csak fél évig volt elnök. Megjegyzem, sose akart az lenni. Egyszerűen nem tudott átállni ebbe az új rendszerbe. Hamarosan lemondott és a járási pártbizottság engem kért meg tsz elnöknek. Mindjárt felajánlották, hogy az akkor induló zsámbéki felsőfokú mezőgazdasági iskola mellett működő, egy éves elnök-képzőt végezzem el.

Meg is választott a tagság elnöknek, miközben jártam az iskolába. Amikor megjöttem kiderült, hogy a szövetkezet mérleghiányos, fizetésképtelenné vált. Tíz forint volt a munkaegység, így veszélybe került a szövetkezet. Egyébként a 24 forintos betervezett munkaegységből kifizetett előleg (12,40 Ft) jelentette a megélhetést.

Abban az időben nagyon sok termelőszövetkezet gazdálkodott hasonlóan mint mi, mert a pártnak intézkedni kellett. Az intézkedés abból állt, hogy különböző területekről (minisztériumok, megyei tanács, tudományos intézmények) helyeztek ki kádereket, néhány helyre szakem-

bereket. Őket külön dotálták, azaz nem a termelőszövetkezet fizette járandóságukat teljes egészében, annak csak egy részét. Így került hozzánk Kovács Barna a MÉZÖMAG-tól, aki ott igazgatói funkciót töltött be. Rendkívül nagy kapcsolatokkal rendelkezett, amely abban az időben meghatározó volt. Gyorsan átalakítottuk a vetésszerkezetet, bibtort és burgonyát termeltünk, aminek jó piaca volt. Szinte egy év alatt megváltoztattuk a tsz gazdasági helyzetét. Megdupláztuk a munkaegység értékét mindenki megalégedésére. Két évig dolgoztunk vele, aki ezt követően a megyei pártbizottságra került munkatársnak, de tovább is patronálta a szövetkezetet. Nem vállaltam tovább az elnökséget, már nagy megterhelést jelentett. A járási tanács javaslatára Szabó Istvánt választották meg, aki előzőleg mihályfai agrónómus volt. Ő fél évig töltötte be ezt a tisztséget, de hamar kiderült alkalmatlansága erre a pozícióra. Ismételten engem választottak, így vállaltam el e megtisztelő feladatot. A nagy egyesülésig (1974-ig) voltam első számú vezető.



# A „NAGYGAZDA” KÖZEL SZÁZÉVES

Parapatics Béla

A bepeculatlan ház kicsi előudvarral, szőlőlugassal nem árulkodik a régi nagygazda életéről. A paraszti munka emlékeit már csak a ház tulajdonosa őrzi.

Beköszönünk Kustos Zolival. Egy meglepett, kicsit hajtott, de azért korát meghazudtoló sima arcú, kékszemű öregember köszönt bennünket. Nem tudja mire vélni az elnöki látogatást, hiszen életében sosem látta, legfeljebb csak hallott róla. A bemutatkozás formáságán „túlesve” a parasztember nyugalmával néz ránk és várja kérdéseimet. Gyorsan feloldódik a feszültség. Talán nem lepődik meg, de úgy tűnik nem szívesen, vagy legalábbis nehezen válaszol. Szinte látszik, segítséget vagy biztatást kér, hogy az igazat mondja, ugyanakkor attól is tart, hogy senkit meg ne sértsen.

Valamire szívesen emlékszik, de van az életének egy olyan szakasza, melyet szeretne elfelejteni. Gondolataiba mélyed, s érződik, hogy közel száz év terheit cipeli, két felejtethetlen világháború tragikus eseményeit. S elkezdí.

— Jó gazda hírében álltunk Sárosdon. Itt szemben, ahol Zoli (Kustos) most gazdálkodik, valamikor én etettem a lovakat és a teheneket, mert ez is az enyém volt. Ott állt a házunk. Ez a porta amit most lát, háromszor ekkora volt. Egyedüli gyerek voltam, sokat kellett dolgozni a hetven holdas

birtokon. Apám halála után átvettem a gazdaság irányítását és tovább gyarapítottam a már amúgy is nagy gazdaságot. Persze mindig volt segítségünk, egy vagy két olyan szolga, akik nálunk 10-15 évet is egyfolytában dolgoztak.

Ebben az időben húsz forintot kaptak egy hónapra és ez akkor viszonylag jó fizetésnek számított. Először két majd három pár lóval műveltük a földet. Különbben nem én voltam Sárosdon a legnagyobb gazda, hanem a Szücs birtok, az 10-15 holddal meghaladta az enyémet. Azt hiszem nem kell mondani, hogy 1945 után kuláklistára kerültem és ez az időszak az, amelyről nem szívesen beszélek.

Hill Gizella volt a tanácselnök, aki-nél minden héten szombaton délelben jelentenünk kellett, hogy mit dolgoztunk egész héten. Szinte mindig ellenőriztek bennünket, soha nem hitték el, hogy a kulák ugyanúgy végzi munkáját, vagy talán még jobban, mint azt megelőzően. Rэндnek kellett lenni a portán, mert ha néhány szalmaszálat találtak ott ahol az nem volt kívánatos, vagy éppen nem tetszett a rekvirálónak, azonnal megbüntettek néhány ezer forintra. Be nem börtönöztek ugyan egyszer sem, meg se vertek, de sokszor be kellett menni a járási tanácsra, ahol megalázva bántak velünk. Rettegésben éltünk. Természetesen egy idő után megszoktuk és nem féltünk.

A tsz-be lépéskor minden ment magától. Akkor már jól ment nemcsak nekem, hanem azt hiszem a parasztok döntő többségének, aki szorgalmas volt. Kuláklista sem volt. Szépen gyarapodtunk, biztonságos volt a megélhetésünk. Abban az időben már 65 éves voltam, és arra gondoltam, hogy ez a birtok majd szépen eltart engem. Hát el is tart, hiszen — amire sose gondoltam — nyugdíjat kapok. Még húsz évet dolgoztam a tsz-ben. Azt hiszem senki sem mondhatja, hogy nem próbáltam meg tisztességgel helytállni, koromhoz képest a maximálisat nyújtani.

— Úgy érzem, hogy teljesen egyenrangúként fogadtak, soha nem érezteték velem, és természetesen én se velük, hogy valamikor több voltam, illetve nekem nagyobb kenyér jutott mint másoknak.

Béla bácsi megkérdezte hány óra. A „félhét lesz tíz perc múlva az óra szert” válaszra ő eképp:

— Akkor nekem menni kell. Én vagyok ugyanis a templomatyá, meg a

harangozó is, hét óraker mise lesz! Mégegyszer körülnézek és megjegyzem: nagy tisztaság és rend van, gondolom valaki segít? — Nagy ritkán — mondja, ha a keresztlányom eljön, akkor valóban segít nekem a takarításban és megfőz. De én is be megyek hente egyszer Sümegre.

Felállunk, és együtt megyünk az átkellenben lévő templomba. Belépünk. Ilyen kicsi templomban már régen voltam. Csodálatos bent minden: a csend, az örökmécses, a virágok, a képek. Megrohannak az emlékek és nem tudok mozdulni. Valami különös érzék. Nem, nem hiszem, hogy hívő lettem, de a környezet nem marad hatás nélkül. Tovább maradnék. Gondolataimat a kicsi templom harangja megzavarja. Aztán búcsúzunk. Béla bácsinak még sok dolga van. Jön a plébános. Elő kell készíteni a miseruhákat, segíteni a liturgia megtartásában. Mégegyszer visszanezdek, de ő már nem figyel ránk. Saját magával és a dolgával törődik.



# A NÉGY TRAKTOROS

Illés Ferenc 1931-ben született Nagytárkányban, de csabrendeki lakos már 1955 óta. Temperamentumos, rendkívül agilis, jó humorú, földet és munkát szerető, igazi paraszt.

Szita Ferenc 1928-ban született, bodorfai lakos. Korát meghazudtolóan fiatalos külsejű, akinek olyan barba a haja, mint húsz éves korában volt. Közvetlen, pontos és hűséges típus.

Imre Lajos vékony testalkatú, csendes, értelmes parasztember. Őt röviden valahogy eképp lehet jellemezni.

Kovács László a „négyek” közül a legidősebb. Jó meglátású, gondolkodó típus. Tele emlékekkel, tekintete sugározza a sok mondanivalót.

\*

Alig kell feltenni nekik kérdést, szinte egymás szavába vágnak. Mind-egyiknek van mondanivalója és emléke, még a Rákosi korszakról is. A termelőszövetkezet szervezéséről, annak elmúlt 28 évéről — amely nehéz és küzdelmes volt — közös álláspontjuk: valamennyien bizakodtak, hittek ennek a rendszernek és feltételezték, hogy a többletmunka eredménye valahol majd realizálódik, a közös érdek találkozik az egyénnel.

Illés Ferenc kisgazda szülők gyermeke. Ő maga is 5-6 holdon gazdálkodott, amit kimondottan jól csinált. A családot — miután korán árván maradt — fenn tudta tartani, sőt később sem nélkülözött. Sosem kedvelte a gépet, mindig a lovakat szerette. Fuva-

rozott is eleget azon kívül, hogy a gazdaságot is ellátta. Miután a paraszti munkából nem éltek meg, az iparban helyezkedett el, pótolandó keresetét. Tsz szervezéskor — ugyanúgy mint legtöbbször — ő is ellenállt, s szinte az utolsók között lépett be.

Persze, voltak akik ellene agitáltak és biztatták is. Aztán a végén mégis csak bevitte földjét, tehenét, lovát. A felértékelés 25 százalékát a tsz-ben kellett hagyni, míg a másik részét — ami nem volt jelentős összeg — kifizették.

Kovács Laci bácsi így példálózik: — Gondoljon bele csak elnök úr, ha most a maga tulajdonát oda kellene valakinek adni, amelyre egy életen át gyűjtögetett azért, hogy később jobb legyen. Tudja, bennünk még a tsz-ben is az volt, ami egyéni korunkban, főleg a kis tsz esetében.

Mentünk amikor mondták, ha kellett hajnalig dolgoztunk. Sose gondoltam a fizetésre, csak arra, hogy a munkát becsületesen és jól elvégezzem — csatlakozik hozzá Imre Lajos. Amikor még egyedül voltunk — tehát nem a nagy tsz-ben — valahogy jobban éreztük, hogy tulajdonosok vagyunk. Egymásnak is mertünk szólni, de még a tsz vezetőinek is megmondtuk, ha valami nem tetszett.

Mind a négyen nagyon fiatalon, 32-34 éves korukban lettek traktorosok. Szita Ferenc először gépkocsi jogosítványt is szerzett Budapesten. Aztán megpróbálták a tsz szervezés után elhelyezkedni, de nem kaptak munkakönyvet.

Szita Ferenc felteszi kérdését: milyen egy rendszer volt az, ahol korlá-

tozták az ember szabadságát és mozgását? Ezt soha nem tudjuk elfelejteni. Bárhova mentem, mindenhol bezárták előttem az ajtót, a vezetők nem merték vállalni a felelőséget. Persze, hogy visszakényszerültem a tsz-be. Sok minden nem tetszett itt nekem. Mi voltunk a kísérleti nyulak. Volt olyan, hogy elvetettük ősszel a lucernát, tavasszal meg Imre József tsz elnök kiszántatta velünk. A nagy kapkodásnak az lett a vége, hogy Imre József elment tőlünk Nemeshanyba, mi pedig megkerestük Mélykuti Józsefet Budapesten, aki előtte már volt nálunk. Nagyon szimpatikus egyéniség volt. Nem félt a hatóságoktól, szembe szállt a pártvezetőkkel is. Engem is akartak tsz elnöknek, de én nem vállaltam.

Kovács Laci bácsi az 1956 előtti eseményekre emlékezik, amikor a padlást lesöpörték. Ennek fő irányítója Kunbor Iván volt, aki később Szentimrefalván elnökösködött, de Koronczai József és Cseh Ferenc sem voltak kiméletesek velünk. A lovakat szinte mindig lefoglalták az adóba és bizony néhány parasztemberét el is vitték, mert nem tudott fizetni. Jó módszer volt ez, hiszen lovak nélkül nem dolgozhattunk volna. Egy alkalommal én is kölcsönkértem 800 forintot, hogy ki tudjam magamat váltani, így aztán maradtak a lovak. A tsz szervezősora a legnagyobb agitátor Imre József volt, aki már előtte is szakcsoporthoz akart csinálni és a Papatagon gazdálkodni. Neki már akkor sem ment jól a gazdasága, hiszen a legnagyobb szószólója volt a tsz szervezősornak. Őt támogatta a párt is.

Illés Ferencnek is van egy emléke, amelyet nehezen tud elfelejteni. A történet úgy kezdődik, hogy Tárkányban kigyulladt Bakos Zoltán háza.

Gyorsan el is oltottuk, természetes, hogy segítettünk. Heten mentünk a rendőri kihallgatásra. A belépő egy pofon volt és azt kérdezték tőlem, hogy miért nem vetettem le a bakoncsot, merthogy a talpnyomok ott voltak. Vasáros József, aki nemrég jött haza a Szovjetunióból, ugyancsak a bevitték között volt. Vele sem voltak kiméletesebbek. Hánis János bácsi, aki akkor már hetven felett járt és a kuláklistán szerepelt, ugyanúgy kapta a pofonokat mint én. Arról nem is szólva, hogy valamennyiünknek békaügetést kellett csinálni. Szörnyű látvány volt és nagyon megalázó, ahogy János bácsi is rákényszerítették a „mutatványra”, aki szegény egy-egy lépés után elesett. Azt mondták, hogy mi reakciósook vagyunk és ha egy héten belül nem mondjuk meg, hogy ki gyújtotta fel a házat, akkor ismét találkozunk.

Hál istennek ez a találkozás — ma sem tudom, hogy miért — elmaradt.

Imre Lajos folytatja: — „szerecsénk volt, hogy az Esterházy birtok nem volt magas aranykorona értékű, ezért nálunk nem volt kulák. Szenevettünk az adópréstől, de végülis nem bántottak bennünket. Csak úgy tudtam fenntartani a családot, hogy a mezőgazdaság mellett még mást is dolgoztam. Fogatosként kezdtem, majd 1961-ben lettem traktoros. Néhányunknak a felesége is dolgozott. A feleségem marhákat etetett, tehát ment helyettem, míg én másutt kerestem egy kis pénzt.

Kovács Laci bácsi szerint a tsz talán nem lett volna rossz, ha mindenki egyformán híz és nem lopják mások a közöst. Ez nem azt jelenti persze, hogy a tsz-tagok nem ugyanazt csinálták. Amikor láttuk, hogy nincs értelme a nagy erőfeszítésnek, mi is alább-



hagyunk, sokszor majdnem a szívünk hasadt meg a pazarlás láttán. Azt csak mellékesen szeretném megemlíteni, hogy amikor a százas istállót csináltuk — mondja Szita Ferenc — az első kocsi téglát elvittem egy pártbizottsági munkatársnak, K.B.-nak, aki Lovason kapott olyan telket, amelyet előzőleg államosítottak, mert tulajdonosaik nem tartózkodtak Magyarországon. Mondták nekem akkor, hogy nézzek csak körül, mennyi vezető kapott abból a szinte ingyen telekből, a megyei és járási (vezető) pártbizottsági munkatársakat is beleértve. Szántó Béla a káptalanfai tsz-ben dolgozott, ő furta K.B.-nak a kutat. Szerintünk az az „elvtárs” sosem fizette ki. Ez sem tetszett nekem — mondja Lajos bácsi.

Egyszer kimentünk a határba. Pap János, aki a megye „legnagyobb” embere volt, kétszer is elment mellettünk, de nem köszönt. Megalázó volt számunkra, hisz neki kellett volna üdvözölni az ott dolgozókat. Még figyelemre sem méltatott bennünket.

Igen durva embernek ismertük Banyinszki munkásörparancsnokot is. Az emberek egy alkalommal egymásnak panaszkodtak, hogy a kétezer forint nyugdíjból nem tudnak megélni. Azzal „fizetett ki” bennünket, hogy ő 5.000 forintot kap, de mégis megél belőle, pedig nincs az udvarán baromfi, sertés, és az istállóban tehén. Fogjuk csak be a szánkat. Fenyegető magatartására alig tudunk válaszolni, persze nem is nagyon mertünk. Én nem a kommunistákra haragszom, meg nem is a kommunizmusra, hanem azokra az emberekre, akik embertelenek voltak és kommunistának vallották magukat. Sok olyan visszaélést láttunk a közössel szemben, amely bántott bennünket, de nem mertünk szólni. A tsz

vezetőinek nagy volt a hatalma, de főleg a pártnak.

Ahogy elnézem ezt a négy szorgalmas, becsületes embert, bizony arra gondolok, hogy ennyi munkával sokkal többre vihették volna. Még most is bennük van a félsz, többször el kellett mondani, hogy nyugodtan beszéljenek. Ma nem értheti őket bántódás. Azért csak mondják, hogy azt a bizonyos „téglaiügyet” ne írjam ám le, mert hátha valaki magára ismer.

A kis tsz-ben azért meg kell mondani őszintén, jól éreztük magunkat, bár Káptalanfán nem ment valami jól a sorunk.

1968-ban is bennmaradt húsz százalékunk. Ballók Bertalannal, a járási tanács elnökével beszéltünk, kértük, hogy segítsen. Ő azt mondta, hogy ne haragudjunk, de nem tud mit tenni. A párt támogatja az elnököket, az ellen pedig tehetetlen vagyok. Később is láttuk, hogy nem megy valami jól. Aztán az egyesüléskor kiderült, hogy trágryából csinálták a mérleget, trágrya pedig nem volt sehol. Hát eddig bírta a tsz, itt aztán már nem volt kegyelem, az elnököket leváltották.

A nagy tsz-ben mi se voltunk már igazi parasztok. Ugyan elvégeztük a munkákat, de annyit, amennyit éppen kellett. Közben ment az idő, megöregedtünk és kiöregedtünk. Szeretnénk, ha az utánunk következő nemzedék többet kapna ettől a rendszertől, s jobban boldogulna a tsz-ben. Bármilyen lehetőségek lesznek a mezőgazdaságban, mi már azzal nem tudunk élni. Úgy látjuk, hogy a fiataloknak pedig nincs sok kedvük a magángazdálkodásra. Néhány vállalkozó biztos lesz, de hosszú időnek kell eltelni, amíg valamennyire is megváltozik a mezőgazdaság jelenlegi rendszere.

The first thing I noticed when I stepped out of the plane was the crisp, cool air. It felt like a warm blanket after a long, hot journey. The ground below was a patchwork of green fields and small villages, each with its own unique charm. I had heard that the countryside was beautiful, and now I knew it was true. The people were friendly and welcoming, and the food was delicious. I had come to the right place at the right time. The sun was shining brightly, and the birds were singing. It was a perfect day. I had found my home.

The second thing I noticed was the sound of the wind. It was a gentle breeze, just what I needed. The air was so fresh, so clean. I had never felt like this before. It was a relief. I had been so stressed, so overwhelmed. But now, here I was, in a new place, with new people, and everything felt so much better. I had found my peace. The wind was whispering to me, telling me that I was safe, that I was home. I had found my way.



## MELLÉKÜZEMÁGAK

# A MELLÉKÜZEMÁGI TEVÉKENYSÉGEK LÉTREJÖTTÉNEK RÖVID TÖRTÉNETE

Sokan állítják, hogy a véletleneknek a gazdasági életben kevesebb szerep jut, mint azt a látszat mutatja. A véletlenek csak akkor segítenek, ha amögött tudatos tevékenység van. Ezért is mondjuk, hogy nincsenek véletlenek. Több alternatíva közül sokszor nehéz a választás. Viszont ha sikerül, akkor azt mondjuk, de szerencsém volt! Mégis döntő a jó információk begyűjtése, amelyek az adott helyzetben a legjobb tanácsot adhatják. Tehát mindenképpen tudatos tevékenység szükséges ahhoz, hogy a szerencse ne kerüljön el bennünket. Ezen túlmenően különböző döntésekben szerepet játszik még sok objektív és szubjektív tényező is: a személyes intuíciók (benyomás, élmény), pontos információk és azok gazdagsága, gazdaságossági megfontolások, meglévő adottságok, a jövőbelátás és együttesen az a bizonyos ráérzés. Érdekes módon szinte minden melléküzemági tevékenység kialakításánál az információk mellett a véletlenek is szerepet játszottak.

## **BAROMFI KONTRA NYÚLFELDOLGOZÓ**

A káptalanfai baromfifeldolgozót a jogelőd termelősövetkezet elnöke hozta létre. Miután rájött, hogy a

meglévő baromfi illetve tojóállomány feldolgozás útján jobban értékesül, nagyon helyesen arra gondolt, hogy nemcsak a saját termelésből származó baromfi feldolgozása lenne nyereséges, hanem a vásárolt is.

Az akkor éppen leégett 100 fh-es szarvasmarhaistállót a saját elképzelésének megfelelően átalakíttatta baromfifeldolgozóvá. Ez a koncepció, a törekvés — amely végülis később a mezőgazdasági üzemek alapállásává vált — helyesnek bizonyult, hiszen a termelés integrálása így eredményesebb lehet. Tehát a broylertermelést kiegészítve feldolgozással és értékesítéssel olyan láncot alakíthat ki, amelynek valamennyi részegysége megfelelő nyereséghez juttatja a gazdaságot. Bozay Imre a káptalanfaiak akkori elnöke ezt nagyon jól látta.

Az akkori körülményeknek megfelelően sajátos módon kezdett hozzá a baromfifeldolgozáshoz. Kezdetben az asszonyok kopasztották, pucolták a tyúkokat, s vitték a piacra. Mivel gazdaságos volt, ezért akarta nagyüzemesíteni a tevékenységet. A Baromfiipari Országos Vállalat (BOV) konkurenst látott az üzemben (egyébként az országban három ilyen üzem volt), s mindent megtett annak érdekében, hogy az értékesítést befagyassza.

Az egyesülést követően így nemcsak a rendkívül primitív körülmé-



nyekkel, hanem az értékesítési nehézségekkel is meg kellett küzdeni. Meg kell mondani őszintén, hogy ez nem sikerült. A sárvári BOV-val nem tudtunk többszöri tárgyalást követően sem eredményesen együttműködni. Bizalmatlanok voltak a tsz-ek is, akiktől az alapanyagot vásároltuk, bár néhányan — a járási pártbizottság ösztönzésére — már megkötötték a szerződést. Gondot jelentett az is, hogy kicsi volt a feldolgozó kapacitás és egy-egy ólat — amely általában 10.000-15.000 broylercsirkét foglalt magában — csak 2-3 nap alatt tudtuk „kivágni”. Ez a rotációban, a baromfi-hizlalási technológiában nem volt szinkronban. A feldolgozáson túl az értékesítés nem volt megoldott, ugyanis csak protekcióval (no és korrupcióval) tudtuk a vágott baromfit értékesíteni.

Az egyesülés (1974) után már a nyári hónapokban láttuk, hogy nincs életterünk. Ezért felkerestem a BOV Trósztt akkori vezérigazgatóját Láng Györgyöt, és kértem segítségét egy esetleges profilváltásra. Kacsára, vagy libára gondoltam, de Láng György ezt a felvetésemet egyértelműen elvetette. Ehelyett javasolta — miután már egy tsz (Tardosbánya) ezt a tevékenységet folytatja éppen az ő segítségével — a nyúlágást. Ugyanis abban az időben a baromfifeldolgozó vállalatok hetente egy-két napot — a mennyiségtől függően — „kiszakítottak” nyúlágásra.

Gyors gazdaságossági számítás után kiderült, hogy a mi kapacitásunkkal heti 3-4 napot tudnánk dolgozni. A sárvári BOV termelést, felvásárló, beszállít, mi pedig vágunk. A véletlennek itt annyi szerepe van, hogy éppen ezidőtájt megnőtt a baromfi-iac, ezért kényszerültek növelni a ba-

romfivágás kapacitását. Tehát jó időben érkezünk, mert a BOV nyúlágóhidat egyéb körülmények miatt nem építhetett. Akkoriban jóformán ketten le tudtuk volna vágni az országban megtermelt mintegy négy millió nyulat. A döntést követő egy hónapon belül — miután a vágóhidat ezt megelőzően leállítottuk — megkezdtük a vágást. Az utolsó háromnegyedév eredménye elegendő volt az addigi veszteség kompenzálására, sőt többletnyereségünk is realizálódott (1.000 mFt).

A nyúlfeldolgozó további története sok-sok vihart megélt, mivel az exportorientált termék mások figyelmét is felkeltette. Hosszú időbe telt, amíg a BOV TRÓSZT a már több ÁG és szövetkezet keretében működő vágódáknak átadta a szervezés és felvásárlás jogát. Szövetkezetünk meghatározója volt a nyúlfeldolgozó. Mindaddig, amíg e tevékenységet konkurensek nélkül folytattuk, biztonságos nyereséget adott.

Egyre nagyobb lett a verseny, növekedett a felvásárlási ár, így kényyszerültünk ebből a versenyből kiszállni. Aztán volt olyan időszak, amikor együtt tudtak dolgozni a vágóhidak Gazdasági Társulás formájában. Ezt követően meggondolatlanág és rossz koncepció miatt megszűnt az együttműködés. 1981-ben a vágóhíd veszteséges lett, majd néhány évig más irányú tevékenységet folytattunk (bélfeldolgozást 1984-85-ben).

Időközben megkerestek bennünket különféle együttműködési szándékkal (SKÁLA, T SZKER). Végülis 1989 óta az újonnan létrehozott GT-nek teljes jogú tagjai vagyunk és ma a nyúlfeldolgozó ismét az egyik legnagyobb nyereséget termelő ágazatunk.

Ezt a helyzetet nehéz volt kikényszeríteni. Úgy a SKÁLA, mint a

TSZKER nehéz partnernek bizonyult. A TSZKER 1986 szeptemberében — anélkül, hogy felmondta volna a szerződést — nem szállított nyulat, a SKÁLA pedig kapacitásának csupán húsz százalékát tudta adni. Később (1988-ban) ez a szám 30-35 százalékra emelkedett. A bérvágás azonban nem hozott olyan nyereséget, amely a rendkívül szigorú export előírások betartásához szükséges beruházásokat finanszírozni tudta volna. Közben a TSZKER ajánlatot tett a vágóhíd megvételére (50 millió Ft). A SKÁLA meg GT-t akart velünk létrehozni, de bérbe vette volna 8 millióért, ugyanekkor a környei GT 12 millió Ft-ot ígért. Utóbbiakkal szerződést is kötöttünk.

Nemsokára a SKÁLA ismét megkeresett bennünket és ráígért a Környeiekre. Nehéz volt a választás. Nem akarom dramatizálni a helyzetünket, főleg az enyémet, akire óriási felelősség hárult a döntést illetően. Tisztában voltam azzal, hogy a szövetkezet jövőjét határozhatja meg a válságából kilábaló nyúl-vágóhíd. Rendkívül sokat tanácskoztunk, izgalmas pillanatokot éltünk át.

Nehéz érzékeltetni a döntés előtti napok lelki vívódását. A vélemények megoszlottak, hihetetlen sok tárgyalás és információszerzés után titkos szavazással próbáltuk eldönteni a kérdést. Az első körben egy szavazattal azok nyertek, akik az eladásra voksoltak. Újból szavaztattam, mert az egyik céduláról nem tudtuk eldönteni, hogy mit akar a szavazó. Kértem a kollégákat, hogy változtassák meg véleményüket, a vágóhidat nem szabad eladni. Ekkor egy fővel megnyertük a csatát, azaz a vágóhíd maradt.

Most már utólag bevallhatom, magamat akartam megnyugtani e furcsa

döntési formával, de eldöntöttem, hogy semmiképpen nem értékesítjük, nem adjuk a TSZKER-nek ezt az objektumot. A környei egyezséget egy hét után — miután rájöttem ennél sokkal jobb megoldás is van — egyoldalúan „felrugtam”. Igazából inkorrekt módon. Egyidejűleg közöltem a környei GT-vel, hogy annak teljes jogú tagjai akarunk lenni, de az 1980-as években kapott nyúlmenyiséget szeretnénk saját jogon vágni. Amennyiben ezt nem teszik meg, úgy gazdasági társaságot hozunk létre a SKÁLA-val, vagy vegyes vállalatot valamelyik olasz céggel.

A határozott magatartás és a nyúlháborútól való félelem egyértelművé tette a GT előtt, hogy nincs más választásuk. Felbontottuk a szerződést, így a GT-nek teljes jogú tagjaivá váltunk. Mindenki tisztán látta: csak egy ilyen helyzet mentheti meg az ágazatot még akkor is, ha ezt kikényszerítették belőlünk. Tisztában voltam azal, hogy 50-100 millió Ft-ot vehetek ki a GT zsebéből. Tulajdonképpen ez volt a döntéshez szükséges információ sarkallatos pontja. Egyszerűen mindez idegölő munka volt.

Nincs ugyan vége a nyúlháborúnak, de ezek a viták már lényegesen csendesebbek. Közel sem jelentenek annyi izgalmat, mint az azt megelőzőek. A vágóhíd az egyik legnagyobb nyereséget adó ágazatunkká lépett elő és merjük remélni, hogy gazdálkodásunk egészét a továbbiakban is nagymértékben befolyásolja. Azóta is sokat gondolkodtam: ha nem ilyen döntést hozunk, ha nem kapjuk meg a kellő információt, ha nem érzek rá, ma ilyen lelkiismerettel lehetnék a szövetkezetben első számú vezető? Az is elképzelhető, hogy nem vállaltam volna. Valamennyi vezetőnek így nyugodt és



tiszta lehet a lelkiismerete, szembenézhet az itt dolgozó 800 emberrel.

Ezáltal olyan életkörülményeket teremtettünk, ami versenyképes a környék más üzemivel.

## VASIPAR

A termelőszövetkezetek megerősödésével a gépállomások szerepe egyre kisebb lett. Valamennyi mezőgazdasági nagyüzem arra törekedett, hogy a gépi munkák döntő részét saját eszközeivel végezze el. Egy bizonyos idő után így feleslegessé váltak az ötvenes években mezőgazdasági munkák végzésére kialakított gépállomások. A megyei irányítás alatt álló kisebb egységek olyan kiépített gépjávitásra alkalmas bázisok voltak, amelyet bűn lett volna nem kihasználni.

Az épületek állaga és alkalmassága más-más munkák végzésére különbözött. Mindenesetre a gépállomás megyei központja felajánlotta a csabrendeki gépállomást a szövetkezetnek, viszonylag olcsó áron. A pápai TESZÖV koordinálásával Csabrendek, Gyepükaján, Csögle és Káptalanfa megvásárolta az akkori csabrendeki gépállomást azzal a céllal, hogy kialakít egy gépjávitó bázist, és természetesen egyéb szolgáltatást is végez. Ezt TÖVÁL keretben működtették, amely önálló jogi személy volt igazgatóval és igazgató tanáccsal.

Később kiderült, hogy sem a résztvevő termelőszövetkezetek, se mások nem igényelték a gépjávitási munkák végzését, ezért teljesen átálltak egyéb jellegű, de természetesen meglévő eszközöket figyelembevévő munkák végzésére. Létszámmal és eszközökkel nem dicsekedhettek: hegesztőkön, egy esztergapadon és kovácsműhe-

lyen kívül más nem volt az üzemben. Ezzel a felszereléssel nem is jutottak sokra, ami az eredményen is meglatsozott.

Amikor idekerültem (1972-ben), megválasztottak az igazgató tanács elnökének. Ebben az időben szinte senkinek nem volt munkája, az emberek az udvart söprögették. Nagy utánjarrással sikerült olyan munkát vállalni, amely eredményessé tette az üzemet. Annak ellenére, hogy nem volt kialakított profiljuk, mégis fantáziát láttam benne. Vagyis javasoltam az akkori vezetőségnek a gépjávitó teljes megvételét.

Az előkészítő munkákat azonnal elvégeztük. 1973-ban mindhárom szövetkezetrel megegyeztünk, a kért összeget kifizettük. Így az egyesüléskor (1974. január 1-én) már a csabrendeki tsz tulajdona volt a gépjávitó. Öröndetes 1,2 millió forint volt az első évi nyereségünk. Még ebben az évben a győri GÉFI ajánlatot tett arra, hogy az úgynevezett öntödei formaszekrény gyártását teljes gépsorral a szövetkezetnek átadja. (Kényyszerhelyzetben ugyanis a csornai üzemük a plébánia mellett épült fel és a magas zajsint miatt a tanács — a plébános határozott kérésére — elrendelte az üzem kitelepítését.)

A GÉFI-t több éves szerződés kötötte a győri Vagongyárhoz, amelyet ha nem teljesít, több milliő forintot kötbért kell fizetnie. Ismereteim szerint volt lehetőség, ahol kialakíthatták volna az új üzemet, ezért tették az ajánlatot szövetkezetünknek.

Minden számítást elvégeztünk. Nyíltak voltak velünk szemben. Az akkori számviteli rendszerből is könnyű volt kideríteni, hogy az üzem nagy nyereséggel dolgozik. Szinte könnyörögünk, de ugyanakkor érveltek

is az üzem megvételével kapcsolatosan. Az akkori főmérnök állította, hogy megöszkörüzzük nyereségünket, ha az üzemet átvesszük. Természetesen ők sem járnak rosszul, mert megmenekülnek a kötbértől.

Meg kell mondani, hogy egy fillér nem állt rendelkezésünkre. Ettől függetlenül nagyon komolyan tárgyalunk és alkudoztunk. Nem voltam meggyőződve arról, hogyan és milyen módon fizetjük ki a győrieket, de valahogy „ráéreztem” a nagy üzletre. Tudtam, hogy több évre megalapozhatjuk a gépjavító üzem jövőjét és természetesen a tsz-nek is sokat segítünk.

Miközben folytak az elnöki irodában a tárgyalások — a másik szobából, hogy ne ismerjék szegénységünket — felhívtam az ajkai bankot. Érdeklődtem Kiss Zoltántól, hogy tudnának-e adni hitelt két héten belül, amennyiben különböző gépeket vásárolunk. Az előzetes tárgyalásokból már tudtam, hogy 1,2 millió forint körül megegyezünk, noha ők ennél lényegesen többet kértek. Kiss Zoltán szinte gondolkodás nélkül válaszolt: — „Nyugodtan egyezz meg velük, a hitelt biztosítjuk”. Ezt követően már egyenes volt az út. Megállapodtunk emlékezetem szerint 840.000 forintban és vállalták az emberek betanítását is. Ez volt októberben. Szövetkeztünk a szükséges előkészítő munkák után februárban már öntödei formaszekrényeket gyártott. Természetesen minden egyéb munkákat felfüggesztettünk. Nagy szerencsénk volt, mert ezekben a hónapokban nem voltak fagyos napok, így a hatalmas présgépek alapozási munkáit gondtalanul elvégezhetjük.

1975-ben már több mint öt millió forint nyereséggel zárt az üzem, majd

ezt követően ez a szám csak növekedett. Természetesen nemcsak formaszekrényeket gyártottunk, egyéb vállalásaink is voltak. Több mint tíz évig ez volt a fő profil. Közben a megrendelések kissé csökkentek, de várható, hogy az ipar nagyobb igényvel lép fel, mint az utóbbi egy-két évben.

Összegezve e válalkozást: mindenképpen sikeresnek ítélni, hiszen az elmúlt 5-6 évben tíz millió forint nyereség alatt egyetlen egyszer sem zárt az üzem. Minden tekintetben a legjobb termelési mutatókkal rendelkezik. A fegyelmezett munkának — amit jó minőségben végeznek el — köszönhető, hogy a megrendelések szinte folyamatosak. Jelenleg a „Veszprémi Szénbányák” adja a legtöbb munkát. Igaz a meglévő gépek már elavultak. Csupán utalásként, Weismasred felíráttal is üzemeltetünk fűrőgépet.

### **DESINFEKTOR, FEHÉRJE- ÉS ZSÍRFELDOLGOZÓ**

Ennek az üzemnek a létrehozásában sokan bábáskodtak. Többek között a Megyei Tanács és a Hűsipari Vállalat is, de nem sikerült olyan feltételeket kialakítani, amely a nyúlfeldolgozóból származó mellékterméket feldolgozza. Bár sikerült az infrastruktúrát kialakítani.

Annak idején teljesen megalapozatlanul — talán csak az ösztöneimre és Bíró Béla fehérjefeldolgozásban jártas szakemberre hallgatva — kezdtünk hozzá az üzem építéséhez. Bíró Béla (1981-ben találkoztunk vele először) az ATEV-nél dolgozott, ő javasolt egy csontfeldolgozó létrehozását. Csontfeldolgozót ugyan nem építetünk, de Bíró Béla hozzánk került.



Létrehoztunk egy gazdasági társaságot, amely CSABCOOP névre hallgatott. A zsírfeldolgozó tervezését és építését ők vállalták. De mielőbb elképzeléseinket, pontosabban Bíró Bélát megvalósítottuk volna, előzetesen több börgyárat megtekintettünk, ahol valóságos zsírhegyeket láttunk. Bíró Béla jól látta, hogy e kérdés egyetlen börgyárnál sem megoldott. Szinte mindenütt nagy büntetéseket fizetnek a környezetszennyezés miatt.

Kettős célt valósítottunk meg: egyrészt az értéktelen kaparékzsírból magas kalória- és fehérjetartalmú takarmányzsírt állítottunk elő, másrészt megoldódott a környezetvédelmi kérdés is. Nekem is tetszett a gondolat és vállaltuk az alakuló gazdasági társaság gesztorálását.

A budapesti börgyár konzervatív vezetői valószínű pénzhiány miatt nem álltak velünk szóba. Nem így a pécsi börgyár nagyon rugalmas és dinamikus igazgatóasszonya, Szekeresné, aki szinte rácsapott a témára és a gazdasági társaságnak tagja lett. Nehezen indultunk, az első évben szinte semmit sem csináltunk. 1983-ban olyan stádiumba került a tervezés, hogy a kivitelezési munkákat meg lehetett kezdeni. Ezzel a társaság saját tartásdíját ma „letudhatja”, hiszen az évi nyeresége 6-9 millió forint között ingadozik.

Fehérjefeldolgozónkból végülis nem lett semmi annak ellenére, hogy a beruházást elkezdtük, a gázt lecsatlakoztattuk, vásároltunk egy desinfektort és így tovább.

Alapanyagot nem tudtunk biztosítani. A nyúlvágóhídról kikerülő melléktermék nem bizonyult olyan értékesnek, hogy egy esetleges feldolgozást követően értékesíteni tudjuk. Je-

lenleg rókák „előkészítő konyhája”. Elképzelhető, hogy a későbbiek során kutya- és macskatáp előállítására is alkalmas lesz.

Bíró Bélának közben szakcsoportot hoztak létre, amelyet ugyancsak mi gesztorálunk. Mindig annyit produkálnak, amennyi éppen szükséges fenntartásukhoz.

## **AZ ERDEI SERTÉSTELEP EGY ESZTENDEJE**

A hetvenes években — még azt követő időszakban is — nagy divat volt más szocialista ország megyéivel (városaival, járásaival), az úgynevezett szocialista baráti együttműködés felvétele. Ennek az volt a lényege, hogy a kapcsolatban lévő időként találkoztak, elbeszélgettek, ettek, ittak, közben egymás eredményeit, no meg a szocializmust és kommunizmust dicsérték. Mindig hangsúlyoztuk, hogy milyen sokat tanulunk egymástól és a találkozó nemcsak a barátságot, de a gazdasági kapcsolatokat is erősítik. Nem kétségek ezek, csak „deklarációk” voltak, amelyből a csereüdültetésen kívül nem valósult meg semmi. Ha ezt nem szocialista módon, hanem hagyományokra építve, a családok együttműködésére alapozzuk, feltehetően előbbre tartunk és talán néhányan a nyelvet is beszéljük. Egyfajta barátság azért kialakult, amely mondhatni érdekké formálódott. Azaz kölcsönösen segítettünk egymás vásárlási igényeinek maximális kielégítésében. Mi itt biztosítottuk, ők ott az ehhez szükséges anyagi feltételek egy részét. Ami a kapcsolatban mégis hasznosnak tekinthető, az a ma is meglévő csereüdültetés a költségek kölcsönös vállalásával.

Mi magyarok talán mindezt még az elején komolyabban vettük, s hogy ezt a gyakorlatban is bizonyítsuk, az általuk bevezetett két újszerű eljárással próbálkoztunk. Az egyik az úgynevezett „peletgyártás”, a másik az „erdei sertéstartás” volt.

Az 1976-77-es évek bizonyára emlékeztetésekre maradnak NDK-s barátaink számára, ugyanis rendkívül alacsony hozamaik a mezőgazdaság mélypontját jelentették számukra. Ez rákényszerítette őket egy olyan technológia kidolgozására, amellyel át lehetett menteni a meglévő szarvasmarhaállományukat. Vagyis a szalma felületét tették kultúráltabbá oly módon, hogy peletet készítettek belőle. Ennek lényege: a szecskázott szalmát őrlik, melasszal, ammóniával és egyéb más kiegészítő anyagokkal keverik, majd granulálják. Német barátaink meggyőződtek arról, hogy az országosan (2-3 év alatt 2-300 literrel) megnövekedett egy tehénre jutó hozam az általuk oly nagyra értékelt peletnek köszönhető. Mi ebben nem kételkedtünk és a járási pártbizottság ösztönzésére próbálkoztunk is a takarmánygyártás szervezésével. Hamar kiderült, hogy a mi viszonyaink közt az energia magas áron, no meg a szénabőség miatt ez az út nem járható. A beruházást — ami elég jelentős lett volna — senki nem vállalta.

A kezdeményezőket tehát erről sikerült lebeszélni.

Közben a pápai Húsipari Vállalat is barátságot kötött Halle megyével és időközönként ők is ellátogattak NDK-ba. Boros Jenő, az említett vállalat vezérigazgatója nemcsak a húsfeldolgozást, de a nyersanyag előállítását is tanulmányozta, holott a németek technológiája és technikája fejletlenebb volt. Így került sor egy viszonylag jól

menő tsz sertéstartásának megtekintésére. Az igazgatónak szokatlan látványban volt része: 10.000 sertést láthatott egy erdőben, 500-1.000-es falakban, szabadon tartva. Időközben a körülmények rosszabbodtak, az erdő is eltűnt, mivel a fák tönkrementek. Közölték is NDK-s barátaink, hogy a következő évben nem lesz erdei sertéstartás.

Ekkor mi már nyakig voltunk a beruházásban, ugyanis Boros Jenő balekot keresett a téma megvalósítására, és talált is személyünkben. Kozma Oszkár volt a „felhajtó”, aki tudta, rám mindig számíthat, így az első útja hozzám vezetett. Nem ismertem még akkor az ezzel kapcsolatos technológiát, ezért az egyéb feltételek figyelembevételével könnyű volt a döntés. Bár ha előbb látom a telepet, biztosan nem adom meg magam.

A Húsipari Vállalat a beruházáshoz három millió forintot adott, továbbá a telepítéshez szükséges sertést és takarmányt biztosította. Ez elhatározást követően alig négy hónap múlva — tehát 1978-ban — 4.500 sertés futott a vályúhoz Kistárkány egyik kis erdei tisztásán. Egy darabig nem is volt probléma, kitűnően fejlődtek az állatok. A húsipar külön szakembere a technológia betartását segítette, így nem volt túl nagy kockázatunk.

A telepvezetést a tsz „Joly Jockere”, Török Imre személyében oldottuk meg.

Az idő múlásával ugyanúgy mint az NDK-ban, egyre nagyobb dagonyák jöttek létre, a beteg állatokat nehéz volt kiszedni és a viszonylag hideg októberi éjszakák nagyon megviselték az állományt. A fák nálunk is kipusztultak, így a következő évben irracionálisnak tűnt volna az újbóli betelepítés. Főleg azért féltünk a telep fenn-



tartásától, mert a fertőtlenítés szinte megoldhatatlan feladatnak látszott. Számításaink azért beváltak, hiszen több mint 1 millió forintos nyereséggel zárt a telep, ami később 500 db húsmarhának adott helyet. A telep egyébként nagyon reprezentatív és szép volt. Annak idején az ország minden részéből többen megtekintették, ezek között volt Németh Károly ex MSZMP titkár, politikai bizottsági tag is.

### VALLOMÁS A RÓKATARTÁSRÓL ÉS TENYÉSZTÉSÉRŐL

Az 1980-as években Magyarországon kék- és ezüstrókat legfeljebb az állatkertből, vagy a Szovjetunióból behozott konfekcionált termékekből ismerték. Még ma is, de főleg néhány évvel ezelőtt a kékrókat (másképpen sarki- vagy polárrókat) összetévesztették az ezüstrókéval. Termelőszövetkezetünkben sem állt szakembereink rendelkezésére több információ. Egy alkalommal (1983-ban) Ny-Németországi kereskedő (Leitenbach úr) érkezett hozzánk, aki rendszeresen vásárolt nálunk nyúlboróket.

Volt olyan időszak, amikor a nyúlbor nagyobb nyereséget realizált (1978-81), mint a nyúlhús. Érthető, hogy ennek értékesítésére ezért nagy figyelmet fordítottunk. Etettük, itattuk a vevőt, vagyis sokszor a pincénél kötöttünk ki a cél érdekében.

Leitenbach úr elmondta, mivel foglalkozik otthon. Többek között említést tett a kékrókról is, amelyet hulladékeltakarítóként tart gazdaságában. Erre figyeltem föl, de kérdéseimre alig kaptam választ. Tudniillik arra gondoltam az első pillanatban, hogy a

nyúlfeldolgozó melléktermékét mi is megetetjük a kékrókákkal. Amikor ezt szóba hoztam Leitenbach úrnak, ő állítottak, hogy az elképzelés megvalósítható.

Akkor ennél többet nem tudtunk belőle kicsikarni. A véletlen segített bennünket ahhoz, hogy végülis több információt kaphattunk a rókatenyésztésről. Azt csak zárójelben jegyzem meg (bár ne lett volna ez a véletlen).

Ebben az időben Mayer István „halmérnök” — miután halastó létesítési tervünk volt — félállásban dolgozott a szövetkezetnél. Tudtam azt, hogy Lengyelországban végzett, és az is ismert volt, hogy ott már sokan foglalkoznak rókatenyésztéssel. Azonnal felajánlotta Debrecenben élő unokatestvérét — aki lengyel nőt vett feleségül és rókatenyésztéssel foglalkozik — segítségére.

Alig telt el néhány nap, máris Debrecenben voltunk a rókatelepén. A gazda nem nagyon akart velünk szóbaállni és csak nagy könyörgésekre árulta el a rókatenyésztés által ismert módszereit. Ezt követően sikerült rábírni, hogy öt rókát adjon nekünk kísérletbe. 1978 őszén le is szállítottuk és megkezdtük a nyúl melléktermék etetését. Gyorsan kiderült, hogy a melléktermékek egy része valóban etethető, viszont a bél és béltartalom szinte egyáltalán nem. Tehát a vágóhídon képződött melléktermékek megsemmisítését ezekkel az állatokkal nem lehetett megoldani. Később arra is rájöttünk, hogy a róka nem egészen igénytelen állat.

Egy éves kísérlet után (1979-ben) mégis úgy döntöttünk, hogy importálunk abból az országból, ahol ezt a legjobban csinálják. Ezt megelőzően azonban Lengyelországba mentünk

tanulmányútra. Megnéztünk két olyan állami gazdaságot, amely kimondottan exportra termelte a gerezvét. Valamennyi vendéglátónk úgy nyilatkozott, hogy kifizetődő az ágazat és korlátlan mennyiségben eladható a bőr. Ez segítette a döntésben, s főleg az akkori világgiazi árak. A lenyelvek többszöri próbálkozás után sem voltak hajlandók szállítani, Szovjetunió pedig egyszerűen megközelíthetetlennek tűnt.

Egy alkalommal jó barátommal, Dr. Partos Miklóssal összetalalkoztam Budapesten. Tőle érdeklődtem, miután tudtam, hogy szörmés állatokkal (nyérc) foglalkozik. Ő adta a tippet, hogy Norvégiából, az általa jól ismert Gröndhál úrtól szerezzük be. Ezt követően Norvégiába utaztunk. Onnan hoztunk 450 kék és 50 ezüstrókat 1980 őszén, darabonként ötezer forintért. Természetesen ezt megelőzően — szinte rohamunkával hat hónap alatt — a rókatelepelt elkészítettük. A telep kialakításánál figyelembe vettük a lengyelországi, valamint norvégiai tapasztalatokat és olyan telepépítésbe kezdtünk, amely bármelyik, hasonló jellegű farmmal felveszi a versenyt. Az ehhez szükséges devizát, a száz százalékos hitelt Kárpáti Imre MÉM főosztályvezető percek alatt elintézte részünkre.

Megvásároltuk a teljes technológiát, gépesítettük a takarmánykiosztást, a takarmányelőkészítést, stb. Tehát minden a legnagyobb rendben ment. Megkezdődött a rókatenyésztés és tartás. Sajnos a szaporulattal szinte minden évben gond volt. Mint később kiderült — nem azért mert nem ismertük a technológiát —, elsősorban hozzá nem értés és emberi mulasztás miatt.

Az országban elsőnek hoztuk be ezeket az állatokat és vállalkoztunk meghonosítására. Hamarosan a televízió képernyője elé került a rókatelep. Több tsz és állami gazdaság követte példánkat. Napjainkra kiderült, szinte sehol nem volt igazán nyereséges. Ebbe természetesen közrejátszott a világgiazi ár csökkenése is. Mégis, alapvetően a szaporulattal volt a legnagyobb gondunk. Nem kívánok szakmai kérdésekbe bocsátkozni és menetetelni se magamat, sem az ötletet adót, de kétségtelenül meg kell állapítani: merész vállalkozásnak bizonyult a róka nagyüzemi tartásának bevezetése. Vallom, ahogy a nyúl, ez is kisüzemi állat. A gondos munka mellett az ezüstróka 3-5, a kék 4-7 szaporulatot nevel fel. Mi ezzel szemben alig értük el az 1-5, illetve 3-5 anyánkénti átlagot. Magyarországon ma elsősorban kisüzemben tartható eredményesen, ez már bebizonyosodott.

Egyértelműen kudarcként könyvelem el a rókatartást még akkor is, ha az országban nagyon sokan később ebből meggazdagodtak. Ugyanis kiderült, hogy háztájiban történő rókatartás eredményes és gazdaságos. Sajnos mire ezt felfedeztük, a szövetségnek néhány millió forintjába került, melyet így utólag végtelenül sajnálok. Bevallom őszintén, „úttörők” voltunk e tevékenység meghonosításában. A kudarc sok mindenre megtanított, azóta a vállalkozásokat illetően óvatosabb vagyok. Abban bízom, hogy az elvesztett néhány millió forint a következő években megtérül, hiszen valamennyi tenyészőrőkat bértartásra adtuk ki. Minden kihelyezett tenyészállat után négy évig egy bőrt kapunk vissza. Számításaink szerint ez a megoldás évi 2-3 millió forint nyereséget hozhat, amely kompenzálhatja az el-



özö öt év veszteségét. (A telep egyébként 15 millió forintba került).

Ennek a tevékenységnek a kialakítása is véletlen műve volt. Talán ha Leitenbach úrral nem találkoznunk, soha nincs Magyarországon róka és nincs a tsz-nek hozzávetőlegesen 4-6 millió forintos vesztesége öt esztendő alatt.

Megtanultam, hogy valamennyi döntéshozatal előtt még részletesebb és alaposabb információra van szükség. Amit nagyon szeretnék kiemelni, a tevékenységet prognosztizálni is tudni kell. Ehhez nagyobb ismeretanyagra van szükség, esetleg ilyen exporttevékenység esetében érdemes más országokban is tájékozódni. Ez abban az időben kimaradt, csak egy külkereskedelmi vállalat (TANNIMPEX) száraz tényadataira voltunk utalva, amely akkor úgy tűnt, elegendő a döntéshez. A külker vállalatokat pedig had ne minősítsem.

A rókatartással kapcsolatban még szeretném megjegyezni, hogy senki nem hitte el, sőt Holdas Sándor — akit akkor szakértőként tartottak nyilván, ugyanis az állatkert igazgatója volt — kifejezetten ellenezte a behozatalt. Az egyet nem értő levelét a MÉM-nek meg is írta. Ebben főleg Magyarország klímáját nem tartotta megfelelőnek tenyésztésre. Nem vigasz, de mindenképpen cáfolat arra, hogy jelenleg és viszonylag jó minőségű rókabőröket állítanak elő azok a tenyésztők, akik megfelelő szelekciót és takarmányozást alkalmaznak.

A technika behozatalával kapcsolatos kálváriáról nem szólok. Az az akkori idők jellegzetessége volt, s ma sem változott még sokat. A megrendelést csak fél év múlva igazolták vissza. Ilyen volt például a Wolfking-daráló berendezés. Használt állapotban tör-

tendő behozatalt meg kifejezetten megtiltották, holott az negyedébe került volna. Hiába, akkor még „gazdagok” voltunk.

A rókatelepet persze sokan megcsodálták, s mi ilyenkor mindig kihúztuk magunkat, holott fordítva kellett volna. Arról ritkán vagy egyáltalán nem beszéltünk, hogy mit hoz a konyhára. Miután megigertem, hogy a kudarcokat sem hallgatom el, ezért fontosnak és lényegesnek tartom, éppen e viszonylag nagy beruházás kapcsán, hogy erről is valljak. Az, hogy többet szóltam róla, tán abból is fakad, hogy ma is lelkiismeretfurdalásom van ez ügyben.

**NÉHÁNYAN „RINGLISBE”  
ÜLTETTÉK A VEZETÉST!  
— ÉPÍTŐIPARI ÉS  
SZOLGÁLTATÓ  
ÁLTALÁNYDÍJASOK —**

Nem tudni, hogy a termelőszövetkezet vezetési stílusa, vállalkozó szeleme vagy egyéb szempont vonzotta az építészethez és szolgáltatáshoz a veszélyhelyzeteket alig ismerő embereket. Még ma is rejtély mindez. Az is lehetséges, hogy voltak időszakok, amikor a tsz nehéz helyzetben volt. Ilyenkor ugyanis a vízbefuló emberhez hasonlít, aki minden lehetőséget szeretne megragadni ahhoz, hogy ki-másszon a partra. Az egy más dolog, hogy az ilyen emberek lelki habitusa külön tanulmányt érdemel, hiszen egy részük még anyagi előnyt sem élvezett azokból az elképzelések megvalósításából, amelyekre rászerték a partnereket. Magatartásuk motívációja ilyen belső késztetés lehet, vagy egy megalapozatlan döntés kicsikarása.

Talán egzisztenciát akartak teremteni, amely addig nem sikerült, vagy tán különböző családásokat akartak kompenzálni.

Voltak közülük néhányan, akik olyan erkölcsi elismerésre vágytak, amelyet soha nem kaptak meg. Egy biztos: érvelésük minden esetben meggyőző, modoruk lehangoló, nagyvonalúak, magabiztosak, sem az ötletük, sem személyük nem antipatikus. S ami ennél is fontosabb: a kezdeményezett tevékenység szinte mindegyike végül is sikerrel zárult.

Azért néhányan a vezetést beültették a „ringlisbe”. Az egyik ilyen sztori Mestyának Gábor nevéhez fűződik. Homoki József kitűnő üzletember — korábban nagyszerű megyei párttitkár, majd a METRÓ vezérigazgatója — nem akármilyen karriert futott be, de fiatalon félreállították. Ettől kezdve kapcsolatát és tehetségét (tudományos fokozata kandidátus) kihasználva, ragyogóan menedzselte magát. Kovács Józsefnél (TSZKER-es vezető) egy alkalommal Homoki József ajánlatot tett egy általa ragyogónak ítélt üzletre. A jó üzletre természetesen mindig kapható volt a tsz. Néhány nap múlva már Mestyának Gáborral tárgyaltunk, aki akkor a taktaharkányi tsz számítástechnikai (budapesti) részlegének volt a vezetője. Gyorsan vázolta, milyen tevékenységet folytatnak. Azt is elmondta, hogy megromlott a viszony Taktaharkánnyal, tovább nem akar náluk maradni. Arról persze nem beszélt: hogy az általa irányítottak egy része nem dolgozik, morálisan szétesőben van a társaság, nincs munkájuk, kevés a szerződésük, egyáltalán az eddigi tevékenységük folytatása bizonytalan, jövedelmezőségük nem sok nyereséggel kecsegtet.

A budaörsi irodában került sor a taktaharkányi tsz-el történő tárgyalásra. Feszült pillanatok következtek. Mi szerettünk volna mindenképpen békésen megegyezni. Felkészültünk a vitára és arra is, ha nem adják el az ágazatot, mit fogunk tenni.

A főágazat munkatársainak becsültebbik része ott szorongott és várta a döntést. Valamennyien idegesek voltak, hiszen a sorsukról volt szó. Más részüket nem érdekelt, mindegy volt honnét kapják a pénzt, csak dolgozni ne kelljen érte. Ajánlatot tettünk Taktaharkánynak egy korrekt egyezsére, pontosabban egy adás-vételi szerződés megkötésére. Már az első percben látszott, hogy ők nem akarják átadni a főágazatot. Mestyának Gábor annyira érdekelt, megszédített bennünket, hogy hajlandók lettünk volna egy összegben 10 millió forintot azonnal lefizetni. A többkörös tárgyalás utolsó fordulójában ezt meg is ajánlottuk, de annyira ragaszkodtak a főágazathoz, hogy ezt az ajánlatot is visszautasították. E fölé már nem mehettünk, mert eszközürtékük — amelynek értékesítése elég bizonytalan volt (cladatlan játékok) — 6 millió forintot tett ki. Nem voltunk abban a helyzetben, hogy ennek esetleges elvesztését minden megrázkódtatás nélkül kibirtuk volna.

Miután a tárgyalás nem vezetett eredményre Mestyának Gábor, valamint munkatársainak egy része — anélkül, hogy az ágazat irányítását átvettük volna — átlépett szövetkezetünkbe. Akkor elsősorban a Videoton által gyártott számítógépekkel üzemeltettek, de volt egy építő- és szigetelő-részlegük is. Megjegyezzük, hogy a taktaharkányi tsz nem a legjobb anyagok között volt akkor. Nyilván azt remélték, hogy ez az ágazat kihúzza



őket a bajból. Az ágazatban dolgozók viszont látták a tsz romló helyzetét — s ezt jól megérezte Mestyane Gábor — úgyhogy azonnal megdobbantott. Az itt dolgozók (több mint félszázan) döntő része magasán kvalifikált (matematikus, fizikus, közgazdász, jogász) szakember volt.

Ezen a megbeszélésen derült ki, hogy ők dolgoznának, de nincs mit. Mestyane Gábor igérte, hogy az ágazat munkájának folytonosságát biztosítja. Az akkori árviszonyok figyelembevételével a 7-8.000 forint magas jövedelemnek számított, itt viszont ez a bérszínvonal átlagos volt. Néhányuk alig lépte át az iroda küszöbét, mégis fizetést kapott. Arról nem is szólva, hogy néhány másod- és mellékfoglalkozású foglalkoztatott azt sem tudta, hogy a következő napokban hol vállalhat munkát, hiszen róluk senki nem gondoskodott. Így aztán teljesen új alapokkal kellett indulni annak a 40-45 főnek, aki végülis átjött hozzánk. Közülük néhányan nagyon gyorsan elmentek, vagy elküldtük őket. Mind kiderült Homoki József is itt volt másodállásban — 5.000 forintért — mint szaktanácsadó. Egyébként Mestyane Gábor ilyen beosztásban két főt is foglalkoztatott. Hogy az olvasónak összehasonlítási alapja legyen, abban az időben 6.500 forint volt az elnöki fizetés.

Ez a társaság tulajdonképpen soha nem jött össze úgy, ahogy szeretttük volna. 1983-ban ugyan 971.000 forint volt a nyereségük, de ha figyelembe vesszük, hogy később egy jogi hiba, valamint megfelelő ismeretek hiánya miatt 3 milliót, majd később ugyancsak egy jogi hiba miatt 700.000 forintot veszítettünk, akkor ez az ágazat közel négy millió forintunkat vitt el.

Már év közben látható volt, hogy csak ígérgetések vannak, de munka nincs. Mindenki süttögeti a maga pecsenyéjét. Ezért a vezetést és a főágazat tevékenységi formáját teljesen megreformáltuk. Éppen kapóra jött egy volt iskolatársam (Budai Tibor), aki szeretett volna állást változtatni. Hamarosan kineveztük a főágazat vezetőjének, s megbíztuk az ágazat átalánydíjas csoportjainak megszerzésével. Közben néhány vezetőnek felmondtunk.

Mestyane Gábor pedig egy szakcsoport létrehozását kérte, melyet a szövetkezet gesztorálna. A szakcsoportot létrehozta, ami ragyogóan prosperált 1987-ig. Gesztori díjként többszörösen megfizette az okozott vesztséget. A szakcsoport közben megszűnt. Mestyane kisservezetettel lett elnök, ahol információk szerint ugyancsak jól gazdálkodik. Az ilyen típusú emberek egyéniségéhez tartozik: a tsz-ben képtelen volt a szervezetet kialakítani, rendet csinálni, ugyanakkor a szakcsoportnál és a kisservezetettel eredményes lett. A szakcsoport különben évente 1,3 millió forint gesztori díjat fizetett öt éven keresztül. Az ágazat valva neki és Homoki barátjának köszönhetjük, hogy ma a budapesti főágazat 220-240 emberrel évi 24 millió forint nyereséget realizál. Persze áttételesen, hiszen a főágazat eredményességét az ott dolgozóknak köszönhetjük.

Budai Tibor gyorsan felismerte a lehetőséget, kapcsolatait és személyes ismeretségét felhasználva sikerült olyan átalánydíjas csoportokat szervezni, amelyek képesek voltak a feladatokat megoldani.

Végiggondolva az ügyet, itt is olyan döntés, szituáció alakult ki, amely az adott időszakban „kényszerpályát”

jelentett. Sok az olyan véletlen össze-  
tevője, mint a személyes kapcsolat-  
tartás és kockázatvállalás. Bátrak vol-  
tunk, bízunk magunkban és viszony-  
lag kevés információval a hátunk mö-  
gött döntöttünk olyan kérdésben,

amely sok más tsz-nél mérlegehiányt  
eredményezett. Szövetkezetünkben  
gyorsan levontuk a megfelelő konzek-  
venciát és olyan vezetést, illetve szer-  
ződést alakítottunk ki, amely nagyfo-  
kú biztonságot jelentett.





# GONDOLATOK A NYUGDÍJASOK (ÖREGEK) NAPJÁN...

Hagyomány a termelőszövetkezetben, hogy minden évben a nyugdíjasokat és idősebbeket meghívjuk egy baráti beszélgetésre, ahol megpróbálunk hangulatos miliót teremteni. Erre a napra mindeki készül. Főleg a rendezők, akik női dolgozóinkból verbuválódnak. Izgulnak, hogy egyáltalán meg tudnak-e felelni annak a követelménynek, amelyet elődeink várnak. Minden alkalommal szeretnének valami maradandó szépet adni a munkában megfáradt, de fiatalos hangulatú és kedvű idősebbeknek. Az izgalom érthető és természetes. A nagyon szerény kis uzsonna mellé adott ajándékokért, no meg az évközi juttatásokért nem győznek hálálkodni.

Szeretettel beszélnek a múlttól. Érdekes módon senkinek nem jut eszébe a nehéz munkában eltöltött közdelmes évek: az aratás, kapálás, egyelés, gyűjtés. Mindezekről úgy emlékeznek, mint a báli multságokra. Nincs bennük keserűség a múlttal szemben, inkább egy nagy nosztalgia. Panasz is csak kevés hallik. Mindenki természetes egyszerűséggel veszi tudomásul helyzetét. Jó köztük lenni. Alig ülnek le, máris énekelnek, vidámkodnak. Végül azzal a reménnyel búcsúzkodnak, hogy jövőre valamennyien ismét itt találkozunk.

Mikor köszöntöm őket, végignézek a sorokon. Sok minden eszembe jut, sorsok és történetek. Vajon mire gondolhatnak? Kavarognak a gondolatok:

mit mulasztottam el, kinek mit adhatam volna még, vajon megtettem-e mindent a rámbizottakért? Ahogy az orvos sem gondolhat operáció közben a beteg halálára, úgy mi sem. Arra koncentrálnunk, hogy helyesen és jól döntsünk. Ehhez adjuk legjobb tudásunkat.

Vezetői munkánk nem azért nehéz, mert sokat dolgozunk. A napi 10-14 óra szinte elrepül. De azt a lelki terhet és sok izgalmat, amelyet régen a párt, a tanács, a tüzoltóság s egyebek jelentettek, néha csak igen nehezen lehetett elviselni. Ezt tetézte a gazdasági döntést megelőző kételyek okozta trauma. Az a bizonytalanság, amelyek kapcsolódtak egész irányítási rendszerünkhöz. Soha nem tudta egy vezető, mikor dönt helyesen. Szolgáljon erre egy példa.

Tíz évig készültünk a szarvasmarhatelep építéséhez. Minden évben változott a szarvasmarhaágazat pozíciója. Amire elkezdtük volna a telepet, kiderült teljesen felesleges, mert gazdaságtalan a tejtermelés. Tele voltunk gátlásokkal és félelemmel. Ezeket persze le kellett győzni és néha a lehetetlent is megpróbálni. Ezek jelentették számunkra a legnagyobb megterhelést. Mindezekről a vezetettek, de talán a közvetlen munkatásuk egy része is keveset tud. Ilyenekről nem „illik” és nincs is semmi értelme beszélni. Úgy tünne, hogy sajnálatjuk magunkat. Ezt a munkát ezzel



együtt vállaltuk, bár nem ismertük. Persze hogy nem, hiszen csak úgy érzi az ember a jót, ha belekóstol a rosszba. Mindezt azoknak szánjuk, akik a „kocsikázó, ebédelgető, ivogató, üldögélő” vezetőket látják bennünk, pedig hányszor adtam volna át a protokoll ebédemet másoknak. Hál istennek megszűnőben van a sok „vízfej”, így kevesebbet kell osztzkodni magunk közt, ki legyen az ügyeletes poháremelgető.

Mint ahogyan minden szakma külön világ, úgy a miénk is az. Kialakultak azok a szokások, magatartásformák, amelyeket egyrészt a környezet, másrészt a társadalom alakított ki. Mászt várnak el tőlünk a társvállalatok vezetői, mint a dolgozók. Nem véletlen, hogy az elmúlt 45 évben kialakult új „vezetői garnitúrát” sokan támadják. Valóban, úgynevezett „vörös dzsentrik és bárók” nőttek fel. Elszakadtak a vezetők a vezetettektől. Ezt sokan érzik így.

Ezt a helyzetet néhányan haverkodással ugyan próbálták feloldani, pedig ezzel nem kerültek közelebb az emberekhez. Jóllehet, az igazi kapcsolatot a munkásokkal való együtt gondolkodás és az a munka jelenti, amely közös eredményben jut kifejezésre. Szoros és emberi kapcsolatot jelent az is, ha megtanulunk a dolgozók fejével gondolkodni. Így könnyebben megértjük egymást. Olyan „párbeszéd” alakulhat ki, amely egy láthatatlan, de erős kötődést eredményez. A vezető megfelelő magatartással minden munkára ráhangolhatja az

embereket, sőt fanatizálhatja. A jó vezető képes arra, hogy a hozzá beosztottak azonosulni tudjanak a megoldandó feladatokkal. Ha tehát van közös cél, akkor van szabadság és megbecsülés. Ezen túlmenően olyan életvitelt kell kialakítani, amely példamutató.

Mindig a legnagyobb alázattal viseltetem azok iránt, akik jövőnket építették és bizonyos értelemben kiszolgáltak bennünket. Ezek pedig elsősorban elődeink, a nyugdíjasok. Szinte megnyugszom, ha velük vagyok. Bölcsék, intelligensek, tisztelet-tudóak és tiszteletet parancsolóak. Mindig tudnak valami újat mondani. Fiatalosak, ugyanúgy szeretik a szebik nemet, mint hűszévesen. Lelkesen beszélnek erről, szinte kifogyhatatlanul. Az asszonyok is vidámak, tetszik nekik az öregek udvarlása. Nagyon sokukhoz személyes élményem kötődik. Mindet nem tudom felsorolni, ezért nem szeretnék név szerint senkit megemlíteni. Valamennyiüknek ezuton is kívánok jó egészséget és hosszú életet. Szeretném őket valamilyen módon segíteni, ha úgy tetszik kárpótolni. Remélem az elkövetkezendő néhány évben ezt sikerrel megtehetem. Főleg munkámmal, de szeretném konkrétá tenni egy alapítvánnyal, amelyből évente 8-10 főt jelentős összeggel segítenék.

Ismét felteszem a kérdést, de most már nem magamnak. Az olvasók döntsék el, megtettem-e mindent, hogy a szövetkezetben élők jobban érezhessék magukat?

# AZ ORSZÁG EGYIK LEGNAGYOBB BÉLÜZEME SZENTIMREFALVÁN

— ÉVI TÍZMILLIÓ MÉTER —

Még szövetkezetünkben sem mindenki tudja, hogy Szentimrefalván van hazánk egyik legnagyobb sertésbél-feldolgozó üzeme.

Annyi fogyasztásra alkalmas bél készült Kövér János agrármérnök irányításával a kis gyárban négy év alatt, amivel földünket meg lehetne kerülni. Más megközelítésben: bolygónk mintegy hetven százalékát víz borítja, amit a Szent Jupát legénysége (Gál József és Fa Nándor) két éves vitorlásútjával járt meg. Ez az említett és feltételezett távolság egyezik meg a negyvenfős üzem termelésével.

## A KEZDET

A szentimrefalvai bélüzem az erdei sertéstelephez hasonlóan, a pápai Húsipari Vállalattal való kapcsolat eredménye. 1981-ben egy fehérjefeldolgozó és csontlisztüzem gondolata került előtérbe, amelyhez nyilvánvalóan alapanyagra is szükség volt. Boros Jenőt a HV igazgatóját szerettem volna megnyerni az ügynek, ezért találkoztam vele. Még ma sem tudom hogyan esett szó éppen a kitalálás alatt álló keszthelyi bélüzemről. Valószínű Boros Jenőt foglalkoztatta erősen a

probléma, mert neki kellett elsősorban megoldani. Ezért tette az ajánlatot, pontosabban már úgy tárgyalt velem, mintha én kész lennék az átvételre. Javasolta, hogy a tanács által környezetvédelmi okokból megszűnő üzemet a lehető leggyorsabban vegyük át, ha erre megvannak nálunk a feltételek. Néhány nap múlva már Keszthelyen voltunk szakembereinkkel és ezzel párhuzamosan értesítettük a budapesti ÁHSZV-t is. Ez a cég szakmai felügyeletet gyakorolt az üzem felett és kooperációban volt a vállalattal. Néhány héten belül döntés született az épület helyét illetően.

Ekkor sok olyan épületünk volt, amellyel nem tudtunk mit kezdeni. Többek között a szentimrefalvai volt gépműhely is ezek közé tartozott. Kézenfekvőnek tűnt, hogy azt jelöljük ki bélfeldolgozónak. A budapesti „beles” szakemberek nagyvonalúságára jellemző, hogy az épület átalakítását 2-3 millió forintba prognosztizálták. Mindent nagyon egyszerűsítették. Nem így a hatóságok, mert élelmszerűzemnek tekintették és ennek megfelelően engedélyezték működését. Minden rendkívül szigorú előírásokkal járt.



Már javában folyt a munka, amikor kiderült, hogy a szomszédban lévő szarvasmarhatelepet — ahol 300 db szarvasmarha volt — ki kell üríteni, mert higiénés körülményeket csak így lehet teremteni. Aztán energiát és vizet kellett biztosítani, amely ugyancsak több millió forintot jelentett. A szarvasmarhatartásból származó gondokat leszámítva, több mint tíz millió forint volt a beruházás. Igaz, ebből két millió forintot a Húsipari Vállalattól kaptunk. A gázt preferált hitelből biztosítottuk, vizet is viszonylag olcsón fakasztottunk, ugyanis a Megyei Tanács is megszánt bennünket három millióval. Később a környezetvédelmi előírások betartására kaptunk öt milliót. Így aztán a beruházáshoz alig kellett saját erőből hozzájárulnunk. Közel nyolc hónap alatt készült el az üzem (1982. márciusában már üzemelt). Ez rekord időnek számít, ha figyelembe vesszük a járulékos létesítményeket (gáz, víz), valamint az engedélyezéssel járó procedurát...

### **A MELLÉKTERMÉK MELLÉKTERMÉKE**

Míg béltisztítás után szennyvíz keletkezik, közbenső folyamatként hasznosítják a kőbányai Gyógyszerárugyár találmányát is. Nevezetesen a fontos véralvadásgátló gyógyszer alapanyagot. Kőbánya egyébként mintegy tizenöt ilyenét kapcsolatot ápol, de legnagyobb szállítója a csabrendeki tsz.

A kőbányai Gyógyszerárugyár műszaki kollektívája 1980-ban kifejlesztette és gyakorlatban is sikerrel alkalmazza azt a mintegy ötmillió forintos gépi berendezést, amely a bélüzemek szennyvizének — mennyiségben is je-

lentős — komponenseit hasznosítja. Ebből a bélüzemi hulladékból előállított szárított bélnyálkahártya ma már a jól értékesíthető húsipari melléktermékek sorában szerepel. Hogy miért, azt a következők bizonyítják.

A szárított örleményből izolálják a heparint, az életmentő véralvadásgátló gyógyszer alapanyagot. Csupán utalásként: jó vénás trombózisok kezelésére, nélkülözhetetlen minden műtéti, de különösen ér- és szívsebészeti beavatkozásnál, hatásos akut infarktusok kezelésénél és transzfúzióknál. A lényeg, heparin nélkül már több százezer ember meghalt volna mélyvénás trombózisban vagy szívinfarktus következtében.

Szentimrefalvára naponta 2000-3000 sertés vékony-, illetve vastagbélét hozzák százhusz műanyag hordókban feldolgozásra. Ez éves viszonylatban mintegy 700 ezer „röfi” melléktermékével való foglalatosságot jelent, ami Magyarország sertésállományának csaknem tíz százaléka.

Hogyan funkcionál a gyakorlatban a béltisztítás után keletkezett szennyvíz hasznosítása? A naponta keletkező 80-100 köbméter szennyvíz egy 300 köbméteres zárt biztonsági tartályba kerül, ahonnan 8-10 fordulóval szállítanak műszakonként egy szippantóval a közeli 1000-1500 hektáros rétlegerőre. De nem egy közönséges városi szippantóról van szó, hanem egy házi kivitelezésben szerkesztett speciális talajinjektáló berendezésről, ami a mélyszántásnak megfelelően 30-50 cm-re juttatja a szennyvizet. Tél idején — ha a kemény fagy nem engedi ezt az eljárást — „szikkasztásos” módszer a megoldás. Azaz a közeli nyárfásban engedik el a híg trágyát.

## S A JÖVŐ?

Az üzemet 1989-ben felújítottuk. Igazából csak most kellett saját zsebünkre támaszkodni.

A jelenlegi konstrukció — mint bér munka — közel sem biztosít olyan nyereséget, ami a rövid megtérülést eredményezné. Így is — számításaink szerint — három év alatt kigazdálkodjuk a költségeket. Nincs ugyan döntés ebben, de elképzelhető, hogy egy jobb élelmiszeripari tevékenységet kere-

sünk a jelenlegi helyett, olyat, amely mint környezetvédelmi, mint egyéb szempontból jobban megfelel lehetőségeinknek.

Ha ma kellene dönteni, hol építsük meg az üzemet, nem a jelenlegi helyet választanánk. Főleg nyári időszakban kellemetlen szagot áraszt, szennyezi a környezet levegőjét. A feldolgozóhoz kapcsolódó heparinüzem ezt a kellemetlen szagot csak fokozza. Főleg emiatt próbálkozunk az üzem más jellegű hasznosításával.



# VESZPRÉMGALSÁN ÍGY LÁTJÁK! „AZ ÁTALÁNYDÍJAS RENDSZER JÓ, DE TOVÁBB JAVÍTHATÓ.”

A gondos munka a mezőgazdaságban is meghálálja magát, de jól tudják a szakemberek, hogy a növénytermelés eredményeit behatárolják a termőhely, azaz a föld adottságai. A gyenge, humuszszegény területeken nem marad más, mint a lehető legésszerűbben gazdálkodni, sáfárkodni a helyi lehetőségekkel. Magyarán szólva: a tagságot és alkalmazottat, minden dolgozót egyaránt érdekeltté kell tenni a költségek megtakarításában.

Az utóbbi években egyre több, vállalkozás jellegű módszert alkalmaznak a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben. Ahogy az állattenyésztésben a bérhizlalás, a növénytermesztésben a részművelés igazolta a gyakorlatban létjogosultságát. Viszont az átalánydíjas szerződés az alapvető-kenységben még újkeletűnek számít. Annál is inkább, mivel ezidáig csak a melléktevékenység kereteiben alkalmazták.

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, a Pénzügyminisztérium külön engedélye alapján 1986 január elsejétől termelőszövetkezetünk kísérletképpen három évig járhatott ezen az egyszerre rózsás és göröngyös úton, ma már végleges. A kockázatvállalást közösen viseli a dolgozó a gazdasággal, így

mindkét félnek viselni kell a kor kihívását a minőségi munkára. A vállalkozás esetleges csődje esetén sem téríti meg a nagyüzem az elmaradt haszon ellenértékét.

Gazdaságunk vezetése időben felfedezte, hogy tudati ráhatással nem fokozható korlátlanul a termelékenység. Ugyanis az átlag méret feletti szövetkezetekben egyre inkább eltörlődik az egyéni érdekelttség, az évenkénti bérfejlesztés nem követi az életszínvonal, a vásárló érték csökkenését. Az, hogy a vállalkozó jelleg inkább növeli, mintsem csökkenti a szövetkezeti forma esélyeit, már tényként állapítható meg. Az átalánydíjas kiscsoportok vállalják a szerződésben megállapított tarifa befizetését. Ezen egységeknek saját bankszámlájuk van. Erre folyik be az elvégzett munka illetve az értékesített termékek ellenértéke. A csoportok dolgozói havonta garantált munkabért kapnak, viszont az átalánydíjon felül elért jövedelemtöbblet 50 százaléka az ott dolgozók között szétosztásra kerül. A módszer kulcskérdése az átalánydíjak, illetve a csoportok közti elszámoló árak és a többletjövedelem felosztási arányának igazságos meghatározása.

Egyébként hasonló nyereségérdekeltségű kiscsoportokat a korábbi években már sok tsz és állami gazda-

ság alkalmazott országunkban. Mindezekre azonban visszafogóan hatottak az akkori pénzügyi rendelkezések, a keresetszabályozási intézkedések. A teljesítményvisszatartásból semmit sem okultak az illetékesek. A pénzügyminisztérium az átalánydíj alaptevékenységi alkalmazását még pár évvel ezelőtt is csak mintegy harminc gazdaságban engedélyezte kísérleti jelleggel. Szabad utat az új módszer csupán 1989 márciusától kapott, aminek következménye: év közben közgazdaságilag szinte lehetetlen az áttérés.

Szövetkezetünkben — mint köztudott — két kerületben történik a termelés. A veszprémgalsai központi üzemegységhez tartozik: Zalaszegvár, Hosztót, Szentimrefalva és Káptalanfa egy része. Lakatos Ferenc kerületvezető 1800 hektárnyi szántó terület felelőse.

A két önálló csoport irányítóival (a növénytermesztőké Sinkó Csaba, a gépészeké pedig Helter Zoltán) nagyon jól kijövünk — kezdi mondanóját Lakatos mérnök, majd felsorolja főbb növényeiket: — 500 ha búza, 180 ha ősziárpa, 120 ha zab + tavaszi árpa, a szemes és silókukorica együttesen 800 ha, lucerna 100 ha, s egyebek kisebb területeken.

— Mi a véleménye a jelenlegi átalánydíjas rendszerről?

— Nagyon előnyös e rendszer, de szerintem a javított változat az lenne, ha egyesítenénk a növénytermesztőket a gépüzemelőkkel. Mielőtt megkérdezné, hogy miért, máris mondom a magyarázatot. Egyrészt a traktorok nem szívesen mennek más kerü-

letbe dolgozni, másrészt jobban sajátjuknak érzéknék a kisebb egységet. Így minőségi munkájuk jobban érvényesülne. A két csoport tevékenysége ugyanis szervesen kapcsolódik egymáshoz, tehát nem célszerű külön kezelni azokat.

— Szeretném ha a két nagy Rába erőgépjünk, esetleg a kombájnok is a terület arányaiban szétosztásra kerülnének. Véleményem szerint azáltal, hogy előbb és közvetlenebb kapcsolatot teremtenénk a dolgozókkal, meg növekedne az érdekelttség, következésképp a hatékonyság és eredményesség.

— Hogyan alakulnak e kerületben a gazdálkodás mutatói?

— Az itt dolgozó húsz főnek (10 traktoros, 7 fizikai, 3 vezető) 43 millió forint az 1989 évi árbevételi terve. A befizetési kötelezettségünk 5,4 millió.

Mivel a kerületvezető ebben az esztendőben jött vissza termelősövetkezetünkbe, talán bizonyíték arra, hogy nem rossz közösség az „Egyetértés” Ezért megérdemli Lakatos Ferenc a bemutatást. A főiskola elvégzése után, 1978 szeptember elsején került ide pályázattal. A gyakornoki időt másfél év katonaság követte, majd 1983-tól a gazdaság növényvédős szakirányítója lett öt éven keresztül. 1987-ben felajánlották neki a „hum-buk” állást a sümegi pártbizottságon (ma már országosan is hál istennek megszűnt a gazdaságpolitikai alibi státusz, s ezt az időt ő is szeretné kitörölni életéből értelmetlensége miatt), amit elfogadott. A lényeg: most itt van, s remélhetőleg marad is a kétgyermekes családfő.



SOK SZERENCSET VIOREL!

## AZ ÉJSZAKA LEPLE ALATT...

Változó világunkban, s főleg országunkban mostanság ugyancsak zajlik az élet. Az erdélyi magyarokkal való mély együttérzés a nagypolitikában — mitagadás — eléggé kielezte keleti szomszédaink hozzánk való viszonyát. Az igazi, Romániának nincs kifelé tartozása, s ezt a „nagyvezér” lépten nyomon hangoztatta is mindenütt, ahol csak tehetette. Csak egy dolgot kell ehhez hozzátenni, mindez milyen áron? Hogy a boltok üresek, hogy a benzínkútnál éjszakákat kell átvirrasztani, hogy nem lehet kimondani, megmondani... Szumma szummárum: abban az országban, ahonnet tucatjával menekülnek az emberek, bizonyára valami nincs rendjén. Ezt látszik igazolni többek között a csabrendeki „Egyetértés” termelőszövetkezethez jött két román férfiú is, akik a közelmúltban együtt szöktek meg hazájukból az éjszaka leple alatt.

Hogyan került a két szökevény a tsz vasüzemébe? — joggal tehető fel a kérdés. Nos. Az áttelepülőket egy Zánkáról költözött erdélyi magyar ismerős fogadta kegyeibe, s hozta össze a veszprémi munkaközvetítő irodával. A gazdaság korábban bejelentette igényét a megyei tanács munkaügyi osztályán 10 traktorosra, 10 profi hegesztőre és 5 betanított munkásra. S a két „idegenlégiós” úgymond kapóra jött. Így került Ursu Viorel és Mihai- cea Marin abba a 45 dolgozót foglalkoztató vasüzembe, ahol 1974 óta fo-

lyik önállóan a lakatos és hegesztő tevékenység.

Az országban egyedül csak itt gyártanak öntődei formaszekrényeket, de az általános munkák mellett jelentős mennyiségben készítenek lemez-munkáló gépváz egységeket a Veszprémi Szénbányák várpalotai pajzsüzemének. Ahogy mondani szokás, jól prosperál az ágazat. S ha sikerülne a jelzett tíz profi hegesztőt megszerezni, akkor alvállalkozásban korlátlanul lehetne nyugati exportra is termelni az üzemben.

Csiszár József üzemvezető röviden és velősen így mutatta be Viorelt és Marint:

— Rendkívül fegyelmezett és figyelmes mindkettő. A termelőszövetkezethez 1989. szeptember 21-én érkeztek. Viorel autószerelő, két gyermek atyja. Abban bízok, hogy rövidesen feleségével — itt Magyarországon — az összetartozó egész család együtt építheti a jövőt. Marin kissé könnyebb helyzetben van, hisz elvált fiatalember. Igaz, egyetlen csemetéje azért tagadhatatlan, s bizonyára felejthetetlen is számára. Ő egyébként lakatos végzettségű.

A vasüzem vezetője arra a kérdésre, hogy miként fogadta be a kis közösség a „hazaelhagyókat”, a következőket mondotta:

— Az első napon köztöltük velük elvárásunkat — tolmácson keresztül, ugyanis csak románul beszélnek —,

amit be is tartanak. Csak a legjobbakat mondhatom róluk. A munkatársak nagyon megértők, átérzik, sorsukat, hisz jól tudják, honnét és miért kerültek ide. A legényszállónkban helyeztük el őket ideiglenesen, amíg nem kínálkozik számukra más lehetőség.

— Hogyan alakul fizetésük?

— Természetesen ugyanolyan feltételek mellett bérezzük őket, mint saját embereinket. Nem is volna tisztességes részünkről a hátrányos megkülönböztetés. Sőt, az első munkanapon egy kis indulási segélyt határozott a vezetés, amiért rendkívül hálásak voltak. A csillogó szem fejezte ki elégedettségüket. Egyébként a nyelvi nehézség ellenére — értelmes és intelligens emberek lévén — gyorsan megértik a feladataikat. Viorel például szorgalmasan tanulja nyelvünket, nap mint nap új szavakkal lep meg bennünket.

— Elmesélné hogyan jutottak át a határon?

— Még a tanácstól ismerem a történetet, de itt is érthetően eljátszot-

ták, elmutogatták — ha úgy tetszik kézzel-lábbal — szökésüket. Az éjszaka leple alatt hajtották végre határozott tervüket, 1989 szeptember hatodikán. Ahogy a regényekben meg vagyunk írva, vízben és mocsárban küszködtek át életüket kockáztatva. Különösen izgalmas volt a kukoricásban eltöltött hosszasan tartózkodásuk, mert állítólag egy határőrző kutya szagot kapott. A lényeg, hogy egészségben megérkeztek a szabadság birodalmába.

Fentebb említettük, a közösség befogadta a két szorgalmas románt. Császár József azon figyelmeztetése, hogy tartsák magukat saját érdekükben távol a kocsmáktól, nehogy beléjük kössenek, egyfajta utalást jelent. Nyilvánvaló és érthető, élettapasztalat mondatta ki vele a jóindulatú vélemény, mondván: „mi magyarok, mi sem vagyunk egyformák”. Pedig a nagypolitikától milyen gyakran távol esik a tömegek, a nép gondolkozása. Különösen olyan országban, mint Románia, ahol az emberi jogokat évtizedeken át sárba taposták és tapossák napjainkban is.



# A TÁVOLSÁG NEM AKADÁLY!

— NYERŐ MELLÉKÜZEM —

Manapság már nem is kapja fel a fejét az átlagember sem, ha termelőszövetkezetben találkozik az újfajta vállalkozási formákkal, mint a: GT, Kft, GMK, stb...stb.

Termelőszövetkezetünk példának okáért Pécsen a híres Bőrgyárban működteti Gazdasági Társaság (CSAB-COOP GT) keretei közt azt a zsirüzemet, amely az elmúlt négy esztendő 30-35 százalékos nyereséghezamával országosan is rentábilisnak mondható.

## A KEZDET

A húsgyárakban képződött melléktermékek megfelelő hasznosítása teljesen megoldott napjainkban, de korábban azért nem kis feladatot jelentett a szakembereknek a folyamatos üzemelés biztosítása. A sertésbőről főtermék lesz a Bőrgyárban, ugyanis az arról lekerülő zsiradékot illeti ekkor a melléktermék jelző. A láncolat folytatható a további feldolgozás során, de inkább nézzük meg, hogyan jöhetett létre ez a bizonyos GT.

A sertésbőrrel levett zsiradékot az Állati Takarmányokat Előállító Vállalat (ÁTEV) rapszódikusán vette át a gyártól. Mivel a tárolás kérdése sok kívánnivalót hagyott maga után, szinte mindennaposak voltak a környezet-szennyezési problémák. Többek között a gyorsan romló anyag kellemet-

len szagával igencsak megkeseríthette a környék lakóinak életét. A gondok megoldására 1982/83-ban az ÁTEV-től kivált három szakember, akik nagyon ismerték a lehetőségeket, így megalakulhatott a GT, Dr. Farkas Győző gesztor elnökkel az élen. A trimvirátus eképp állt össze: pécsi Bőrgyár, a jákfai és csabrendeki termelőszövetkezet. A megalakulással elkezdődött saját erőből és természetesen kölcsönökből a beruházások korszaka, minek után 1984-ben beindult a termelés tizenegy fővel. Közben a technológia és technika fejlődésével a dolgozók száma kissé leeredukálódott, mert ma Kiss Sándor zsirüzemvezetőn kívül hatan dolgoznak fizikai állományban. Sőt, ahogy az agilis főnök mondotta, ő is gyakran munkaruhába kényszerül, hisz ilyen kis közönségben különösen érvényesül az „egy mindenkiért csapatszellem”.

## GAZDASÁGOS TEVÉKENYSÉG

A sertésbőrrel lekerült zsiradékot, mint alapanyagot 1985 előtt mindössze egy forintért adta el a bőrgyár, majd a GT beindulásával — feldolgozás után — ez tíz forinttal többet ért kilogrammonként. Jelenleg ez a késztermék, úgynevezett ipari zsír már húsz forintért kel el a piacon. Hogy mire is használják fel ezen árút? Baromfiak és sertések takar-

mányozásában dúsító, tápérték növelő szerként. Sőt, a BOOSCOOP vállalat kísérleteiben szarvasmarhákkal is próbálkoznak, répaszelettel történő etetéssel. Azonban a legjobb eredmények, az igazi hasznosulás a baromfiaknál mutatható ki, ahol 14-18 százalékos takarmányozási költség takarítható meg.

Na és az eredmények! 1984-ben még csak 594 tonna ipari zsírt állítottak elő az úgymond kísérleti évben, de 1985-ben már közel száz tonnával „megfejték” a termelést. S az elmúlt esztendőben már 1182 tonna volt a végszám. Mivel ez az ágazat is általányszámolásos rendszerben dolgozik, így tisztán 6,2 millió forint nyereség szükséges, amihez minimum ezer tonnát kell értékesíteniük. Egyébként az összes beruházás mintegy húsz millió forintba került, amelynek megtérülését 2-6 évre tervezték. Már ez teljesült is. A korábbi gondból így lett gazdaságos tevékenység a teljesen önálló üzemben.

### AKÁR EXPORT IS LEHETSÉGES

A fejlesztés nem állhat meg egy szinten, ezt minden jól sáfárkodó üzem, vállalat biztosan vallja. A közelmúltban a zsírüzemben is elkészült — nyugatnémet licence alapján — az a környezetvédő berendezés, ami biofilteres eljárással végzi a bűzelszívást. Ekkora üzemben a másfél milliós beruházás ugyancsak dícséretesnek mondható. Arra a kérdésre, hogy nincsenek-e értékesítési gondjai a Gazdasági Társaságnak, Kiss Sándor üzemvezető így válaszolt:

— Egy kissé vissza esett az utóbbi időben a kereslet, de mindíg vannak

tartalékaim, úgyhogy ezidáig még nem ért kellemetlen meglepetés. Viszont érthetetlen számomra, hogy miért létfenntartási minimális dóziszokat határoznak meg a takarmányokban a baromfiágazatok, amikor bebizonyosodott a gazdaságosság. Véleményem szerint nem ezen kell spórolni. Persze azt is tudom, e piac csökkenésébe a jelen pénzszüke időszakban az is belevájt, hogy az átvételi ár miatt visszamenőben a baromfiágazat. Igaz köztudott, hogy világviszonylatban is óriási konkurencia az állattartás frontján. Abban azért bízom, ilyen értékes takarmánykiegészítőről nem lehet lemondani.

A legkomolyabb felvásárló a lippai termelészövetkezet, de öt kisebb fogadó partner is rendszeres vevője a pécsi takarmányzsrinak.

A minőségi előírások nagyon szigorúak (sav-, peroxid szám), a takarmányszabványon belül kell lenni a paramétereknek. Ez egy esetleges exportnál fokozottan így igaz. Csakhogy a GT eléggé kiszolgáltattott helyzetben van. A gyárnak a bőr, nekik meg a zsiradék a főtermék. Előfordulhat hogy akár fél évig is feldolgozatlanul áll a nyersanyag, így nehéz garanciát adni az árúra. Ettől függetlenül Kiss Sándor nem mondott le külföldről, folyamatban a tárgyalás NSZK-val, Ausztriával és Jugoszláviával.

Az országban a maga nemében ez a zsírüzem egyedülálló. Ámbár a többi börgyárban is képződik alapanyag az ipari zsír előállítására, csak ők az AT-EV-nak eladják ezt további feldolgozásra. Természetesen nemcsak állati takarmányozásnak felel meg ez a zsír, szappant és egyéb kozmetikumokat is lehet belőle nyerni.



# EPILÓGUS

Sokszor felvetődött bennem, vajon ha nem én vagyok a tsz elnök, hogy alakul a gazdaság sorsa. Ha arra gondolok, hogy helyemben más többet tudott volna nyújtani a közösségnek, lelkiismeretfurdalásom van. Ha figyelembe veszem a körülményeket, az adott helyzeteket, akkor mindig megnyugszom, hiszen ennél lényegesen rosszabb helyzetbe is kerülhetünk volna. Sokat jelent számomra, hogy dolgozóink döntő többsége megtalálta számítását. Akik ennél többre vágytak, elmentek. Az egy más kérdés, hogy sikerrel jártak-e.

Az itt élő közösség sok tekintetben meghatározó. Szerepemet, munkámat a termelészövetkezet kollektívája — a hozzám eljutott információk és a bennem élő alkotási vágy — alakította, formálta és segítette. Bárki is ül tehát székemben, valószínű a döntések hasonlóan alakultak volna, hiszen bizonyos helyzetekben „kényszerpályák” domináltak. Ezért nem tulajdonítok kiemelkedően nagy jelentőséget annak, hogy e „kényszerpályán” éppen én vezettem.

Kétségtelen, az egyénnek egy adott közösségben meghatározó szerepe van. A sorsdöntő kérdések azonban nem mindig egy asztalnál dőlnek el. Főleg vonatkozik ez az elmúlt időszakra, ahol a politikát, a gazdaságot és egyéb igényeket egyaránt ki kellett szolgálni. Ezek pedig létező elemei az életnek.

Mégis mi lehetett a mi érdemünk? Adott időben és helyen a gyors felismerés, a vállalkozási kultúra maga-

sabb szintje, a kockázatvállalási készség, a bátorság, ami néha a tudatlanság határát súrolta. Magyarán: olykor alacsony információs szint mellett is döntéseket hoztunk.

Ezt a helyzetet az afrikai négerек történetével lehetne jellemezni, akik mindaddig fel mertek menni a legmagasabb fára, amíg egy civilizált országból érkező nem figyelmeztette, hogy onnét le is lehet esni. A bátorság hozzátartozik a siker kulcsához. Am mi sokszor voltunk bátrak és most már megállapíthatjuk, többször nyertünk is. Talán nem tűnik szerénytelenségnek ha azt mondom, hogy ezek voltak a sikerhez vezető legfőbb erdemek.

Az eredményességet bizonyítja az is, hogy szövetkeztünk — annak ellenére, hogy a népgazdaság súlyos gondokkal küzd —, az 1989. évben egyik legsikeresebb évet zárta. Ez nemcsak nyereségben, hanem a tsz-tagok évi 15-20 százalékos jövedelme növekedésében is kifejezésre jut. Talán ez ma a legfontosabb, hiszen a vezetőknek alapvető feadatuk olyan körülményeket teremteni, ahol az emberek nyugodt légkörben és biztonságban dolgozhatnak.

A biztonság, amelynek eddig alig volt rangja, egyre nagyobb értéket kap. Úgy tűnik, hogy ezt egyre többen ismerik fel. Miután erre törekedtem az elmúlt években, ez jelenti számomra a legnagyobb munkasikereket. Megköszönöm mindazoknak a munkáját, akik e sikerekhez segítséget nyújtottak.

Köszönöm mindazoknak a fáradozását, akik megéléseik, emlékeik közreadásával a tsz és a korszak történetének hitelességét elősegítették.

Külön köszönöm Dr. Burucs László plébános úrnak, hogy Hosztót község történetét feldolgozta és azt rendelkezésünkre bocsátotta.





## CSABRENDEK

„Ötéves terv”

1949. VIII. 20. - 1974. I. 31.

Elnök:

Görhes János

1959. X. 10. - 1951. XII. 31-ig.

Mezei József

1952. I. 1. - 1954. I. 31-ig

Görhes János

1954. II. 1. - 1959. XI. 16-ig

Dömötör Ferenc

1959. XI. 17. - 1961. XII. 31-ig

Dr. Némteh József

1962. III. 1. - 1965. IV. 30-ig

Belső Imre

1965. V. 1. - 1972. III. 2-ig

Dr. Farkas Győző

1972. III. 1. - 1974. II. 1.

Agronómus:

Kapcsos Péter

1962. VIII. 31. - 1969. IV. 30-ig

Ujházi Vince

1969. V. 1. - 1972. III. 31-ig

Körmendi Károly

1972. IV. 1. - 1974. II. 1-ig

Könyvelő

Dőri Gizella

1962. VIII. 31. - 1969. VII. 20-ig

Nagy Mihály

1968. VII. 20. -

\*

## NAGYTÁRKÁNYPUSZTA

„Szabadság”

1949. VIII. 20. - 1963. XII. 31.

Elnök:

Bakos Zsolt

1949. VIII. 20. - 1953. IX. 1-ig

Horváth Istvánné

1953. IX. 1. - 1958. IV. 22-ig

Borcs István

1958. IX. 22. - 1959. III. 1-ig

Badics Béla

1959. III. 1. -

Horváth Istvánné

1959. III. - 1962. I. 1.

Dr. Németh József

1962. I. 1. - 1964. I. 1-ig

„Egyetértés”

1974. I. 1. -

Elnök:

Bozzai Imre 1974. I. 1. - 1974. I. 31.

Dr. Farkas Győző 1974. II. 1. -

Agronómus:

Körmendi Károly

1972. IV. 1. - 1986. IV. 15-ig

Dr. Izemendi Dániel

1986. IV. 15. -

Könyvelő:

Hetyei József

1974. III. 1. -

\*

## GYEPÜKAJÁN

„Új Élet”

1959. III. 2. - 1974. I. 31.

Elnök:

Molnár Kálmán

1959. II. 2. - 1959. VII. 30.

Zaller Mátyás

1959. VIII. 1. - 1960. V. 31.

Major József

1960. VI. 1. - 1961. XII. 1.

Szabó István

1961. XII. 1. - 1962. IV. 20.

Major József

1962. IV. 20. - 1974. I. 31.



Agronómus  
Czimondor Géza  
1959. V. 1. - 1962. VI. 30.  
Furman Sándor  
1962. VII. 1. - 1964. VI. 1.  
Kopecskó Dénes  
1964. VI. 1. - 1974. I. 31.

Könyvelő:  
Egyed Károly  
1959. IV. 1. - 1960. IX. 1.  
Markó Ferencné  
1960. IX. 1. - 1962. XII. 31.  
Baranyai Vidor ny.  
1963. I. 1. - 1967. IX. 21.  
Végh Imre TESZÖV  
1967. IX. 21. - 1971. XII. 31.  
Telek Teréz  
1972. I. 1. - 1974. I. 31.

Párttitkár:  
Balogh József  
1959-1960-ig  
Soós József  
1960-1964-ig  
Horváth Alajosné  
1964-1975-ig

\*

## HOSZTÓT

„Ezüstkalász”  
1959. II. 26. - 1974. I. 31.

Elnök  
Molnár Ferenc  
1959. III. 4. - 1973. IX. 30.  
Tomsics Imre  
1973. X. 1. - 1974. I. 31.

Agronómus  
Kasza József  
1963. XI. 1. - 1974. I. 31.

Könyvelő

Kovács Józsefné  
1959. IX. 15. - 1974. I. 31.

Párttitkár  
Sillinger József  
1959-1973.

„Összefogás”  
1952. IX. 16. - 1953. XII. 31.

Elnök  
Molnár Ferenc  
1952. IX. 16. - 1953. XII. 31.

Főkönyvelő  
Kovács Józsefné (Hajcsér Ilona)  
1952. X. 16. - 1953. XII. 31.

\*

## KÁPTALANFA

„Aranykalász”  
1959. III. 6. - 1974. I. 31.

Elnök  
Kurdi Kálmán 1959. IV. 12. - 1960. I.  
1.  
Keszler Gyula  
1960. I. 1. - 1962. III. 31.  
Bozzay Imre  
1962. IV. 1. - 1974. I. 31.

Agronómus:  
Hernicz István  
1962. I. 1. - 1967. XII. 31.  
Gáta László  
1960. - 1962.  
Kardos Károly  
1962. - 1974. I. 31.

Könyvelő:  
Falusi András  
Telek József  
1968. I. 1. - 1970. XII. 15.

Csordás Józsefné  
1970. XII. 15. - 1974. I. 31.

Párttitkár:  
Olajos Lajos  
1957.-1962.

Csordás Imre  
1962.-1966.

Czimandor Géza  
1966.-1969.

Illés Zoltán  
1969.-1974.

Kovács Lajos  
1974.-1980.

Kosár József  
1980.-

\*

## NEMESHANY

„Új Élet”  
1959. III. 9. - 1974. I. 31.

Elnök

Kovács Géza  
1959. III. 9. - 1960. III. 31.

Bellenics Imre  
1960. IV. 1. - 1962. XI. 30.

Imre József  
1962. XII. 18. - 1974. III. 1.

Agronómus

Kovács Károly  
1962. I. 1. - 1974. I. 31.

Várnai Miklós  
1967.-1974.

Könyvelő

Tóth Lajosné  
1960. IX. 1. - 1964. V. 1.

Berecz László  
1964. V. 8. - 1971. XII. 31.

Berkes Józsefné  
1972. I. 1. - 1974. I. 31.

Párttitkár:

Sárfi Károly  
1959-1968.

Kovács Károly  
1968.-1974.

\*

## SZENTIMREFALVA

„Haladás”

1959. II. 29. — 1975. XII. 31.

Elnök:

Pintér Tibor  
1959. II. 27. - 1960. I. 31-ig

Hegy Géza  
1960. II. 1. - 1961. V. 1-ig

Egyed Imre  
1961. V. 7. - 1964. II. 1.

Kumbor Iván  
1964. II. 2. - 1971. XII. 31-ig

Ambrus Árpád  
1972. I. 1. - 1975. XII. 31-ig

Agronómus:

Egyed József  
1959. II. 27. - 1961-ig

Berzsán János  
1956.-1964-ig

Asbóth József  
1964.-1971-ig

Izmeni Dániel  
1973. VII. 1.-1976. I. 31.-ig

Könyvelő:

Soós Teréz  
1959. III. 5. - 1960. IV. 30-ig

Takács István  
1960.-1960. XII.-ig

Radics Anna  
1960. V. 1. - 1970. VI. 30.

Pölczman Lászlóné  
1970. VII. 1. - 1975. XII. 31.-ig



## VESZPRÉMGALSA

„Összefogás”

1959. II. 26. - 1974. I. 31.

Elnök:

Polgár Imre

1959. II. 26. - 1961. III. 31.

Csontár Ferenc

1961. IV. 1. - 1962.-ig

Polgár Imre

1963. - 1974. I. 31.

Agronómus:

Bolobás Imre

1959. IX. 15. - 1961. X. 31.

Egyed József

1961. XI. 1. - 1974. I. 31.

Könyvelő:

Kiss Zoltán

1959. II. 26. - 1961. I. 15.

Polgár Rozália

1961. I. 16. - 1969. XII. 31.

Kizmus Józsefné

1970. I. 1. -

Párttitkár:

Esses József

1959.-1964.-ig

Dr. Veres Elemér

1964.-1976.-ig

Radics Ferenc

1976.-1978.-ig

Bardon Gyula

1978.-1985.-ig

\*

## ZALASZEGVÁR

„Petőfi”

1959. II. 27. - 1971. XII. 31.

Elnök:

Herczeg Ferenc

1959. II. 27. - 1962. I. 31.-ig

Kardos János

1962. II. 1. - 1964. V. 28.-ig

Kankó László

1964. V. 29. - 1965. VII. 31.-ig

Mohos Vendel

1965. VIII. 1. - 1971. XII. 31.-ig

Agronómus:

Horváth Ernő

1959. V. 30. - 1961. VII. 21.-ig

Kardos János

1961. VII. 22. -

Könyvelő:

Dr. Rába Lajos

1959. III. 15. - 1962. III. 1.-ig

Lipos Terézia

1962. III. 1. - 1964. I. 31.-ig

Herczeg Józsefné

1964. II. 1. - 1970. III. 10.

Adorján Istvánné

1970. II. 14. - 1971. XII. 31.

## TSZ vezetőség tagjai az 1974/76-os egyesülés előtt

(Emlékezetből)

### *Nemeshany*

Imre József elnök  
Egyed János eh.  
Kovács László  
Bódi József  
Sárfi Károly  
Somogyi János  
Óvádi Béláné  
Zömbik Miklósné  
Szalai Jenő

### *Szentimrefalva-Zalaszegvár*

Ambrus Árpád (Dr. Farkas Győző)  
1975-től  
Zalavári Jánosné  
Gál Gyula  
Bakos Mátyásné  
Kiss Rezső  
Kustos Zoltán  
Albert Dezsőné  
Mohos Vendel  
Dombi Tibor

### *Gyepükaján*

Major József elnök  
Molnár Kálmán  
Illés János  
Szabó Fereenc  
Perjési Sándor  
Molnár József

### Bujtor László

### *Veszprémgalsa*

Polgár Imre elnök  
Stubán Dezső  
Hardi István  
F. Polgár József  
K. Polgár József  
Kovács Dezső  
Kovács László

### *Hosztót*

Molnár Ferenc elnök  
Tomsics Imre eh.  
Maixner István  
Móger Géza  
Rádli Tiborné  
Polgár József  
Flibért István  
Kasza József  
Kángli Ambrus  
Kekc Ferenc

### *Káptalanfa*

Bozzai Imre elnök  
Bene János  
Csuri Jenő eh.  
Kurdi Kálmán  
Kovács Péter  
Bakos Károlyné  
Csordás Józsefné



## Vezetőségi tagok az egyesüléstől

1974-1978-ig

Dr. Farkas Győző elnök  
Major József eh.  
Imre József eh.  
Polgár Imre  
Tomsics Imre  
Maixner István  
Rádlí Tiborné  
Stubán Dezső  
Reicz Sándorné (Kfa)  
Bakos Károlyné (Kfa)  
Bakos Géza (Kfa)  
Szita Ferenc (BFA)  
Csákányi László  
Mezei József  
Illés Gyula  
Kustos Zoltán (Szifa 1976-tól)  
Kiss Rezső (Z.szegvár 1976-tól)

1979-1984-ig

Dr. Farkas Győző elnök  
Körmendi Károly eh.  
Hetyei József  
Bakos Ferencné (Kfa)  
Csánicz Sándor  
Mezei József  
Nagy Gézáné (1982-től Soós Erzsébet)  
Kovács Gyuláné (Bfa)  
Hajzer István (Gyakaján)  
Szita Ferenc (Bfa)  
Stubán Dezső (Vgalsa)  
Tomsics Imre (Hosztót)  
Illés Gyula

1984-1989-ig

Dr. Farkas Győző  
Körmendi Károly (1986-ban elment)  
Hetyei József  
Bencze Tibor  
Illés Ferenc  
Illés Gyula  
Patka Érszébet

Kovács Lajosné  
Stubán Dezső  
Torma Károly  
Horváth Géza  
Szigeti László (1987-től.)

1989. III. 2.-től

Dr. Farkas Győző tsz elnök  
Hetyei József eh.  
Gyalogh Ferenc  
Horváth Géza  
Nagy Józsefné  
Bócs Lajosné  
Helter Zoltán  
Stubán Dezső  
Pál Lajos  
Németh László  
Imre József  
Kizmus Józsefné  
Kovács László

### *A termelészövetkezet jelenlegi vezetői*

Dr. Farkas Győző tsz elnök  
Hetyei József elnökhelyettes  
Amberg Lajos ipari főmérnök  
Dr. Izemendi Dániel termelési főmérnök  
Zab Gyula gépesítési főmérnök  
Kizmus Józsefné számviteli osztályvezető  
Dr. Pálincás Péter jogtanácsos  
Csákányi László EB elnök  
Bencze Tibor személyzeti vezető  
Kozma Lajos építésvezető  
Lakatos Ferenc növ.term.át.díj.csv.  
Nagy Emil növ.term.át.díj.csv.  
Helter Zoltán Traktor át.díj.csv.  
Turcsi Lajos Traktor át.díj.csv.  
Szabó Lajos erdészet, gatter át.díj.csv.  
Illés Gyula gépjavítási ov.

Hegedüs Árpád műhely át.díj. csop. vez.  
Pál Lőrinc műhely át.díj.csop.vez.  
Czinger Endre műhely át.díj.csop.vez.  
Bencze József gépkocsi át.díj.csv.  
Szigeti László Rába át.díj.csv.  
Csiszár József vasipari üzemvezető  
Tureci József vágodai üzemvezető  
Kövér János bélfeldolgozó üzemvezető  
Cziklin Györgyné varroda üzemvezető  
Budai Tibor főágazatvezető  
Horváth József át.díj.csv.  
Pollák Ottó át.díj.csv.  
Lőrinc Tibor át.díj.csv.  
Dékány Zsuzsa át.díj.csv.  
Szabó József át.díj.csv.  
Czigány Rudolf át.díj.csv.  
Debreczeni Sándor át.díj.csv.  
Fodor Lajos át.díj.csv.  
Vajna Gábor át.díj.csv.  
Szikra Gyula át.díj.csv.  
Nagy István át.díj.csv.  
Gallai Ferenc át.díj.csv.  
Heninger Mihály át.díj.csv.  
Lengyel Zoltán át.díj.csv.  
Gallai Ferencné át.díj.csv.  
Deme Viktor át.díj.csv.  
Császár József át.díj.csv.  
Bendekovits József főágazatvezető  
Oláh Géza át.díj.csv.  
Boda Lajos át.díj.csv.  
Szobotin Gábor át.díj.csv.  
Vig János át.díj.csv.  
Urbánszki László át.díj.csv.  
Feleki Tibor át.díj.csv.  
Kis István át.díj.csv.  
Sebestyén Antal át.díj.csv.  
Filipovics János át.díj.csv.  
Lévai Jánosné át.díj.csv.  
Bodó Zsigmondné át.díj.csv.  
Cseh Szakállné Nagy Hilda át.díj.csv.  
Németh Lajos át.díj.csv.

Kövi András át.díj.csv.  
Dr. Izmendi Dánielné közgazd.csop.veez.  
Bíró József telepvezető

#### *Bizottsági tagok egyesülés előtt és után*

*Nemeshany*  
EB elnök Somogyi János  
Nőbizottság elnöke Egyed Lajosné

*Káptalanfa*  
EB elnök Pados József  
Kovács Péter  
Nőbizottság elnöke Mázár Ernőné  
Illés Zoltánné

*Gyepükaján*  
EB elnök Partos József  
Nőbizottság elnöke Furman Sándorné

*Szentimrefalva*  
EB elnök Horváth Alajos  
Nőbizottság elnöke Ambrus Árpádné

*Veszprémgalsa*  
EB elnök Kekk Ferenc  
Nőbizottság elnöke Rádli Tiborné

*Zalaszegvár*  
EB elnök Bujtor Fereenc  
Nőbizottság elnöke Albert Dezsőné

*Csabrendek*  
EB elnök Mezei József  
Tankovics Józsefné  
Kovács Péter (1974.)  
Csákányi László (1978.)  
Nőbizottság elnöke Istenes Jánosné  
Nagy Gézané (1974.)  
Rádli Tiborné  
Soós Erzsébet  
Patka Erzsébet



## A közigazgatási csoport kimutatása 1964-től kezdődően.

1964

Megnevezés	Csab- rendek	Gyepü- kaján	Kápta- lanfa	Nemes- hany	Bodor- fa	Szentim- refalva	Zala- galsa	Hosz- tót	Zala- szegvár	Össze- sen
Összes terület	2667	872	1351	811	340	931	496	460	526	8454
Ebből szántó	1615	527	826	508	250	531	345	283	288	5173
Tagok száma	520	135	263	127	68	126	101	100	106	1546
Állóeszk. bruttó értéke	14083	3425	7661	3277	1364	6240	3705	4287	2593	46635
Forgóeszköz ért.	5731	2401	2881	2076	1004	1735	1808	2449	1450	21535
Eszközérték összesen	19814	5826	10542	5353	2368	7975	5513	6736	4043	68170
Termelési érték	7826	961	3621	3101	1039	2477	1094	2636	1789	24544
Tiszta vagyon	9768	1707	2920	2412	1111	1980	3029	4212	2757	29896
Nyereség	4336	1424	261	1274	402	1201	1125	1833	1022	12878

1965.

Összes terület	2769	879	1307	768	342	935	495	432	499	8426
Ebből szántó	1618	530	774	463	270	530	340	286	288	5099
Tagok száma	491	130	249	122	62	124	99	96	105	1478
Állóeszk. bruttó értéke	16653	5042	8475	4881	1247	6254	3939	4628	3103	54222
Forgóeszköz ért.	6262	2631	3689	2237	1086	2352	1865	2556	1320	23998
Eszközérték összesen	22915	7673	12164	7118	2333	8606	5804	7184	4423	78220
Termelési érték	5709	2736	3804	1504	674	2137	1818	2276	1436	22097
Tiszta vagyon	9811	2421	4980	2553	1419	3054	3158	4615	2774	34785
Nyereség	2720	1728	258	483	-27	495	933	1660	577	8854

1966.

Összes terület	2793	944	1295	776	342	904	500	483	522	8559
Ebből szántó	1602	585	774	482	270	504	343	315	291	5166
Tagok száma	462	109	224	94	60	113	83	95	81	1321
Állóeszk. bruttó értéke	11912	5660	6080	3252	888	3712	2134	2781	2399	38818
Forgóeszközök értéke	6761	3519	5094	2753	1649	3046	2341	3042	2068	30273
Eszközérték összesen	18673	9179	11174	6005	2537	6758	4475	5823	4467	69091
Termelési érték	11037	3911	5609	2314	1185	3264	2863	3019	2957	36159
Tiszta vagyon	4177	5403	7752	3769	1839	5323	3201	3617	3553	48634
Nyereség	5814	2029	3368	1250	743	1660	1629	1951	1778	20222

Megnevezés	Csab- rendek	Gyepü- kaján	Kápta- lanfa	Nemes- hany	Bodor- fa	Szentim- refalva	Zala- galsa	Hosz- tót	Zala- szegvár	Össze- sen
<i>1967.</i>										
Összes terület	2784	880	1288	770	330	913	498	441	525	8429
Ebből szántó	1602	530	774	451	242	512	340	278	291	5020
Tagok száma	368	125	213	112	53	110	92	92	97	1262
Allőeszközök bruttó ért.	12995	6327	6233	4084	1098	3955	2736	2911	2450	42789
Förgőeszközök értéke	7364	3774	5942	2743	1623	3335	2718	3991	2840	34330
Eszközérték összesen	20359	10101	12175	6827	2721	7290	5454	6902	5290	77119
Termelési érték	10876	4390	7395	2571	1191	4188	3070	3210	3086	39977
Tiszta vagyon	15252	6336	8703	4544	2097	6272	3766	4431	4199	55600
Nyereség	4438	2067	3777	1582	803	1916	1593	2011	1741	19928

*1968.*

Összes terület	2837	881	1623	764	—	912	501	441	518	8477
Ebből szántó	1515	530	1009	444	—	560	342	278	286	4964
Tagok száma	406	98	248	74	—	86	75	78	77	1142
Allőeszköz bruttó értéke	20719	6204	8837	5542	—	5892	3854	4611	3129	58798
Förgőeszközök ért.	31520	10953	17263	9426	—	9980	6838	7804	5938	99722
Eszközérték összesen	31520	10953	17263	9426	—	9980	6838	7804	5938	99722
Termelési érték	9799	3771	11052	2175	—	3559	2661	1984	2394	37395
Tiszta vagyon	17225	11197	11197	6161	—	7059	4396	4839	4628	62164
Nyereség	2474	859	958	690	—	1011	915	565	700	8172

*1969.*

Összes terület	2762	885	1608	752	—	900	500	437	520	8364
Ebből szántó	1564	536	999	441	—	502	343	272	286	4943
Tagok száma	395	81	153	74	—	86	63	74	76	1002
Allőeszköz bruttó értéke	23383	9740	10343	6000	—	6048	3970	4524	3401	67409
Förgőeszközök ért.	10804	4781	7892	3865	—	4185	3289	3546	2854	41216
Eszközérték összesen	34187	14521	18235	9865	—	10233	7259	8070	6255	108625
Tiszta vagyon	19031	6965	12491	4708	—	7315	5459	5633	4843	66445
Nyereség	3156	719	1744	508	—	807	1692	950	601	10177

*1970.*

Összes terület	2783	885	1771	754	—	967	501	431	514	8606
Ebből szántó	1578	536	1153	443	—	561	344	266	281	5162
Tagok száma	267	95	165	95	—	88	67	74	51	909



Megnevezés	Csab- rendek	Gyepü- kaján	Kápta- lanfa	Nemes- hany	Bodor- fa	Szentim- refalva	Veszp- rémgalsa	Hosz- tót	Zala- szegvár	Össze- sen
Állóeszköz bruttó értéke	24996	10617	10619	6708	—	6131	4813	4853	3521	72258
Forgóesz- közök ért.	10407	4338	7746	3623	—	3662	3599	3217	2799	39391
Eszközérték összesen	35403	14955	18365	10331	—	9793	8412	8070	6320	111649
Termelési érték	12505	3843	8243	3341	—	2701	4064	3416	2121	40234
Tiszta vagyonl	9866	8994	14262	5565	—	6923	6382	6743	4924	73659
Nyeresség	1689	1832	1676	380	—	-550	1481	1319	112	7939

1971.

Összes terület	2741	883	1607	751	—	967	498	433	541	8421
Ebből szántó	1542	533	999	446	—	571	343	268	308	5010
Tagok száma	210	59	94	38	—	66	36	48	47	598
Állóeszk. bruttó értéke	26750	12642	11828	7670	—	7275	5730	5580	4259	81734
Forgóesz- közök ért.	8896	4167	7792	3255	—	4227	3177	3345	2771	37630
Eszközérték összesen	35646	16809	19620	10925	—	11502	8907	8925	7030	119364
Termelési érték	12847	3474	6843	3999	—	5741	4145	3254	3296	43599
Tiszta vagyon	21483	8902	13180	6618	—	7825	6744	6494	5047	76293
Nyeresség	-891	518	715	753	—	944	833	697	-276	3845

1972.

Összes terület	2695	943	1774	757	—	—	503	480	1508	8660
Ebből szántó	1507	583	1149	453	—	—	347	313	879	5231
Tagok száma	158	57	99	36	—	—	33	42	107	532
Állóeszk. bruttó értéke	28713	13458	13249	8064	—	—	5856	5775	13260	88375
Forgóesz- közök ért.	11226	4452	6883	4202	—	—	3491	3828	7906	41988
Eszközérték összesen	39939	17910	20132	12266	—	—	9347	9603	21166	130363
Termelési érték	14381	4977	29488	8749	—	—	4805	4159	10466	77025
Nyeresség	3009	1265	2715	693	—	—	1635	1165	1687	12169

Megnevezés	Csab- rendek	Gyepü- kaján	Kápta- lanfa	Nemes- hany	Veszp- rémgalsa	Hosz- tót	Zala- szegvár	Össze- sen
------------	-----------------	-----------------	-----------------	----------------	--------------------	--------------	------------------	---------------

1973.

Összes terület	2803	943	1774	814	503	442	1426	8705
Ebből szántó	1613	584	1149	509	347	278	797	5277

Megnevezés	Csab- rendek	Gyepü- kaján	Kápta- lanfa	Nemes- hany	Veszp- rémgalsa	Hosz- tót	Zala- szegvár	Össze- sen
Tagok száma	143	48	101	38	31	41	101	503
Allóeszék bruttó értéke	32150	14368	22820	9607	6307	6246	14556	106054
Forgóeszközök ért.	12078	5122	6459	3821	3674	3886	9040	44080
Eszközérték összesen	44228	19490	29279	13428	9981	10132	23596	150134
Termelési érték	20191	5793	42151	8268	5953	5892	14768	103016
Tiszta vagyon								
Nyereség	3397	1268	1289	576	1055	1613	2364	11562
Megnevezés	1975 1982	1976 1983	1977 1984	1978 1985	1979 1986	1980 1987	1981 1988.	
Összes terület (ha)	9159 9262	9159 9321	9137 9016	9136 9050	9351 9508	9451 9474	9446 9437	
Ebből szántó (ha)	5510 5288	5510 5307	5318 5303	5449 5296	5563 5378	5482 5372	5453 5346	
Tagok száma (fő)	968 756	917 728	877 698	849 639	799 604	774 581	774 563	
Ebből aktív tag (fő)	412 292	341 267	310 265	290 247	275 220	264 201	285 190	
Alkalmazott (fő)	338 530	363 564	407 603	476 689	510 685	517 581	530 632	
Bevételek össz. (Mft)	252195 337711	267827 416341	303441 353799	320068 384123	373235 392613	445596 500673	425811 578814	
Termelési érték	209799 261944	258671 350863	275117 256194	279034 300869	334840 319678	360379 413341	339288 439553	
Ebből alapterv	68667 134355	88024 139615	90053 131583	117040 131715	100030 132474	120060 130745	119811 150359	
alapterv.kívüli ter	41132 127589	170647 211248	185064 124611	161994 169154	234810 187204	240319 282596	219477 289204	
Eszközök összesen	134356 393201	203821 451580	233679 478911	257464 516014	265537 530246	311334 573179	358977 582487	
Eredmény	10010 18270	9468 19099	14659 21072	15665 11786	10052 7823	27030 7804	31727 12543	
Tagok és alkalmazottak munkadíja	21106 36802	24580 39883	26472 43610	27921 48746	29791 50834	31221 52389	33975 60263	
Bruttó jövedelem	31116 55072	34048 58982	41131 64682	43586 60532	39843 58657	58251 60193	65702 72806	
Tárgyévi bruházás: — népgazdasági	13544 26819	9470 26503	11853 26422	17952 10956	11554 15046	18098 15768	19623 77312	



Megnevezés	1975 1982	1976 1983	1977 1984	1978 1985	1979 1986	1980 1987	1981 1988.
— üzemgazdasági	929 160	219 159	339 46	4085 58	351 31	112 950	229 113
Támogatások:							
— eredményt nem bef.	7720 3500	3769 4040	— 1460	4430 5663	1170 2401	5723 2677	3500 51200
— eredményt befolyásoló	10590 30184	10213 44405	16257 31931	15175 25360	12474 25644	15806 25983	47024 26376

## FORRÁSMUNKÁK

- 1/ Magyar országnak leírása (1976.)  
Készítette: Vályi András Királyi Magyar Universitásbéli professzor (3 kötet)
- 2/ Magyarország Geographiai szótára (1851.)  
Melyben minden város, falu és pusztá betűrendben körülményesen leíratik. Kiadta: Fényes Elek (3 kötet)
- 3/ Bakay Kornél - Kalicz Nándor - Sági Károly:  
Veszprém megye régészeti tipográfiája (Devecseri és sümegi járás) BP., Akadémiai Kiadó, 1970.
- 4/ Nemesbüki András: Községeink története A-tól Z-ig (Veszprém megye)
- 5/ Veszprém megye helytörténeti lexikona  
Szerkesztette: Kovacsics József BP., Akadémiai Kiadó, (1964.)
- 6/ A csabrendeki Egyetértés Mgtsz (és jogelőd gazdaságok) iratanyagai
- 7/ Veszprém megye legfontosabb statisztikai adatai (1952-1984.)
- 8/ Dr. Burucs László plébános: Zalaszegvár története.



*IM SCHATTEN  
DES „ÖREG“-BERGES...*

Die Kollektivierung der ungarischen Landwirtschaft vollzog sich mit einer örtlich und zeitlich variierenden Kombination von verführerischen Versprechungen, verdeckten und offenen Drohungen sowie wirtschaftlicher und administrativer Gewalt. Diese Grundwahrheit darf man heute zum Glück bereits ruhig weit und breit im Land aussprechen. Unsere Gesellschaft erhielt von der stalinistischen Diktatur als Zwangsjacke auch die Produktionsgenossenschaften, was dieses kurzatmige Büchlein nach den zahllosen offenerzigigen Bekenntnissen dutzender Gründungsmitglieder auch zu bestätigen scheint.

\*

Die landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft „Einverständnis“ (LPG) in Csabrendek ist nur eine der etwa 1300 solcher Wirtschaften in Ungarn, von denen das Buch in einer Rückschau auf die vergangenen vier Jahrzehnte berichtet. Obwohl sich die Geschehnisse anderswo auch ähnlich abgespielt haben, gerade deshalb repräsentiert diese Schrift lebensgetreu die für grundsätzliche Reformen benötigte Genossenschaftsbewegung. Der Lebenswille, die Findigkeit und die Heimatliebe der Bauern und der Agrarintelligenz haben — sich mit den Absichten der Reformer treffend — grobe Schlitze in die oben erwähnte, sogenannte Zwangsejjacke geschnitten. Fügen wir rasch hinzu — Gott sie Dank.

In Kenntnis der heutigen Situation können wir darauf verweisen, daß die Erhöhung der Rentabilität die vorrangige Aufgabe der Landwirtschaft des Karpatenbeckens ist, weil wir deren Entwicklung als Voraussetzung des nationalen Aufstiegs betrachten können. Unsere Volkswirtschaft kann nicht ohne Lösung der schweren Sorgen der Landwirtschaft aus ihrer kritischen Lage herauskommen. Die ungarische Demokratie kann auch nicht vollständig sein, wenn die Demokratie in der Landwirtschaft keine kraftigen Wurzeln schlägt. Es stimmt, daß das ungarische Genossenschaftsmodell eine Abkehr vom stalinistischen, aber es muß noch viel getan werden, wenn wir in Europa mit unserer Agrarproduktion einen festen Platz einnehmen wollen, an den meisten Stellen mit im bedeutenden Maß gestützten Qualitätsprodukten.

All dies muß man deshalb „kurzgefaßt“ niederschreiben, damit unsere deutschen Freunde einen kleinen Einblick in unsere Landwirtschaft erhalten, damit das Zurückliegende kennenlernen und beurteilen können.

Wie man in „Schatten“ des diese Gegend durchschneidenden „Öreg“-Berges — im kleineren Umfang bereits 1949, jedoch zehn Jahre später reihenweise — die Produktionsgenossenschaften schuf, genauso geschahes weit und breit im Land. Später, in der 1970-er Vereinigungswelle schloß die Politik der damaligen USAP (Kommunistischen Partei) die Wirtschaftseinheiten der benachbarten Dörfer zusammen. So kam durch die Vereinigung der Produktionsgenossenschaften von neun Gemeinden die heutige landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft „Einverständnis“ mit ihrem Zentrum Csabrendek zustande.

Da die Leute verhältnismaßig wenig voneinander über die Geschichte ihrer Dörfer wissen, wäre es wohl angebracht das Buch mit einer kurzen geschichtliche Beschreibung jeder Siedlung einzuleiten. Deren Einzelheiten können für



einen Ausländer ziemlich bedeutungslos sein und so verzichten wir mit Recht auf ein solches Bekanntmachen mit Bodorfa, Csabrendek, Gyepüka ján, Hosztót, Káptalanfa, Nemeshany, Szentimrefalva, Veszprémgalsa und Zalaszegvár.

Spannender als dies ist der Beginn der Genossenschaftsbewegung. Alle auf der Erde geschehenden Ereignisse sind irgendwo auch dann Geschichte, wenn sie an vielen Orten nicht niedergeschrieben werden. Von der Vergangenheit zu träumen, ist ein natürlicher Anspruch jedes Menschen, was sich irgendwo und in irgendeiner Form verdeutlicht. Es stimmt, die Zeit verschönt die Erinnerungen, doch das Leben unserer Vorfahren war voller Schwierigkeiten und Kämpfe. So war es auch für den Menschen im Dorf, den man vielfach betrog. Zuerst bekam er Land, danach wurde mit Gewalt kollektiviert, dabei zwangte man ihn in eine Situation, die für ihn völlig fremd war. 1945 noch vom Krieg gezeichnet, doch mit neuen Hoffnungen, begann er seine Arbeit und den Boden liebende Bauer aufs Neue. Die Sehensucht nach Land bestimmte die Lebensqualität, selbst die Existenz im Dorf. Doch kaum waren einige Ernten eingebracht und hatte man sich mit dem „als Besitzer fühlen“ auch nur angefreundet, als die Sekretäre der Parteikommités sich beemühten, mit der Schaffung der Gemeinschaftsarbeit sozialistische Großbetriebe hervorzubringen. „Versuchen wir es gemeinsam“, dachten sie, doch es blieb nicht viel Zeit zum Nachdenken. Die Bauern führten 1949 sozusagen das „Nichts“ ein. Sie hatten keine Ahnung, was sie tun sollten, außer das Feld zu bearbeiten. Die Hauptagitatoren (die jeweiligen ersten Sekretäre der Kreise) berufen sich auf die sowjetischen Kolchosen und Sowhosen, na und auf die klare Agrarpolitik der Partei, nach der man nur mit Großbetriebsmethoden und in der Form der Großbetriebe richtig effektiv arbeiten kann. Das Wesentliche: die sozialistische Umgestaltung der ungarischen Landwirtschaft wurde eingeleitet.

\*

Die bereits vorhandenen kleinen Genossenschaften wurden entgegen den Versprechungen zwar keine Stätten blühenden Wohlstands und Schaffens, trotzdem wurde 1959 eine erneute Kampagne eingeleitet. Mit nunmehr drastischeren Mitteln und Methoden, obwohl es kein richtiges Beispiel für den zum viel gerühmten Kommunismus führenden Weg gab. Für jeden Leiter — danach wurden sie bewertet wurde auf einmal das sogenannte Werden der „sozialistischen Gemeinschaft“ wichtig. Voraussetzung war, daß jeder Bauer in einer Produktionsgenossenschaft arbeitet. Angeblich hierdurch — so sagten sie damals zumindest — wandelt sich der Eintretende sofort zum Sozialisten. Aber wer zu dieser Zeit den Weg des Sozialismus nicht beschreiten wollte, wie sollte der im erträumten und ständig verkündeten und von den Erfordernissen diktierten Kommunismus leben können? Vielleicht nur die nicht, die in dieser Situation das riesige Risiko zu übernehmen wagten.

Es ist schwer die in den Jahren nach 1959 gewaltsam vor sich gehende Vereinigung zu Genossenschaften, die Kollektivierung der Landwirtschaft zu veranschaulichen. Wenn gleich die unbestreitbaren Ergebnisse der vergangenen Jahrzehnte — weil wir dies doch auch nicht verschweigen wollen — die Mens-

chen das damals ausgebildete seelische Trauma vergessen ließen. Die Erinnerungen der Gründungsmitglieder bemühen sich, die Geschichte in diesem Buch real darzustellen.

Grundsätzlich ist irgendeine Form des Zusammenschlusses statthaft, diskutiert doch heute niemand über die unterschiedlichen Gesellschaften. Nur, die Gemeinschaftsarbeit kann nur mit entsprechender Interessiertheit effektiv sein. Es gibt auch allerorten in entwickelten und modernen Ländern gut arbeitende Gesellschaften, nur ist die Eigentumsfrage geklärt, die eigentlich die Verfügungsrechte bestimmt. Und hierin liegt der gewaltige Unterschied, da die Bauernschaft mit Übernahme der Lohnarbeit das Verfügungsrecht über das Bodeneigentum verlor.

Wenn man unter solchen Bedingungen stellenweise auch über vom Weltniveau bestätigte Ergebnisse sprechen könnte, sollte man anrechnen, daß anrechnen, daß überwiegend die angesehensten und besten Landwirte des Dorfes zu dieser Zeit die Gemeinschaft dirigierten. Die Geschichte jedoch bestätigte, daß der ungarische Bauer in jeder schwierigen Situation auf den Füßen zu stehen verstand. Jedoch nach Verlust des Bodens und der Tiere — obzwar dies die Politik stets verneinte — geriet hauptsächlich die ältere Generation bei der Bildung der Genossenschaften in eine dramatische Situation.

\*

Die Vereinigung von heute neun Gemeinden in Produktionsgenossenschaften erfolgte in den Jahren 1974-1976 unter dem Namen „Einverständnis“ auf einer Fläche von fast zehntausend Hektar. Es ist vorstellbar, welchen persönlichen Gegensätze die Vereinigung hervorrief, zumal die früheren Vorsitzenden im bestimmten Sinn ihre Entscheidungsfreiheit verloren, weil an der „Spitze der Pyramide“ nur ein Oberchef bleiben konnte. Immer häufiger kam es zu boshafter Kritik und Eifersucht. Mit einem Wort, das Nichteinverständnis war das Charakteristikum der damaligen Leitung. Irgendwie setzte sich jedoch immerhin die Leitung zusammen und auf neuer Grundlage, der Grundlage des Prinzips der Zentralisierung konnte mit Vorteilen und Nachteilen bunt vermischt die Großbetriebswirtschaft begonnen werden.

Innerhalb der Grundtätigkeiten (Pflanzenproduktion und Tierzucht) gab es keine große Wahl. In der Pflanzenproduktion war das wichtigste die Aufstellung der Blocktafelmaße, mit denen optimale Nutzung starker Kräfte und von Arbeitsgeräten gesichert werden konnte. Der Durchschnittsertrag der beiden Hauptpflanzen — Weizen und Mais — war sozusagen entscheidend, deshalb jedes verfaßte die von ihm erwartete Statistik. Zwischenzeitlich mußten sogenannte „politische“-Pflanzen produziert werden, d.h. es wurde festgelegt, wo welche Menge die jeweilige Wirtschaft zu erzeugen hatte.

Bezüglich der Tierzucht war die wirtschaftliche Nutzung der vorhandenen Gebäude das Hauptziel, was in der „Einverständnis“-Genossenschaft nicht erreicht wurde. Die Rinder-, Schweine- und Schafhaltung begann mit Verlusten. Der letztere Zweig wurde rasch liquidiert. In der Rinderhaltung änderten sich fast von Jahr zu Jahr die Positionen Milch und Fleisch, trotzdem verzichtete



die Wirtschaft nie auf deren Modernisierung. Für den entscheidenden Teil der Gebäude waren die Rekonstruktionsvorstellungen nur wegen der hohen Amortisationen nur eine Teillösung gewesen, deshalb entschied sich die Leitung für Investitionen großen Stils. Genau genommen ist die Rede von der Errichtung einer Spezialanlage (mit Weltbankkredit), die 1989 praktisch fertiggestellt wurde. Die Erweiterung der neuen Anlage ist im Gang, sodaß sich 1992 die Möglichkeit der Haltung von 800 Milchkühen ergibt.

\*

Das „auf vielen Füßen stehen“ der Genossenschaft sichert eine Reihe von Nebenbetrieben. Von diesen ist es lohnend — ohne Anspruch auf Vollständigkeit — einige wichtige Zweige zu erwähnen, für die man mit Allgemeininteresse rechnen kann.

In den Jahren um 1980 kannte man in Ungarn Blau — und Silberfüchse nur aus zoologischen Garten oder in Form aus der Sowjetunion importierter Konfektionsprodukte. Bei einer Gelegenheit erwarb ein westdeutscher Händler (Herr Leitenbach) — der regelmäßig Kan inchenfelle von der Wirtschaft kaufte — seine heimische Fuchsfarm, die er auch als Abfallbeseitiger betrachtet. Das ergab die Idee, daß sich die Nebenprodukte des Kan inchenverarbeitungsbetriebes vernünftig nutzen lassen. Schließlich kam aus Norwegen eine ein halbes Tausend umfassende Fuchslieferung an, die bei uns 1980 die erste Farm bedeutete.

Sehr schnell verbreitete die Nachricht über das neue Unternehmen (Radio- und Fernsehaufzeichnungen, Zeitungsartikelreihen), das viele Nachahmer fand. Es trat aber auch zutage, daß die Fuchshaltung nur als individuelle Nebenwirtschaft — also nicht mit Großbetriebmethoden — Gewinn bringt. Das Fiasko ergab die Notwendigkeit zu Veränderungen, weshalb jetzt sämtliche Zuchfüchse zur Miethaltung ausgelagert wurden.

Etwas anders! Ein Jahr lang wurde eine Waldschweinfarm betrieben, die man auch als eine DDR-Lizenz bezeichnen könnte, weil von hier diese verhängnisvolle Freihaltungstechnologie ausging. Auf einer der Waldwiesen des Dorfes Kistárkány liefen — in Jahr 1978 — etwa 4500 Schweine zum Trog. Endergebnis: die Baume gingen ein, die Desinfizierung erwies sich als fast unlösbare Aufgabe, die kranken Tiere konnten nur schwer aus dem Bestand entfernt werden usw... Mit den rechtzeitig gesammelten Erkenntnissen gelang es, größerem Schaden vorzubeugen, schließlich konnte sogar für den kurzlebigen Waldschweinehaltungszweig Gewinn verbucht werden.

Vielleicht weiß auch nicht jeder in der Produktionsgenossenschaft, daß sich in Szentimrefalva einer der größten Schweinedarmverarbeitungsbetriebe Ungarns befindet. Dieser kleine Betrieb erzeugte innerhalb der letzten vier Jahre soviel verbrauchsgerechten Darm, daß sich damit unsere Erde umkreisen ließe. Das bei der Reinigung der Därme anfallende Abwasser wird so genutzt, daß sie aus der getrockneten und gemahlene Darmschleimhaut Heparin, den Grundstoff des lebensrettenden Arzneimittels zur Verhinderung der Blutgerinnung isolieren.

Nun denn, man diese kleine, als Kostprobe gedachte Zusammenfassung der vielschichtigen Tätigkeit der Wirtschaft abermals zum Inhalt eines Buches machen. An Stelle dessen sollen, weil „drei die ungarische Wahrheit ist“, diese drei Beispiele von Nebentätigkeitsgebieten genügen. Jedoch birgt dieses Buch zahlreiche spannende Stories über die Anschauungen des Unternehmens über die Gebiete Bau- und Stahlindustrie, sowie Desinfektionsmittel-, Eiweiß — und Fettverarbeitungsbetriebe.

\*

Wenn wir die etwa 1300 Produktionsgenossenschaften in Ungarn den Unternehmungen und den Risiko entsprechend auflisten, würde die Csbrendeker Genossenschaft mit Sicherheit einen Platz im Vordergrund einnehmen. Diese Gemeinschaft erreichte der Wind der Reformen bereits viel früher als vor dem amtlichen Zeitpunkt. Dies beweist die Ausbildung einer neuen Art Unternehmensordnung, die die an sie geknüpften Erwartungen erfüllte, obwohl sie sich in ihrem System noch verbessern und verfeinern laßt. Im folgenden soll die Rede vom Wesen der neuen Beteiligungsordnung sein.

Vorausgehend sei klargestellt, daß die bei uns ausgebildeten Form der Vergesellschaftung der Landwirtschaft keinesfalls als modern bezeichnet werden kann. Wie viele andere solcher Fragen, schloß die Partei dies auch kurz, indem sie in einem Ukas eine Losung erteilte, nach der die sozialistischen Gemeinschaften zu gründen waren. Die Methoden und die Folgen eines eventuellen Widerstandes kannte beinahe jeder, nur war es äußerst unschicklich hiervon zu reden, oder vielmehr gefährlich. Ungarisch gesagt, das Thema war tabu. Das einfache Parteimitglied führte nach dem Prinzip des demokratischen Zentralismus nur die Festlegungen der „Großen“ aus. Eigentlich ist kaum genau klar, wovon die Neigung zur „Gigantomanie“ ausging. Hingegen ist es eine Tatsache, daß die größeren Einheiten — ja die ganze Gesellschaft — im erheblichen Maß verbürokratisierten, begleitet von zahllosen Mißbräuchen der Macht, von denen sich zu erholen erneut Jahrzehnte notwendig werden. Deshalb, weil man die Wunden nicht verbinden kann ohne vorher den Eiter zu entfernen!

\*

Nach diesem kleinen Betrachtung erlauben Sie die herbeigeführte Situation in zeitlicher Folge kurz zu umreißen. Wegen des Mangels an für eine moderne Großbetriebswirtschaft erforderlichen Maschinen und technischen Ausrüstungen konnte anfangs nur mit Kleinbetriebsweisen gerechnet werden. Später halfen viel die mit raschen Ergebnissen einhergehende Chemisierung und die Aufdeckung genetischer Reserven, das nahezu innerhalb von Tagen eintretende Einwirken der Wissenschaft auf die Praxis. Es ist zu bemerken, daß die Genossenschaften für diese Einflüsse empfänglich geeignet waren.

Man pflegt zu sagen, daß es viel leichter ist, etwas auseinanderzunehmen als es zusammenzubringen. D.h. in diesem Fall stellt sich die Frage so, was soll das



Schicksal der Genossenschaften sein, wenn sich mehr als ein Drittel der Wirtschaften in einer kritischen Situation befindet? Nun, ohne die Einzelheiten der Ursachen zu untersuchen, können wir behaupten, daß die Privatunternehmer vorerst zu schwach vertreten sind für die sogenannte Farmwirtschaft. Deshalb soll (te) man mehr daran denken, wie und auf welche Weise sich die Genossenschaftsbewegung modernisieren und erfolgreicher machen laßt. Schließlich kann und muß man zwei Schlüsselfragen lösen. Die eine ist die Produktivität der Produktionsarbeit, die andere gehört in den Kreis des Eigentums.

Die Csabrendeker Genossenschaft bemerkte dies bereits 1983, sozusagen als eine der ersten im Lande. Es begann mit der Liberalisierung bei der Vermietung von Kraftfahrzeugen, wofür sich insgesamt zwei Interessanten meldeten, was die damalige Unternehmenskultur kennzeichnete.

Die höheren Organe und die Ministerien störten die hierauf gerichteten Initiativen mehr als daß sie sie unterstützten. Es war damals ein Kampf gegen Windmühlenschwänge und man sah sich vielen Konflikten gegenüber, obwohl das Mietsystem gut funktionierte. Schließlich — und zwar ein Jahr später — machten schon Verordnungen die Verallgemeinerung dieser Methoden möglich. „Gottes Mühle mahlt langsam aber sicher“, sagt ein Sprichwort. So konnten ab 1. Januar 1987 mit besonderer Erlaubnis des Finanzministeriums etwa zwanzig Produktionsgenossenschaften — versuchsweise — sich im allgemeinen auch auf diese sogenannte Pauschalpreisbeteiligungsform umzustellen. Zum Zeitpunkt, an dem diese Zeilen geschrieben werden, regelt bereits das Gesetz, das dies in jeder Genossenschaft realisierbar ist.

Somit entwickelte sich die „Einverständnis“ — Produktionsgenossenschaft in Csabrendek durch Bildung von Pauschalpreisgruppen durch Vermietung der verschiedenen Produktionsmittel, Tierhaltungsplätze und Tiere zu einer Unternehmensgemeinschaft. Das bedeutet, daß drei Betriebe (Kaninchenerzeugung, Eisenindustrie und die Darmaufarbeitung ausgenommen auf allen Gebieten) Unternehmer arbeiten. Damit wurden die hierarchischen Verhältnisse beendet, die Unter- und Überordnung, und infolgedessen kam innerhalb der Genossenschaft eine Marktsituation zustande. Es ist offensichtlich, daß dies ein effektiveres System als früher ist, aber es erreicht nicht das Niveau der auf Privateigentum fußenden Interessiertheit. Man kann diesen Zeitabschnitt als Übergang betrachten, weil noch immer Verordnungen der Überführung der Produktionsmittel der verschiedenen Gruppen in das Privateigentum im Wege stehen. Wenn diese Methode den Vorstellungen entsprechend vervollständigt werden kann, laßt sich die heutige Genossenschaftsform innerhalb 5 — 10 Jahren umgestalten, alle jene Vorteile beinhaltend, die für Großbetriebswirtschaften nötig sind. Inzwischen kann man die Nachteile ausmerzen, womit die Bürokratie vermindert werden könnte.

\*

Was das wichtigste ist, die entscheidende Mehrheit der im Schatten des „Öreg“-Berges Lebenden kam doch auf ihre Rechnung, und wie man zu sagen

pflegt, ist das nicht wenig. Die mehr erwarteten, gingen weg. Es ist eine andere Frage, ob sie mit Erfolg gingen. Wenn die Genossenschaft ihre „Kunst der Poesie“ („ars poetika“) noch festlegen sollte, sollte die Summation irgendwie so lauten: die rasche Erkenntnis, das verhältnismäßig über dem Durchschnitt liegende Niveau der Unternehmenskultur, die Risikobereitschaft und die Tapferkeit, die natürlich ab und zu die Grenzen des Nichtwissens oder vielmehr des Nichtinformiertseins streifen.

Wir wissen, daß die Tapferkeit zum Schlüssel des Erfolges gehört, und deshalb auch hatte die „Einverständnis“—Genossenschaft vielfach Erfolg. Das bestätigt auch die Tatsache, daß die Genossenschaft — obwohl die Volkswirtschaft mit schweren Problemen ringt — im Jahr 1990 eine der erfolgreichsten Schlußrechnungen aufstellen kann. Und das kommt nicht nur im Gewinn, sondern auch in einem Zuwachs des Einkommens der Beschäftigten um 15-20 % zum Ausdruck. Man kann es ein Kardinalthema nennen, die Grundaufgaben der Leiter unter solche Bedingungen zu stellen, wo die Menschen im ruhigen Umfeld und in Sicherheit tätig sein können. Die Sicherheit entwickelt sich zu einem Schlüsselwort, es war bisher von geringer Bedeutung und nur in der letzten Zeit bekam es einen höheren Wert. Es scheint so, daß dies auf einmal in Ungarn viele bemerken.

\*

Es ist ein guter und schöner Gedanke, sich an Weitzurückligendes zu erinnern. In diesem Buch (in einem besonderen Abschnitt) sollen Achtung fordernde Befragte zu Wort kommen — wegen des begrenzten Platzes nur fünfzehn die freimütig ihre Meinung über den als Geschichte zu wertenden Zeitraum der sozialistischen Kollektivierung äußern. Hiervon geben wir eine Konstprobe mit der Darstellung einiger charakteristischer Individualitäten.

Die Regeln des Anstands einhaltend, stellen wir den ältesten ehemaligen Großlandwirt der Gegend, den nahezu hundertjährigen „Onkel“ Béla Parapatics vor.

Das kleine, ungeputzte Haus mit kleinem Vorhof und Weinlaube gibt nicht mit dem früheren Leben an, die Erinnerungen an die bauerliche Arbeit pflegt nur der Eigentümer des Hauses. Der die tragischen Ereignisse zweier unvergeßbarer Weltkriege überlebende Mann stand im Ruf eines guten Landwirts. Als einziges Kind mußte er auf dem 70 Morgen großen Besitz sehr viel arbeiten, obwohl es immer ein oder zwei Bedienstete gab, die 10 bis 15 Jahre in Folge arbeiteten. Nach 1945 kam Onkel Béla auf die Liste der Kulaken und damit begann die Erniedrigung, der Zeitraum standiger Kontrolle. Mit dem Eintritt in die Genossenschaft (1959) endete zum Glück die nachteilige Unterscheidung, wurde mit der Liste der Kulaken Schluß gemacht. Als völlig gleichrangig wurde er aufgenommen, es befaßte sich auch niemand damit, daß ihm zuweilen mehr Brot zufließ als anderen. Heute mit 95 Jahren ist er der Vater und Glöckner der Kirche im Dorf. Tag für Tag bereitet er die Meßgewänder vor und hilft bei der Abhaltung der Liturgie.



József Major kam als sechstes Kind seiner Familie in Gyepükaján zur Welt, sein einziger, jüngerer Bruder lebt in Kanada. Er ist groß, heute noch von kräftiger Gestalt, ein außerordentlich andauernder und kreativer Mensch. Sein nüchternes Denken und Maßhalten bestimmte seine Laufbahn bis zum Ende. Er war noch nicht 10 Jahre alt als ihn die Eltern, die sieben Kinder hatten, in die bauerliche Arbeit einspannten (Rinderhüten, Pferdeführen beim Pflügen usw.). Bei der Landaufteilung im Jahr 1945 erhielten sie 12 Morgen Land zur Bearbeitung und so bearbeiteten sie nach der Befreiung zusammen mit dem früheren Besitz fast zwanzig Katastermorgen. Bei der Gründung der ersten Genossenschaft (1949) entschied sein Vater sich dafür, nicht in die Genossenschaft einzutreten, sie gaben deshalb das erhaltene Feld ab. Nach dem Tod seines Vaters (1956) übernahm er das Gut. Über die zweite Genossenschaftsgründungswelle sagt József Magyar so aus:

— Am 24. Februar 1959 kamen etwa 16 — 18 vom Rat des Kreises und vom Parteikomitee, doch gab es auch Helfer aus verschiedenen Betrieben. Sie verteilten sich über das Dorf, doch verständigten sie vorher jederman davon, zu Hause zu bleiben. Die Agitatoren hatten keine richtigen guten Argumente. Sie sprachen davon, daß Gemeinschaftsarbeit erfolgreicher sein kann, aber davon konnte sich schließlich niemand überzeugen, da es nie erprobt worden war. Mehrere haben deshalb das Papier unterschrieben, weil sie Angst vor den Folgen hatten, die auch skizziert wurden. Unter anderem führten sie an: Wenn die Urkunde nicht unterschrieben wird, verlieren die sich in unterschiedlichen Positionen befindlichen Familienmitglieder ihre Existenz. Natürlich gingen diese Drohungen von Mund zu Mund, sodaß jeder eine Heidenangst hatte.

Ansonsten habe ich das Gefühl, daß wir mit den Überbleibseln der Stalin-diktatur vor 1956 in unserer Seele nichts anderes tun konnten, als die Beitrittserklärung sehr schnell zu unterschreiben. Innerhalb eines Tages trat fast jeder in die Genossenschaft ein. So erklärten sie unser Dorf auf einmal zu einer der sozialistischen Gemeinden. Der erste gewählte Vorsitzende kündigte nach einem halben Jahr und das Kreiskomitee wünschte mich zum Nachfolger, was die Mitgliedschaft auch annahm. Inzwischen haben sich auch andere um die Position der Vorsitzenden bewerben, aber bis zur großen Vereinigung (bis 1974) war ich in den letzten Jahren erneut der Leiter Nr. 1 geworden...

Der als Dritter ausgewählte Géza Kustos ist ein konsequenter Bauer, eine ein wenig rasch sprechende, aber entschlossene Individualität. Er stammt aus einer in Kistárkány über einen der größten Landbesitze verfügende Familie. Als Privatlandwirt wurde auch er unter die Besten eingereicht. Im Stall des sich den Siebzigeren nähernden, sich lebend bewegenden und denkenden Onkel Géza fehlen auch jetzt nicht das Pferd, die Kuh, der Maststier und das viele, viele Geflügel. In seiner Scheune stehen die Requisiten seiner früheren bauerlichen Arbeit. 1948 bot er in Badaacsony ein Drittel der Fläche der 60 Morgen großen Wirtshaft an — Weinberg ausgezeichnete Qualität mit darauf befindlichem Keller —, was er nachtraglich noch heute sehr bedauert. Natürlich konnten sie damals auch nichts anderes tun. An die Gründung der Genossenschaft erinnert er sich ähnlich wie die anderen Mitglieder. Danach gingen die Agitatoren fast zu jedem in die Wohnung und sagten: „Die Furchen werden weniger, man kann

mit Maschinen arbeiten, braucht keine Steuern zu zahlen und es verschwinden die Unterschiede zwischen den Bauern." Natürlich wurde vielfach an dem Versprechungen gezweifelt, aber sie fühlten instinktiv, daß es keine Möglichkeit zum Widerstand gab. Onkel Géza verfehlte die Wahl zum Vorsitzenden mit 10 Stimmen und so wurde er Leiter des Zweiges Pflanzenproduktion und auf diesem Gebiet betätigte er sich auch in der vereinigten Großproduktionsgenossen — schaft bis zu seinem Rückzug ins Rentnerdasein (bis 1983). Er arbeitete sogar noch 3 Jahre nach Erreichen des verdienten Ruhestandes.

Diese drei kurzen kleinen Bauernschicksale repräsentieren getreu die Lebensauffassungen über die letzten vier Jahrzehnte aller in der ungarischen Landwirtschaft Beschäftigten, besonders in Hinblick auf die erzwungene Kollektivierung. Aber die Bauern des Karpatenbeckens, unter ihnen die im Schatten des Öregberges lebenden, haben ihr Engagement nicht aufgegeben und können es auch nicht aufgeben.

\*

Wenn unsere westlichen Freunde diese Zeilen lesen, sollten sie an die inzwischen zum Glück an die Oberfläche gelangte wahre Geschichte. Der ungarische Bauer wollte gerade auch wegen der offensichtlich vielversprechenden Kriegskonjunktur anfangen, selbständig zu wirtschaften, aber der große Weltbrand zerstörte alles: das Überleben der Qualen des Neubeginns trat an die Stelle hochschwingerender Pläne. Kaum, daß sich der von der überspannten Arbeit gebogene Rücken gerade streckte, kam die erneute Erschütterung. Nicht entwickeln und unternehmen muß man hier, sondern liefern und dienen, beliefern und bedienen die verzerrte Ideologie der Priorität der Industrie. Kein Bedarf für den unabhängigen, materiell und geistig selbständigen, innere Haltung besitzenden und gerade deshalb nicht überwachbaren (nicht in der Hand zu haltenden) Menschentyp.

Ab und zu — zur Zeit der Regierung Imre Nagy oder 1957/58 — ließ für ein — oder zwei Jahre der Druck nach, aber ehe die Bauern zum Atmen kamen, war der Sauerstoff schon wieder verbraucht. Jetzt können wir zu unserer Freude bereits sagen, die Politik brauchte die sozialistische Landwirtschaft. Nur auf Kosten der raschen und allem früheren gegenüber schonender gewesen, aber trotzdem gewaltsamen Kollektivierung könnten sie sagen: „wir haben die Fundamente des Sozialismus errichtet“.

Es wäre billig, jetzt schon über den Bestand dieser Fundamente zu witzeln. Im Bauer jedoch blieb dort der Stachel. Jede spätere Entwicklung, von Außensehenden nur als „Wunder der ungarischen Landwirtschaft“ bezeichnete Leistung, und der Hintergrund der gut gesättigten Landes waren auch nicht ausreichend dafür, die Wunde in der Tiefe seiner Seele zu heilen, zumal, da „ich nicht mein eigener Herr bin“. Und das stimmt auch dann noch, wenn nach der übereilten Bodenreform — zwischen 1945-1948 — die Mehrheit fast der 40 % der Bodenfläche bearbeitenden, fast 2 Millionen Kleinbesitzer mit weniger als 10 Morgen gesetzmaßig zerstört worden waren. Beispiel hierfür ist Westeuropas Agrarentwicklung.

Die Wunden sind zwar bereits verheilt, aber für lange Zeit bleiben an ihrer Stelle die eingekapselten Eitergeschwüre. Der Hauptgrund ist allgemein be-



kannt: die Produktionsgenossenschaften kamen im allgemeinen nicht durch Selbstentwicklung und nicht aus dem freien Willen der Gründungsmitglieder zustande. Zur Beseitigung der Eitergeschwüre würde eine ertragbaren Schmerz verursachende Operation notwendig, zumal man die allzusehr in die Länge gezogenen Agrargeschichte des Landes weber im Abrede stellen noch leugnen kann. Und wenn eine gesunde Narbe an der operierten Stelle zurückbleibt, nur dann kann man vom Sieg reden.

Das richtig und attraktiv zu machen, was nicht dementsprechend anlief, ist eine schwere Prüfungsaufgabe. Es müßten echte Eigentümer da sein, mit echten Vermögensanteilen und einerein weing auch in der Tasche spürbaren, entersprechenden Dividende. Was ist übrigens der Sinn des Ganzen?

Es ware viel notwendig für die Erneuerung: freiere Bodennutzung besser vermarktbarere Waren, wertgerechter Bodenkurs usw. Die Kühneren fügen dem noch hinzu: Es ware dei Pflicht, die Erben zu entschadigen und die vielen hunderttausend bloßgestellte Bauern zu rehabilitieren. Nun denn, woraus und wie? Auf eine Antwort müssen wir hoffentlich nicht erneut vier Jahrzehnte warten!

Attila SZALAY Dr.



A termelősövetkezet középvezetői:



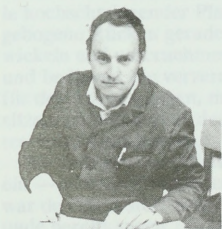
Kozma Lajos



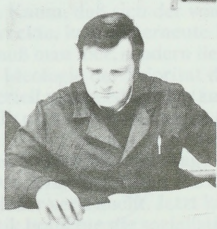
Szabó Lajos



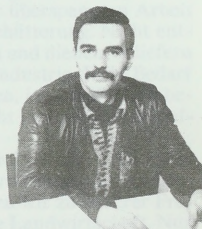
Nagy Péter



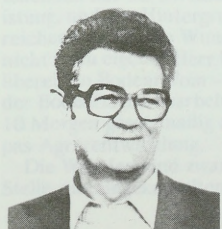
Csizsár József



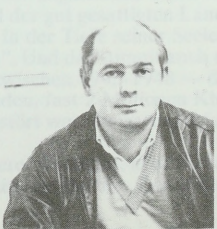
Szatmáry László



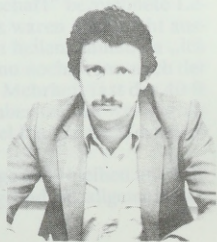
Nagy Zsolt



Csákányi László



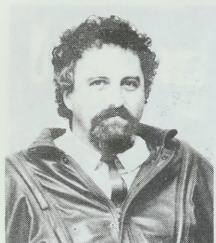
Turesi József



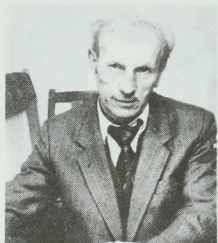
Benc József



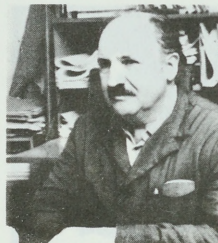
## TARTALOMJEGYZÉK



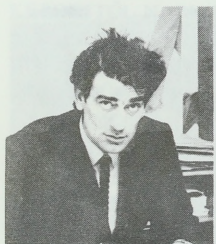
Dr. Pálincás Péter



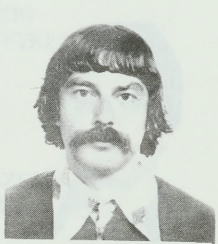
Horváth Miklós



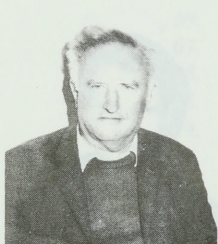
Hegedűs Árpád



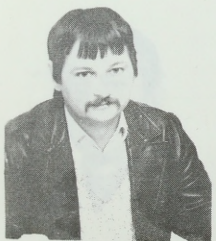
Kiss Ferenc



Nagy Emil



Egyed József



ifj. Mezei József



Horváth Zoltán

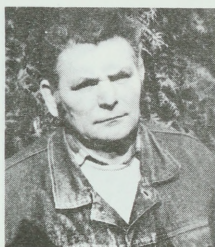


Pál Lőrinc

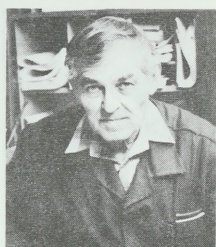




Dr. Izemdi Dánielné



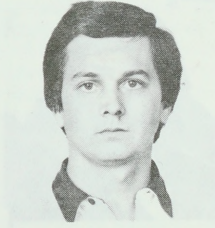
Helter Zoltán



Wirtlik József



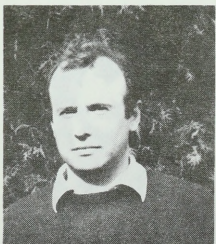
Kövér János



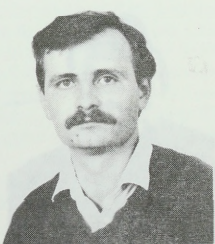
Zab Gyula



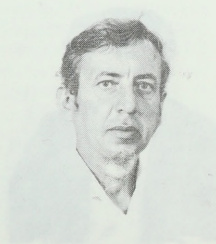
Cziklik Györgyné



Horváth László



Szigeti László



Cziklin György



## TARTALOMJEGYZÉK

	OLDAL
ELŐSZÓ	7.
BODORFA	9.
CSABRENDEK	11.
GYEPÜKAJÁN	20.
HOSZTÓT	23.
KÁPTALANFA	25.
NEMESHANY	29.
SZENTIMREFALVA	31.
VESZPRÉMGALSA	33.
ZALASZEGVÁR	35.
KEZDETTŐL NAPJAINKIG	39.
A VÁLLALKOZÓ SZÖVETKEZET	67.
VISSZAEMLEKEZÉSEK	75.
MELLÉKÜZEMÁGAK	105.
RIPORTOK	119.
EPILÓGUS	131.
SZÖVETKEZETÜNK VEZETŐI	133.
TSZ VEZETŐSÉGI TAGJAI	138.
FORRÁSMUNKÁK	146.
IM SCHATTEN DES „ÖREG”-BERGES	147.

# TARTALOMJEGYZÉK



Dr. [Name] [Title]



[Name] [Title]



[Name] [Title]



[Name] [Title]



[Name] [Title]



[Name] [Title]



[Name] [Title]



[Name] [Title]



[Name] [Title]





4687-2



